

Arbeiderpartiet

2021
PROGRAM

De **store** oppgavene løser vi best **sammen!**

Utkast til partiprogram
2021- 2025

1 Forslag til partiprogram – til høring i partiorganisasjonen.

2

3 Partiprogrammet vedtas av landsmøtet i april 2021.

4

5 Dette forslaget går nå på høring til partiorganisasjonen, med høringsfrist 1.
6 desember.

7

8 Alle endrings- og tilleggsforslag sendes til program@arbeiderpartiet.no

9 HUSK referanse til linjenummer på alle forslag.

10

11 **Programkomiteen har bestått av:**

12 Jonas Gahr Støre

13 Cecilie Myrseth

14 Bjørnar Selnes Skjæran

15 Ingvild Kjerkol

16 Fredric Holen Bjørdal

17 Mads Wiik Kleven

18 Tom Kalsås

19 Gro Bråten

20 Anne Rygh Pedersen

21 Lozan Balisany

22 Masud Gharahkhani

23 Sigbjørn Johnsen

24 Tonje Brenna

25 Rina Mariann Hansen

26 Are Tomasgard

27 Mette Nord

28 Ina Rangønes Libak

29

30

31 Wasim Zahid som er lege trakk seg fra komiteens arbeid i mars på grunn av
32 uoppsettelig arbeid.

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52	De store oppgavene løser vi best sammen	4
53	Del 1: Arbeid	7
54	Økonomi: Trygg økonomisk styring	8
55	Næring: Arbeid og verdiskaping	11
56	Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle	27
57	Samferdsel: Trygg og klimavennlig transport i hele landet.....	32
58	Digitalisering: Tilgjengelighet for alle	37
59	Del 2: Velferd	39
60	En god oppvekst varer hele livet.....	40
61	Skole og utdanning: En god offentlig skole og lik rett til utdanning	41
62	Helse og omsorg: God helse og livskvalitet for alle	51
63	Justis og beredskap: Trygghet og nærhet	63
64	Barnevern: Fellesskapets ansvar til det beste for barna.....	69
65	Pensjon: Rettferdig trygd og en god pensjon å leve av.....	70
66	Del 3: Klima og miljø	72
67	En rettferdig klima- og naturpolitikk som kutter utslipp og skaper jobber	73
68	Klima: Rammen rundt all annen politikk.....	74
69	Sirkulærøkonomi: Dele for å skape – overgang til sirkulærøkonomien.....	75
70	Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor.....	76
71	Natur: Ta vare på naturen for fremtidens velferd	77
72	Rovdyr: En bærekraftig rovdyrforvaltning	78
73	Del 4: Folk og samfunn	79
74	Distriktpolitikk: Optimisme i hele landet.....	80
75	Det gode liv i storbyen	81
76	Nordområdene: En ny giv i nordområdepolitikken	83
77	Tro og livssyn: Et livssynsåpent samfunn med respekt for alle.....	87
78	Bolig: Gjenreise den sosiale boligpolitikken	88
79	Kultur: En kultur å leve av og for	89
80	Medier: Sterke og uavhengige norske medier er en forutsetning for demokratiet	91
81	Idrett: Idrett og idrettsanlegg i hele landet	92
82	Frivillighet: En sterk frivillig sektor som står på egne bein	93
83	Likestilling: Et rettferdig samfunn er et likestilt samfunn	94
84	Familie: Gode universelle ordninger for alle familier	95
85	Urfolk og nasjonale minoriteter.....	97
86	Integrering: Stille opp og stille krav	98

87	Innvandring: En mer rettferdig innvandringspolitikk.....	101
88	Del 5: Verden	106
89	Utenriks: Utenrikspolitikk for en tryggere, mer rettferdig og grønnere verden.....	107
90	Forsvar: Vårt felles forsvar.....	114
91		
92		
93		
94		

95 **De store oppgavene løser vi best sammen**

96 Vi får til mer sammen enn hver for oss. Norges vei fra fattig samfunn til et rikt land
97 handler aller mest om et sterkt fellesskap og om å få til noe sammen.

98 Under koronakrisen så vi verdien av fellesskapet vårt og en sterk offentlig
99 helsetjeneste. Verdien av det organiserte arbeidslivet. Vi ble minnet om at høy
100 tillit til hverandre og sterk solidaritet med hverandre er Norge på sitt aller beste.

101 Over tiår har vi bygget opp en sosialdemokratisk samfunnsmodell i Norge. Den må
102 vi nå forsvare – og bygge videre på. Bare slik kan vi møte de store oppgavene
103 som venter oss på 2020-tallet.

104 Flere hundre tusen nordmenn skal tilbake i arbeid. Velferdsstaten skal favne alle:
105 sikre en trygg oppvekst, en god skole og en raus omsorg for våre eldste. Vi må
106 sikre behandling i verdensklasse hvis du blir syk, uansett hvem du er, og hvor du
107 bor. Vi skal bidra til å redde verden fra klimakrise på en måte som reduserer
108 forskjellene og skaper arbeidsplasser i Norge.

109 Nå trengs den sosialdemokratiske samfunnsmodellen mer enn på lenge. Vi
110 trenger et fellesskap som tar større ansvar – for verdiskaping og arbeidsplasser
111 og for vår felles velferdsstat. Vi trenger et nytt flertall som vet at klimakrisen ikke
112 kan løses av hver enkelt eller av markedet alene.

113 Vi får til mer sammen enn hver for oss.

114 *

115 **Vårt første løfte til deg som velger er at Arbeiderpartiet vil sørge for trygt arbeid til**
116 **alle.** Det er jobb nummer én.

117 Vi er rike på naturressurser, på fisk, skog, hav og ren energi, og vi har verdens
118 beste arbeidere. Norge er mulighetenes land, men vi er også et lite land. Det er i
119 fellesskap vi er sterkest. Den norske modellen bygger derfor på et tett samarbeid
120 mellom staten, næringslivet og fagbevegelsen.

121 Vi vil at bedriftene igjen skal møte en aktiv stat som bidrar mer – og som krever
122 mer tilbake. Vi trenger en stat som trår til med kapital, støtter ny teknologi og
123 bruker eierskap og offentlige innkjøp til å skape arbeidsplasser og nå viktige
124 samfunns mål.

125 Vi trenger en stat som stiller krav til næringslivet. Mer av naturressursene våre
126 skal bearbeides og gi arbeidsplasser her hjemme. Utslippene av klimagasser skal
127 ned. Og det organiserte arbeidslivet skal styrkes. Uten det overlever ikke vår
128 samfunnsmodell. Sammen med en sterk fagbevegelse vil vi bekjempe sosial
129 dumping og arbeidslivskriminalitet, begrense innleie, sørge for at flere kan jobbe
130 på heltid, og satse på livslang læring og kompetanse.

131 Alle som kan og vil jobbe, fortjener muligheten til det. Vi må skape flere
132 arbeidsplasser, og det må bli lettere å komme inn i arbeidslivet. Det skal bli
133 lettere å kombinere trygd og arbeid, og unge mennesker skal vite at de ikke står
134 alene, at de har fellesskapet i ryggen. Det starter i en skole hvor alle barn kan
135 lykkes.

136 *

137 *

138 **Den andre løftet vi gir, er å gjøre vår felles velferdsstat sterkere.** Den skal omfatte
139 alle, uavhengig av hvem du er, og hvor du bor.

140 Vi må gjøre den sterkere fordi oppgavene de neste årene blir større. Ingen unge
141 skal falle utenfor, og alle eldre skal være trygge. Da trenger vi en sterkere
142 offentlig velferdsstat.

143 Vi trenger sterkere lokalsykehus, en ambulansetjeneste som kommer når det
144 virkelig haster, jordmødre i full stilling i alle distriktskommuner og et politi og
145 brannvesen som er til stede der folk bor.

146 Vi legger også frem en omfattende plan for bedre kvalitet og kapasitet i våre
147 felles sykehus. Alle eldre skal være sikre på at de får hjelp som er tilpasset deres
148 behov. De har rett til en trygg og verdig alderdom.

149 En sterkere velferdsstat betyr også en velferdsstat som styres på en annen og
150 bedre måte. Det skal bli mindre bruk av markedets logikk i offentlig sektor, og
151 fagfolk skal bruke mer tid på innbyggerne. Mer tillit til de ansatte blir en av våre
152 viktigste reformer av velferdsstaten i neste stortingsperiode.

153

154 *

155 **Norges klimamål skal nås! Det er vårt tredje løfte.**

156

157 Vi trenger en rettferdig klimapolitikk som kutter utslipp og skaper jobber. Natur-
158 og klimapolitikk må bli en ramme rundt *all* annen politikk.

159 I transportsektoren, i energipolitikken, i utenriks- og utviklingspolitikken og på
160 mange andre områder setter vi klima og natur høyere på dagsorden enn noen
161 gang. Fellesskapets muskler skal brukes til å kutte utslipp og bevare natur overalt
162 i samfunnet vårt.

163 I fremtiden vil de tryggeste arbeidsplassene være natur- og klimavennlige.

164 Norge har de beste forutsetningene for å bygge ny, klimavennlig industri basert
165 på ren, norsk energi. Våre fagfolk kan utvikle nye, gode jobber og
166 klimaløsningene verden trenger, for eksempel innen karbonfangst og -lagring,
167 hydrogen, havvind og grønn skipsfart. Vi skal gjøre norsk sokkel utslippsfri. Norge
168 skal bli et utstillingsvindu for nye, utslippsfrie transportformer.

169 Norge har menneskene, økonomien og kompetansen som trengs for å møte
170 klimakrisen, og Arbeiderpartiet er garantisten for en klimapolitikk der
171 arbeidsplasser står i sentrum, og der alle bidrar etter evne.

172

173 *

174 De siste årene har forskjellene i landet vårt økt: mellom rik og fattig, mellom by og
175 land. Koronakrisen har gjort vondt verre for mange.

176 Nå trenger vi sterkere fellesskap.

177 Vi lover å gjøre arbeid til alle til jobb nummer én. Vi lover å gjøre velferdsstaten
178 sterkere, og vi vil bruke de store pengene på det som gjør hverdagen tryggere og
179 samfunnet mer rettferdig, som tjenestepensjon for alle, fra første krone og første
180 dag.

181 Arbeiderpartiet mener dette er valg vi som samfunn *må* ta dersom forskjellene i
182 Norge skal bli mindre og mulighetene større, uansett hvem du er, og hvor du bor.
183 Nå er valget ditt.
184 Stem Arbeiderpartiet.
185

187 **Økonomi: Trygg økonomisk styring**

188 I Norge lever vi ikke av andres arbeid, vi lever av hverandres arbeid. Vår evne til å
189 finansiere det norske velferdssystemet avhenger av hvor godt vi lykkes med å
190 skape nye arbeidsplasser og inkludere flere i arbeidslivet i årene som kommer.
191 Det viktigste målet med Arbeiderpartiets økonomiske politikk er derfor å legge
192 grunnlaget for økt sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Den økonomiske
193 politikken skal også støtte opp under Norges klima- og naturmål og bidra til
194 reduserte økonomiske forskjeller og en mer rettferdig fordeling av samfunnets
195 ressurser. Vi vil bygge på FNs 17 mål om mer sosial, økonomisk og miljømessig
196 bærekraft i alle våre beslutninger.

197 Velferdsstaten er et spleiselag, der vi yter etter evne og får etter behov. Skatter
198 og avgifter betaler for vår felles velferd, og de skal være rettferdig fordelt. De
199 økonomiske forskjellene mellom folk i Norge øker. De rike blir stadig rikere,
200 samtidig som de med minst fra før blir hengende etter. Skattesystemet må være
201 mest mulig forutsigbart og stå seg gjennom skiftende økonomiske tider. Et bredt
202 og solid skatte- og avgiftsgrunnlag gir mulighet for lavere satser.

203 Det siste tiåret har sysselsettingen i Norge falt. Arbeidsledigheten etter
204 koronakrisen kan bite seg fast på et høyt nivå, og den norske handelsbalansen er
205 svekket. De med store formuer har fått mer, samtidig som mange pensjonister og
206 arbeidstakere med lave lønninger har fått mindre å betale regningene sine med.

207 Arbeiderpartiet vil bruke fellesskapets muskler på det som får flere i arbeid og gir
208 økt velferd for alle. Den norske arbeidslivsmodellen, som har gitt små
209 lønnsforskjeller og høy sysselsetting og verdiskaping, må styrkes. Slik kan vi
210 skape nye arbeidsplasser i alle de store næringene i Norge. Klimarisikoen skal
211 reduseres, og skatte- og avgiftssystemet skal bli mer omfordelende. Et sterkere
212 internasjonalt samarbeid er nødvendig for å sikre at flernasjonale selskaper
213 betaler en rettmessig skatt.

214

215 **Arbeiderpartiet vil:**

- 216 • Bruke finanspolitikken aktivt til å sørge for høy sysselsetting, økt
217 verdiskaping og reduserte økonomiske forskjeller.
- 218 • Ha en sterk og forutsigbar kommuneøkonomi for å sikre vår felles velferd
219 og vekst og bosetting i hele landet.
- 220 • Følge handlingsregelen for en forsvarlig innfasing av oljepenger i norsk
221 økonomi, og sikre at alle utgifter er del av en åpen og helhetlig
222 budsjettprosess.
- 223 • Utrede ytterligere rammer for innfasingen av oljepenger for å unngå at
224 svingende kronekurs og fondsverdier gjør det vanskelig med en jevn
225 innfasing av oljepenger.
- 226 • Sikre bedriftene god adgang til sine viktigste markeder gjennom EØS-
227 avtalen.
- 228 • Sørge for en mer produktiv offentlig sektor ved å gjennomføre en
229 tillitsreform og et taktskifte i digitaliseringen av offentlig sektor.
- 230 • Kutte i konsulentbruk og styre store offentlige IKT-prosjekter med lavere
231 kostnader og bedre involvering av brukere og ansatte.

- 232 • Sørge for bedre kostnadskontroll i offentlig sektor på områder med rask
233 kostnadsvekst, blant annet i samferdselssektoren.
- 234 • Avvikle ordningen med ABE-kutt og erstatte den med målrettede prosesser
235 og effektivitetsmål.
- 236 • Føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk som gir økt sysselsetting,
237 mer rettferdig fordeling og bedre langsiktig bærekraft for velferdsstaten.
- 238 • Gi vanlige folk i Norge bedre økonomi gjennom en mer omfordelende
239 inntektskatt.
- 240 • Styrke den norske arbeidslivsmodellen med økt fagforeningsfradrag.
- 241 • Sørge for en mer rettferdig formuesskatt – det skal mer til for å betale den,
242 men de rikeste skal betale noe mer.
- 243 • Sørge for at avgiftssystemet bidrar til en klimaomstilling som er effektiv og
244 rettferdig.
- 245 • Føre en forutsigbar og ansvarlig skattepolitikk overfor næringslivet.
- 246 • Sikre lokalsamfunn innflytelse over egne naturressurser som stilles til
247 rådighet for verdiskaping, og at lokalsamfunn og fellesskapet får en
248 rettferdig del av verdiene.
- 249 • Bekjempe arbeidslivskriminalitet og svart økonomi, blant annet ved å
250 styrke Økokrim, Skatteetaten og Arbeidstilsynet.
- 251 • Beskytte selskapsskattegrunnlaget bedre, hindre monopoldannelser og
252 sørge for at flernasjonale selskaper betaler riktig skatt til Norge, også for
253 bruken av kollektive goder.
- 254 • Sørge for mer åpenhet om skatt, selskapsstrukturer og eierforhold.
- 255 • Bruke statens eierskap og Statens pensjonsfond utland for å fremme god
256 skatteetikk.
- 257 • Bidra i det internasjonale arbeidet for å hindre overskuddsflytting og
258 kapitalflukt.

259
260 Gjennomføringsgraden av programmet vil avhenge av den økonomiske
261 utviklingen og handlingsrommet på statsbudsjettet.

262 263 **Statens pensjonsfond utland**

264 Statens pensjonsfond utland (SPU) er det norske folks sparekonto. Forvaltningen
265 av fondet skal ha bred legitimitet og være i tråd med interessene og verdiene til
266 det norske folk og de etiske retningslinjene for fondet. Forvaltningen skal bygge
267 på økonomisk ansvarlighet, åpenhet og langsiktighet, respekt for
268 menneskerettigheter og bærekraft.

269 270 **Arbeiderpartiet vil:**

- 271 • Holde fast på målsetningen om høyest mulig avkastning innenfor moderat
272 risiko.
- 273 • Gjøre SPU til det ledende pensjonsfondet i verden innen ansvarlig
274 forvaltning generelt og håndtering av klimarisiko spesielt.
- 275 • Sørge for en tettere og mer helhetlig politisk styring av den ansvarlige
276 forvaltningen.
- 277 • Skjerpe reglene for når SPU skal trekke seg ut av selskaper, spesielt
278 selskaper som bryter menneskerettigheter, ødelegger natur eller står for
279 uakseptable utslipp av klimagasser.

280
281
282
283

- Åpne for at SPU kan investere mer i infrastruktur for fornybar energi og annen klimateknologi innenfor målsetningen om høyest mulig avkastning til moderat risiko.

284 **Næring: Arbeid og verdiskaping**

285 Arbeid til alle er jobb nummer én. Skal vi lykkes med det, trenger vi bedrifter og
286 næringsliv som vokser og driver lønnsomt i hele landet. Vi skal utvikle
287 eksisterende arbeidsplasser og samtidig legge grunnlaget for nytt næringsliv og
288 ny industri.

289 De kommende årene trenger vi flere hundre tusen nye arbeidsplasser for å få hele
290 folket i arbeid. Eksporten av varer og tjenester har falt betydelig de siste årene.
291 Eksisterende eksportnæringer må utvikles videre, og Norge trenger nye store
292 eksportvirksomheter fremover.

293 Næringspolitikken skal bidra til å løse de store utfordringene i samfunnet. Norsk
294 økonomi skal omstilles, og vi skal reise oss etter covid-19-pandemien. Det vil
295 kreve politisk lederskap og et tett samarbeid mellom staten, fagbevegelsen og
296 næringslivet.

297 Den norske samfunnsmodellen har vist at den kan sikre høy verdiskaping og
298 trygge arbeidsplasser i hele landet. Den er også en modell for fremtiden. Partene i
299 arbeidslivet må få et større ansvar og Arbeiderpartiet ønsker et forsterket og mer
300 avansert trepartssamarbeid. Samarbeidet må bli tettere, mer forpliktende og
301 strategisk og inkludere nye områder, som en ambisiøs eksportstrategi for Norge.
302 Satsingen på nye fornybare eksportnæringer som hydrogen, havvind og grønn
303 skipsfart skal vokse ut av olje- og gassindustrien og de dyktige
304 industriarbeiderne som jobber der. Det krever tett samarbeid, felles retning og
305 bedre tilrettelegging.

306 Næringspolitikken skal brukes aktivt til å utnytte muligheter og skape
307 arbeidsplasser. Støtte til ny teknologi og risikokapital til bedrifter som går inn i
308 umodne markeder, er den typen hjelp det offentlige må bidra mer med. Vi vil
309 legge til rette for mer industri i Norge og vil gi norsk industri en større plass i
310 norsk arbeids- og næringsliv. Norge har mange fortrinn som gjør det mulig, blant
311 annet rik tilgang på naturressurser, høy kompetanse og den norske
312 arbeidslivsmodellen.

313 Næringslivet skal ha gode og forutsigbare rammevilkår. Det skal være enkelt og
314 ubyråkratisk å starte næringsvirksomhet i Norge, og det må legges bedre til rette
315 for at ansatte i oppstartsbedrifter kan bli eiere i egen virksomhet.

316 Felleskapet skal også stille strengere krav til bedriftene. Kravene skal sikre
317 arbeidsplasser, bærekraft og norske lønns- og arbeidsvilkår. Naturressursene
318 våre skal bearbeides og gi arbeidsplasser i hele landet.

319 I tett samarbeid med partene i arbeidslivet trenger vi en storstilt satsing på
320 utdanning, forskning og kompetanse: alt fra lærlinger og fagarbeidere til etter- og
321 videreutdanning og anvendbar forskning.

322 Et sterkt statlig eierskap er en styrke for verdiskaping og jobbskaping. Viktige
323 statseide bedrifter skal beholde en sterk forankring i Norge. Vi vil utvikle og
324 forsterke det statlige eierskapet. Staten bør i større grad gå i partnerskap med
325 private eiere for å sikre langsiktig industrielt eierskap og kapital, slik at vi utvikler
326 selskaper med stort potensial i Norge. Det må vises større moderasjon i lønninger
327 for ledere i selskaper der staten er eier. Det er en forutsetning for å sikre tillit til
328 den norske arbeidslivsmodellen.

329 Ny digital teknologi endrer vårt arbeidsliv og gir muligheter for nye næringer til å
330 vokse frem. I fremtiden er de tryggeste arbeidsplassene de som er bærekraftige
331 og raskt tar i bruk ny teknologi. Offentlig sektor skal være en partner for selskaper
332 som kan levere nye digitale løsninger. Ansatte skal være trygge på at de får
333 utvikle seg og lære i takt med nye krav.

334 Koronakrisen har skapt store utfordringer, og mange bedrifter måtte stenge over
335 natten. Reiseliv, kultur, transport- og servicesektoren er spesielt utsatt.
336 Fellesskapet må stille opp og bidra til at bedrifter står klare til å ta opp igjen drift
337 når pandemien er over, slik at viktige næringer som reiselivet overlever og
338 utvikler seg videre.

339

340 Arbeiderpartiet vil:

- 341 • Sikre norske bedrifter gode og forutsigbare rammebetingelser ved å holde
342 orden i norsk økonomi, føre en ansvarlig skattepolitikk og stå opp for EØS-
343 avtalen.
- 344 • Fornye og forsterke trepartssamarbeidet og gi det betydelig større
345 samfunnsoppgaver og -ansvar innenfor områder som kompetanseutvikling,
346 bærekraft og økt eksport.
- 347 • Øke norsk eksport utenom olje og gass med 50 prosent innen 2030. Målet
348 skal eies av partene i arbeidslivet og nås blant annet gjennom:
 - 349 ○ Bransjevise avtaler mellom næringsliv, fagbevegelse og
350 myndigheter som forplikter til å satse der eksportpotensialet er
351 størst.
 - 352 ○ Industrielle partnerskap på myndighets- og bransjenivå med andre
353 land og EU.
 - 354 ○ Forenkling av virkemiddelapparatet som må bli enklere og lettere
355 tilgjengelig.
 - 356 ○ At eksportfremming blir en kjerneoppgave i utenrikstjenesten og
357 forvaltningen.
- 358 • Stille økte krav til bedrifter i tråd med samfunnskontrakten mellom staten,
359 kommunene og næringslivet når det gjelder bærekraft, lønns- og
360 arbeidsvilkår, innovasjon og lokale ringvirkninger.
- 361 • Endre reglene for offentlige anskaffelser slik at de støtter viktige
362 samfunns mål som bærekraft, lønns- og arbeidsvilkår, innovasjon og lokale
363 ringvirkninger. Det skal gjøres enklere for oppstartsbedrifter å delta i
364 anbud.
- 365 • Beholde et sterkt statlig eierskap for å sikre at fellesskapet eier
366 naturressurser, infrastruktur, felles data og bedrifter som er kritiske for å
367 bevare kompetanse i Norge.
- 368 • Åpne for at staten etablerer eller kjøper seg inn i selskaper der det er av
369 stor strategisk interesse for Norge.
- 370 • Utøve det statlige eierskapet mer aktivt for å fremme fellesskapets
371 interesser knyttet til klima og bærekraft, lønns- og arbeidsvilkår, lokale
372 ringvirkninger, læreplasser, kamp mot sosial dumping og moderasjon i
373 lederlønninger.

- 374 • Sørge for et styrket virkemiddelapparat for bedrifter, som styres mer
375 strategisk, fremmer eksport, møter industriens behov og er enklere å
376 forholde seg til for små bedrifter.
- 377 • Bedre reglene for opsjonsbeskatning slik at flere ansatte tar del i
378 verdiskapingen i oppstarts- og vekstbedrifter.

379

380 **Det bærekraftige arbeidslivet: en sirkulær, bærekraftig og fornybar fremtid**

381 Det grønne skiftet endrer rammebetingelsene for hele det norske næringslivet.
382 Allerede ser vi at de internasjonale markedene vi leverer til, etterspør varer og
383 tjenester med null- eller lavutslipp. Dette skaper store muligheter for økt eksport
384 for Norge på områder som energi, mineraler, mat, transport og grønn og blå
385 bioøkonomi.

386 Arbeiderpartiet vil satse på et mer klima- og bærekraftig næringsliv og begrense
387 klimarisikoen for norsk økonomi.

388 Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien. Olje- og
389 gassindustrien og leverandørindustrien bygger nå Norges neste energieventyr.
390 Hydrogen, havvind og karbonfangst og -lagring er industriens klimaløsninger og
391 kan bli nye store næringer for Norge.

392 Norge er allerede en viktig aktør innenfor bioenergi og fôrproduksjon, og har store
393 muligheter for å øke verdiskapingen basert på våre bioressurser fra hav, jord og
394 skog.

395 En rask og vellykket overgang til et bærekraftig næringsliv trykker arbeidsplasser
396 og krever at myndigheter, fagbevegelse og næringsliv på 2020-tallet spiller mer
397 på lag enn noensinne.

398

399 **Arbeiderpartiet vil:**

- 400 • Øke støtten til satsinger som karbonfangst- og lagring, havvind, hydrogen
401 og grønn skipsfart, blant annet gjennom å gjennomføre en skattereform
402 slik at det blir mer attraktivt å investere i klimavennlige næringer.
- 403 • Starte fullskala prosjekter for karbonfangst- og lagring både i
404 sementproduksjonen i Brevik og i avfallsforbrenningen på Klemetsrud, og
405 samtidig utvikle et transportanlegg med tre skip og lagringsanlegg med to
406 brønner i Nordsjøen.
- 407 • Satse på blå og grønn hydrogen som en ny stor eksportnæring for Norge
408 (se detaljer i kapitlet «Fornybar energi»).
- 409 • Gjennomføre et forskningsløft for klima og omstilling hvor næringslivet er
410 tett involvert (se detaljer i kapitlet «Forskning for omstilling og klima»).
- 411 • Forplikte og støtte norske bedrifter til å resirkulere og gjenbruke mer av
412 ressursene (se detaljer i kapitlet «Sirkulærøkonomi»).
- 413 • Satse på næringsutvikling knyttet til klimavennlig transport på områder
414 som tungtransport, store skip og offshore supply-skip (se detaljer i kapitlet
415 «En klimavennlig transportsektor»).
- 416 • Satse på grønn næringsutvikling og legge til rette for økt bærekraft,
417 utslippskutt og mindre naturavtrykk i alle våre primærnæringer (Se detaljer
418 i kapitlene om fiskeri og sjømat, jordbruk og skog).

419

420 **Det digitale arbeidslivet: nytt partnerskap mellom næringsliv og det offentlige**

421 Nesten alle næringer i Norge er endret eller vil bli det av digitalisering. Det kan
422 skape mange nye arbeidsplasser. Samtidig fører automatisering og økt
423 internasjonal konkurranse fra store teknologiselskaper med seg utfordringer,
424 særlig i varehandelen. I møte med så dyptgripende endringer og ujevne
425 konkurranseforhold trengs et mye tettere samspill mellom partene i arbeidslivet,
426 staten og utdanningsinstitusjonene.

427 Det offentlige skal bidra til infrastruktur i hele landet, gjøre data tilgjengelig for
428 næringsutvikling, jobbe for rettferdige konkurranseforhold og være en strategisk
429 partner for bedrifter som kan levere nye digitale løsninger.

430 Det må legges bedre til rette for nye eksportmuligheter innenfor IKT. Dataspill er
431 en betydelig næring internasjonalt, og Arbeiderpartiet ser store muligheter for
432 nye bedrifter og arbeidsplasser innenfor dataspill også i Norge. Digitale løsninger
433 på områder hvor Norge har store næringer allerede, som energi og maritim
434 næring, er et annet område hvor vi kan skape nye eksportnæringer og
435 arbeidsplasser.

436 **Arbeiderpartiet vil:**

- 437 • Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med
438 strøm, og arbeide for 5G til hele landet.
- 439 • Ta initiativ til et samarbeid mellom myndigheter og næringsliv om et
440 nordisk talentrekrutteringsprogram, som skal sikre at bedrifter får økt
441 tilgang til de fremste digitale talentene i verden.
- 442 • Styrke innsatsen på forskning, utvikling og innovasjon på muliggjørende
443 teknologier som kunstig intelligens, stordata, autonome systemer og
444 tingenes internett.
- 445 • Etablere forskningssentre for næringsdrevet digitalisering og legge til rette
446 for å skalere og kommersialisere digitale innovasjoner.
- 447 • Jobbe for at det skal være attraktivt å produsere spill i Norge, og legge
448 frem en spillindustrimelding for økt verdiskaping og flere
449 kompetansemiljøer i Norge.

450

451 **Det kompetente arbeidslivet: storsatsing på livslang læring i regi av partene**

452 Grunnlaget for velferden og velstanden i Norge er en høyt kompetent
453 arbeidsstyrke. Kravene til kunnskap og formell kompetanse vil bare bli større i
454 årene som kommer. Kompetansetiltak må møte både de ansattes og
455 virksomhetenes behov, og derfor er det avgjørende at politikken gjennomføres i
456 tett dialog med partene i arbeidslivet. Et arbeids- og samfunnsliv i rask endring
457 krever tett kontakt mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet.

458

459 **Arbeiderpartiet vil:**

- 460 • Legge frem en langtidsplan for livslang læring.
- 461 • Opprette et nasjonalt kompetansecfond som skal finansiere
462 kompetansetiltak i regi av virksomhetene og partene i arbeidslivet.
- 463 • At retten til etter- og videreutdanning organiseres gjennom et
464 trepartssamarbeid der:

- 465 ○ det utvikles tilbud som er tilpasset arbeidslivet, og som kan
- 466 kombineres med det å stå i jobb.
- 467 ○ arbeidsgivere og arbeidstakere stimuleres til å se kompetansetiltak
- 468 som en naturlig del av jobben.
- 469 ○ arbeidstakere opparbeider en rett til å ta etter- og videreutdanning.
- 470 ● Sikre bedre planlegging, oppfølging og gjennomføring av kompetansetiltak
- 471 ved arbeidsavklaring slik at flere kommer tilbake i arbeid.
- 472 ● Gi de videregående skolene en større rolle i livslang læring ved at de får
- 473 økt ansvar for opplæring og utdanning av voksne basert på
- 474 kompetansebehov hos lokalt og regionalt arbeids- og næringsliv.
- 475 ● Gjøre det enklere å ta relevant etter- og videreutdanning ved å:
- 476 ○ fjerne begrensninger som hindrer deltakelse i utdanningsløp og
- 477 kompetansetiltak, slik at det blir lettere å delta i utdanning for
- 478 personer med lite dokumentert kompetanse.
- 479 ○ fjerne hindringer i finansieringssystemet for høyskoler og
- 480 universiteter.
- 481 ○ sørge for at reell, ikke bare formell, kompetanse blir vurdert og
- 482 vektlagt.
- 483 ○ satse på fjernundervisning og modulbaserte utdanninger på nett
- 484 som kan tas i hele landet, koblet med kommunale praksisplasser
- 485 innen blant annet helse og skole.
- 486 ● Bygge opp regionale sentre for gratis norskopplæring for
- 487 arbeidsinnvandrere i samarbeid med partene i arbeidslivet, frivillige
- 488 organisasjoner og næringsliv.
- 489 ● Arbeide for flere høyere profesjonsutdanninger over hele landet, basert på
- 490 lokale kompetansebehov.

491

492 **Olje og gass og leverandørindustrien: utvikle, ikke avvikle**

493 Olje- og gassindustrien har vært og er viktig for utviklingen av Norge. Erfarne og

494 produktive arbeidsfolk har skapt en industri som er svært konkurransedyktig.

495 Arbeiderpartiet vil utvikle olje- og gassindustrien videre.

496 Det skal stilles klare krav om effektiv energiproduksjon med mål om null utslipp

497 fra norsk sokkel. Målene for industriens bidrag til utvikling av nye fornybare

498 energinæringer skal være tydelige og ambisiøse. Utslippene skal halveres innen

499 2030 og ned til netto null i 2050. Det er nødvendig for å sikre fremtidige jobber og

500 verdiskaping.

501 Energiressursene våre tilhører fellesskapet. Lokalsamfunn som deler av sitt areal

502 og sine naturressurser, forventer å få noe igjen i form av verdiskaping og jobber.

503 Det skal stilles høyere krav til ringvirkninger fra prosjekter på norsk sokkel. Vi vil

504 gjøre det lettere for lokale leverandører å konkurrere om, og vinne, kontrakter

505 innenfor rammen av EØS-avtalen. Det er viktig at selskapene forstår og leverer på

506 forventningene til ringvirkninger og arbeidsplasser lokalt og nasjonalt.

507 Arbeiderpartiet stiller opp for arbeidsfolk i olje- og gassnæringen. Våren 2020

508 vedtok Stortinget midlertidige endringer i petroleumsskatteregimet for

509 investeringer og aktivitet. Vi legger til grunn at selskapene nå bidrar til oppdrag i

510 leverandørindustrien, kutter utslipp og prioriterer fagarbeidere og lærlinger,

511 leveringssikkerhet og HMS-standarder på minst norsk nivå. Lederlønninger og

512 utbytte må begrenses.

513 Leverandørindustrien som leverer produkter og tjenester til olje- og gass-
514 sektoren, har de siste årene opplevd store utfordringer som følge av lave
515 oljepriser og hard konkurranse om kontrakter. Ansatte i disse bedriftene sitter på
516 verdensledende kompetanse. Norge har ikke råd til at denne kompetansen
517 forsvinner. Leverandørindustrien skal sikres tilgang på nye prosjekter hvor
518 kompetansen brukes til å skape nye næringsmuligheter.

519

520 **Arbeiderpartiet vil:**

- 521 • Legge frem en ny petroleumsmelding med petroleumspolitik for 2020-
522 tallet, med sikte på å:
 - 523 ○ Sikre Norge inntekter og arbeidsplasser fra norsk sokkel.
 - 524 ○ Sørge for lokale ringvirkninger fra prosjekter på norsk sokkel.
 - 525 ○ Sørge for netto nullutslipp fra norsk sokkel.
 - 526 ○ Redusere den finansielle risikoen og klimarisikoen for norsk
527 økonomi.
 - 528 ○ Bidra til utvikling av ny energiindustri med null- eller lavutslipp.
- 529 • Legge til rette for et stabilt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med økt innslag
530 av nye næringer som hydrogen, karbonfangst og -lagring og havvind.
- 531 • Sørge for videre elektrifisering av nye og eksisterende felt.
- 532 • Satse på nye grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende satsinger
533 på områder som karbonfangst, -lagring og -bruk, og produksjon,
534 distribusjon og bruk av hydrogen.
- 535 • Stille strengere krav til oljeselskapene slik at mer av verdiskapingen blir
536 igjen lokalt.
- 537 • Arbeide for ilandføringsterminal på Veidnes i Finnmark.
- 538 • Legge føre var-prinsippet og best tilgjengelig kunnskap til grunn og stille
539 strenge krav til miljø og sikkerhet i eksisterende og nye konsesjoner.
- 540 • Sørge for, i samarbeid med næringen, at utslippene fra olje- og
541 gassproduksjonen på norsk sokkel kuttes med 50 prosent innen 2030 og til
542 netto null i 2050, målt mot 2005.
- 543 • Stille krav om lavutslippsløsninger fra 2025 og nullutslipp fra 2030 til
544 offshore supply-skip.
- 545 • Øke støtten til skalering og kommersialisering av teknologi utviklet med
546 utgangspunkt i kompetansen fra leverandørindustrien.
- 547 • Sørge for at petroleumsselskapene integrerer klimarisiko i sin ordinære
548 virksomhet og rapporterer på dette.
- 549 • Ikke gå inn for konsekvensutredning av petroleumsakktivitet av Nordland VI,
550 VII og Troms II og heller gå inn for utvikling av andre næringer i disse
551 havområdene, herunder fiskerier, reiseliv og utvikling av fornybare
552 ressurser.
- 553 • Holde fast på en nordlig grense for petroleumsvirksomhet fra og med 15
554 prosent isfrekvens og nordover i iskantsonen. Områdene sør for 15 prosent
555 isfrekvens frem til åpent hav anses som et verdifullt område. All aktivitet,
556 inklusive petroleumsakktivitet, må ta særlige hensyn til naturmangfoldet i
557 tråd med oppdatert og best tilgjengelig kunnskap. Føre var-prinsippet skal
558 legges til grunn.

559 *

560 *DISSENS: Ina Rangønes Libak, Cecilie Myrseth, Lozan Balisany, Tonje Brenna og*
561 *Rina Mariann Hansen vil erstatte kulepunktet over med to nye kulepunkter:*

- 562 • *SVO iskantsonen fastsettes i tråd med natur- og miljøfaglige råd ved 0,5*
563 *prosent isfrekvens. Det tillates ikke ny petroleumsvirksomhet innenfor*
564 *denne sonen utover lisenser som allerede er tildelt.*
- 565 • *For annen næringsvirksomhet enn petroleum stilles det strenge krav til*
566 *helse, miljø og sikkerhet i tråd med områdets særlige sikkerhets- og*
567 *miljømessige utfordringer.*
568

569 **Fornybar energi: økt produksjon og norsk hydrogensatsing**

570 Fortsatt er nesten halvparten av den samlede energibruken i Norge basert på
571 fossile kilder. Målet er et helt fornybart energisystem. Arbeiderpartiet vil bygge ut
572 mer fornybar energi i Norge.

573 Kraftoverskudd skal bidra til økt verdiskaping og sysselsetting i norsk industri.
574 Den sterke internasjonale veksten i fornybar energi skaper store
575 eksportmuligheter for Norge innen nye grønne verdikjeder som
576 fornybarproduksjon, hydrogen, batterier og maritim transport.

577 Norge og verden har et stort behov for mer fornybar energi. Lokalsamfunn som
578 stiller sine naturressurser til rådighet, må sikres en større andel av
579 verdiskapingen. De skal bli lyttet til og respektert på en bedre måte enn i dag før
580 nye konsesjoner gis, og det må strammes betydelig inn på tiden som går mellom
581 tildeling av konsesjon og faktisk utbygging. Ved utbygging skal det tas større
582 hensyn til urørt natur, og nye anlegg skal, der det er mulig, etableres på områder
583 hvor det allerede finnes infrastruktur. Det må vurderes hvordan vi kan stramme
584 inn på muligheten for kjøp og salg av konsesjoner slik at ansvaret for det enkelte
585 prosjekt blir tydeligere og norsk eierskap sikres. Undersøkelser knyttet til
586 sårbarhet for natur- og dyreliv må gjennomføres før anleggsvirksomhet kan starte
587 opp. Arbeiderpartiet vil prioritere mindre anlegg som kan produsere strøm til
588 lokalt forbruk, og større anlegg knyttet til industriprosjekter.

589 **Arbeiderpartiet vil:**

- 590 • Arbeide for at all energibruk i Norge avkarboniseres. Det som kan
591 elektrifiseres, skal elektrifiseres, annen energibruk skal bli utslippsfri
592 gjennom for eksempel hydrogen, ammoniakk eller biomasse.
- 593 • Sette ned en energikommisjon for å kartlegge energibehovene i fremtiden.
- 594 • Legge til rette for forsvarlig utbygging av mer ren energi og infrastruktur
595 gjennom en samlet plan for norsk vannkraft, vindkraft og andre
596 energiutbygginger som krever konsesjon.
- 597 • Øke norsk vannkraftproduksjon og legge til rette for økt vedlikehold,
598 oppgradering og fornyelse av eksisterende vannkraftanlegg.
- 599 • Utrede en hjemfallsordning for vindkraft.
- 600 • Bidra til mer effektiv bruk av energi i næringslivet og husholdninger
601 gjennom støtteordninger, økt kompetanse og offentlige krav.
- 602 • Få på plass et strengere og mer rettferdig regime for utbygging av energi
603 basert på at:
 - 604 ○ Lokalsamfunn som stiller sine naturressurser til disposisjon for
605 utbygging, får mer igjen for det og sikres en del av verdiskapingen.

- 606 ○ Berørte kommuner involveres tidlig og grundig i alle
- 607 energiutbygginger.
- 608 ○ Det strammes inn på adgangen til å la det gå lang tid mellom
- 609 konsesjon og faktisk utbygging.
- 610 ○ Det strammes inn på adgangen til avvik mellom gitt konsesjon og
- 611 faktisk utbygging.
- 612 ○ Oppstart av anleggsvirksomhet ikke tillates før alle
- 613 naturundersøkelser det er stilt krav om, er blitt gjennomført og fulgt
- 614 opp.
- 615 ○ Det ikke gis nye konsesjoner for vindkraft før Stortinget har
- 616 behandlet den varslede stortingsmeldingen om endringer i
- 617 konsesjonsbehandlingen for vindkraft på land.
- 618 ● Bygge opp en sterk leverandørindustri innenfor bunnfast og flytende
- 619 havvind og utarbeide en ambisiøs nasjonal strategi for næringen.
- 620 ● Gjennom et forutsigbart og aktivt eierskap bidra til at Statkraft er en
- 621 spydspiss i utviklingen av fornybar energi i Norge og internasjonalt, blir en
- 622 industriell utvikler innen grønn hydrogen- og batterivirksomhet og trekker
- 623 med seg norsk leverandørindustri til utlandet.
- 624 ● Legge til rette for økt lokal solenergiproduksjon på kommersielt grunnlag.
- 625 ● Sørge for at alle utenlandsforbindelser for kraft eies og driftes av Statnett.
- 626 ● Sikre at tariffmodellene for kraft ivaretar norsk industri på en bedre måte,
- 627 og at rimelig og ren norsk kraft gjør det attraktivt å etablere ny
- 628 kraftforedlende industri i Norge.
- 629 ● Videreføre CO2-kompensasjonsordningen for å sikre at bærekraftig
- 630 industri ikke flytter ut av Norge.
- 631 ● Legge til rette for storskala battericelleproduksjon i Norge, blant annet
- 632 gjennom gode arealplaner og tilgang til ren og rimelig energi.
- 633 ● Satse på blå og grønn hydrogen som en ny stor eksportnæring for Norge
- 634 ved å:
 - 635 ○ Ha som mål å produsere 400 000 tonn ren hydrogen årlig innen
 - 636 2030.
 - 637 ○ Utarbeide et ambisiøst veikart for en sammenhengende verdikjede
 - 638 innen hydrogen der marked og produksjon bygges opp parallelt.
 - 639 ○ Gjøre Equinor og Statkraft til lokomotiver innen henholdsvis blå og
 - 640 grønn hydrogen og vurdere å etablere et statlig hydrogenselskap.
 - 641 ○ Utrede muligheten for å gjøre Svalbard til «utstillingsvindu» for
 - 642 hydrogen.
 - 643 ○ Ta initiativ til industrielle partnerskap innen hydrogen med EU og
 - 644 land som Tyskland.

646 **Hav og maritim: verdens ledende havnasjon**

647 Norge kan bli verdens ledende sjømat- og havnasjon. Vi har en langstrakt kyst,

648 rike naturressurser i havet, dyktige arbeidsfolk og sterke fagmiljøer innen

649 forskning og forvaltning. Arbeiderpartiet har store ambisjoner for verdiskaping,

650 arbeidsplasser og lokale ringvirkninger langs kysten.

651 Norge skal ta en lederposisjon internasjonalt for bærekraftige hav og utvikling av

652 havets muligheter. Norge skal være i front på kunnskap om hav og

653 klimaendringene.

654 Maritim industri opplever svekket etterspørsel etter offshoreskip og cruisefartøy.
655 Verft som utgjør helt sentrale hjørnesteinsbedrifter langs kysten, står i fare for å
656 måtte stenge ned. Norge har en unik mulighet til å ta en internasjonal posisjon i
657 utviklingen og produksjonen av utslippsfrie fartøy. Arbeiderpartiet vil
658 videreutvikle norsk maritim industri og sikre tilgang på oppdrag som gir mulighet
659 for nye investeringer og arbeidsplasser i Norge.

660 Norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde for arbeid på norsk sokkel og i norske
661 farvann.

662

663 **Arbeiderpartiet vil:**

- 664 • Etablere en sentral arena der aktører fra myndigheter, næringsliv og
665 kunnskapsmiljøer går sammen for å realisere ambisjonen om Norge som
666 verdens ledende havnasjon.
- 667 • Utarbeide mål for lokale og regionale ringvirkninger av kyst- og
668 havaktivitet.
- 669 • Utvikle en strategi for alternativ bruk av areal, betongstrukturer og
670 infrastruktur på norsk sokkel.
- 671 • Styrke bestands- og ressursforskningen både i havet, langs kysten og i
672 fjordene.
- 673 • Sørg for god sameksistens mellom de ulike havnæringene, blant annet
674 ved å gjennomføre Arbeiderpartiets Nordsjøplan og utarbeide tilsvarende
675 plan for Barentshavet og Norskehavet.
- 676 • Styrke innsatsen mot fiskeri- og miljøkriminalitet nasjonalt og
677 internasjonalt og lede an i innsatsen med å stanse plastforurensing i havet.
- 678 • Satse på Ocean Space Center i Trondheim, Senter for Hav og Arktis i
679 Tromsø og Blått Kompetansesenter Sør og havforskningsmiljøet i vest som
680 arenaer for innovasjon og kunnskap.
- 681 • Ta en internasjonal lederrolle innen skipsfart i polare strøk og sikre et
682 strengt og effektivt internasjonalt regelverk knyttet til skipstransport i
683 Arktis.
- 684 • Videreutvikle norsk maritim industri ved å fremskynde offentlige innkjøp av
685 utslippsfrie fartøy, sørg for at eksportordningene bygger opp under det
686 store potensialet for verdiskaping i maritim sektor, og utforme anbud som
687 bedre legger til rette for aktivitet ved norske verft.
- 688 • Sikre og videreutvikle den norske maritime klyngen.

689

690 **Fiskeri: Samfunnskontrakten må holdes**

691 De tradisjonelle fiskeriene er en viktig del av vår historie og en bærebjelke i
692 mange kyst- og distriktssamfunn. Verdiskapingen er avgjørende for norsk
693 økonomi og for bosetting og arbeidsplasser langs store deler av kysten vår.
694 Fiskeriressursene tilhører folket i fellesskap og skal komme kystsamfunnene til
695 gode.

696 Samfunnskontrakten mellom fiskere, oppdrettere og folk langs kysten innebærer
697 at det skal legges til rette for at fisken gir arbeidsplasser og aktivitet i
698 kystsamfunnene. Vi trenger en variert fiskeflåte som kan sikre bærekraftig
699 høsting av våre fiskeressurser. Ressursrenten skal i utgangspunktet tas ut i form

700 av arbeidsplasser og aktivitet langs kysten. Det skal legges til rette for
701 lønnsomhet for den enkelte aktør i sjømatnæringen samtidig som det stilles krav
702 til ringvirkninger for kystsamfunnene.

703 Norske myndigheter må sikre bærekraftige bestander og norske interesser i de
704 internasjonale fiskeriforhandlingene.

705

706 **Arbeiderpartiet vil:**

- 707 • Sikre at havressursloven, fiskesalgslagsloven og deltakerloven ligger fast
708 og forblir viktige pilarer i norsk fiskeripolitikk.
- 709 • Si nei til evigvarende kvoter.
- 710 • Videreutvikle en differensiert, spredt og fiskereid fiskeflåte som kan sikre
711 en lønnsom næring.
- 712 • Legge til rette for at alle flåtegrupper reduserer sine utslipp av klimagasser.
- 713 • Innføre begrensinger på eierskap i kystfiskeflåten.
- 714 • Styrke bredden og mangfoldet i kystfiskeflåten ved å sikre tilstrekkelig
715 kvotegrunnlag med målrettede ordninger for rekruttering til
716 fiskerinæringen.
- 717 • Sikre gode rammevilkår for en lønnsom utvikling av flåten under elleve
718 meter, som gir forutsigbarhet, fornying av flåten og konkurransedyktig
719 avlønning også for mannskap på to.
- 720 • Slå ned på fiskerikriminalitet og sikre anstendige lønns- og arbeidsvilkår
721 for alle ansatte.

722

723 **Havbruk: økt verdiskaping, økt bærekraft**

724 Havbruksnæringen er av stor betydning for norsk matproduksjon og verdiskaping.
725 Norge skal lede an i utviklingen av verdens mest produktive og miljøvennlige
726 havbruksnæring med produksjon av matressurser til et voksende verdensmarked.
727 Arbeiderpartiet vil sikre en forutsigbar, kontrollert og bærekraftig vekst i
728 havbruksnæringen.

729

730 **Arbeiderpartiet vil:**

- 731 • Doble verdiskapingen fra havbruk innen 2030.
- 732 • Videreutvikle trafikkløssystemet med flere miljøindikatorer.
- 733 • Stimulere til økt produksjon av norskprodusert bærekraftig fôr med mål om
734 at alt fôr til havbruksnæringen skal være fra bærekraftige kilder innen
735 2030.
- 736 • Utvikle et eget konsesjonsregime for oppdrett til havs med strenge krav til
737 bærekraft og sameksistens mellom ulike næringer til havs.
- 738 • Sikre kommuner som stiller areal til disposisjon for oppdrett, stabile og
739 forutsigbare inntekter.
- 740 • Gjøre fremtidige oppdrettstillatelser tidsbegrensede.
- 741 • Gjeninnføre krav om lærlinger, FoU og videreføring for de største
742 aktørene innen havbruk.
- 743 • Gjennomgå ordningene med tillatelser i havbruksnæringen for å sikre
744 fortsatt mangfold og lokalt eierskap.

745

746 **Sjømat: økt eksport, mer bearbeiding som skaper arbeidsplasser**

747 Sjømatnæringen er Norges nest største eksportnæring. Arbeiderpartiet vil styrke
748 næringen for å øke eksporten og sikre flere trygge og helårlige arbeidsplasser
749 langs hele kysten. Arbeiderpartiet vil legge til rette for markedsarbeid og
750 eksportfremmende tiltak, blant annet gjennom Norges sjømatråd, som spiller en
751 viktig rolle med å fremme eksport av norsk sjømat.

752 I dag går vi glipp av store verdier og arbeidsplasser fordi mye fisk sendes
753 ubearbeidet ut av landet. Industrien skal sikres jevn tilgang på råstoff av god
754 kvalitet hele året.

755 Fisk er klimavennlig og sunn mat, og det må legges til rette for at det spises mer
756 fisk.

757

758 **Arbeiderpartiet vil:**

- 759 • Opprettholde og forsterke leverings-, bearbeidings- og aktivitetsplikten
760 knyttet til trålkonsesjoner i torskefiskeriene.
- 761 • Stimulere til økt innenlands bearbeiding blant annet ved å øke tilgangen på
762 restråstoff som grunnlag for utvikling av ny norsk industri.
- 763 • Sikre at fangst- og landingsmønsteret fra fiskeflåten i større grad tar
764 hensyn til industriens behov for stabil tilgang på råstoff.
- 765 • Prøve ut en ordning der en andel av fremtidige havbrukstillatelser leies ut
766 til sjømatindustrien for å bidra til helårlig industri.
- 767 • Ta initiativ til et eget program for produksjon av bærekraftig fôr til oppdrett
768 av fisk.
- 769 • Stimulere til innovasjon og bruk av ny teknologi i fiskeindustrien gjennom
770 et marint verdiskapingsprogram.
- 771 • Arbeide for at ansatte i hele sjømatnæringen har gode lønns- og
772 arbeidsvilkår, og at det slås hardt ned på alle former for sosial dumping
773 både på havet og på land.
- 774 • Videreføre særordninger for permittering i fiskeindustrien.
- 775 • Kartlegge bruken av innleie og vikarbyråer i primærnæringene.
- 776 • Bruke Arbeidstilsynet og arbeidslivskriminalitetssentre mer aktivt i kampen
777 mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i fiskeindustrien.

778

779 **Jordbruk og næringsmiddelindustrien: trygg mat, trygge arbeidsplasser**

780 Jordbruket er en bærebjelke i distrikts- og regionalpolitikken. Det er avgjørende
781 for bosetting, utvikling og verdiskaping. Jordbruksavtalen, importvernet,
782 eiendomslovgivningen og markedsordningene skal fortsatt ligge til grunn for
783 landbrukspolitikken.

784 Et bærekraftig og fremtidsrettet jordbruk med økt verdiskaping basert på norske
785 ressurser er en viktig del av klimaløsningen. Naturverdier og trygg mat er også
786 uløselig knyttet til beredskap, folkehelse og livskvalitet. Utslippene av
787 klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres.

788 Den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien er en sentral del av verdikjeden
789 for trygg mat og kvalitetsvarer til forbrukerne. Den skal ha forutsigbare og
790 konkurransedyktige rammevilkår. Dagens sterke maktkonsentrasjon i
791 dagligvarebransjen rammer norske forbrukere. Det må sikres en bedre
792 maktbalanse i verdikjeden for mat.

793 Det skal gjelde norske lønns- og arbeidsvilkår og norske standarder innen helse,
794 miljø og sikkerhet i norsk jordbruk.

795

796 **Arbeiderpartiet vil:**

- 797 • Redusere inntektsgapet mellom de som jobber i jordbruket, og andre i
798 samfunnet.
- 799 • Sikre melkeproduksjonen i distriktene med justert og lavere kvotetak og en
800 kvotepolitikk for melk som styrker kanaliseringspolitikken.
- 801 • Sikre et sterkt importvern og bruke prosenttoll der det er gunstig.
- 802 • Etablere beredskapslagring for korn og såfrø.
- 803 • Ha et sterkt jordvern.
- 804 • Sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt tilskudd til bruk av
805 utmarksbeite, setring, klimatilpassing og investering i jord.
- 806 • Bygge videre på samvirkemodellen med de produsenteide samvirkene
807 Tine, Nortura og Felleskjøpet som grunnlag for en desentralisert
808 næringsmiddelindustri og landbruk over hele landet.
- 809 • Gjennomgå rammebetingelsene for næringsmiddelindustrien, inkludert
810 bryggerinæringen, for å sikre videre utvikling av næringen.
- 811 • Gjøre maten tryggere ved å stille strenge krav til antibiotikabruk og merking
812 av opprinnelse.
- 813 • Utarbeide en matkastelov slik at butikker og restauranter ikke kaster
814 spisbar mat.

815

816 **Skog og grønn bioøkonomi: økt bærekraft og eksport i distriktene**

817 Den norske skogen er et enestående råstoff. Bruken spenner fra tradisjonelle
818 sagbruk til avansert biokjemi. En fremtidsrettet skogindustri bygger på en hel
819 verdikjede fra frø og plante til det ferdige produktet. Økt bruk av skogens
820 ressurser er både god industripolitikk og god klimapolitikk.

821 Norge har gode forutsetninger for å bli verdensledende på å levere kunnskap og
822 tjenester om trebruk og bærekraft kombinert med merkevarebygging. Mange
823 produkter som kan utvikles av biomasse, brukes allerede innenfor
824 matproduksjon, helse, bygg og i annen industri. Arbeiderpartiet vil legge til rette
825 for økt videreforedling av skog og satse på den grønne bioøkonomien.

826

827 **Arbeiderpartiet vil:**

- 828 • Legge til rette for mer industriell aktivitet basert på skogen, blant annet
829 ved å sikre mer kapital til forsterking og videre utvikling av skogindustrien.
- 830 • Etablere et utviklingsprogram for trebygg og klimavennlig fornying av bygg.
- 831 • Stanse salget av Statskog og bruke Statskog som et verktøy for
832 industribygging og næringsutvikling.

- 833 • Innføre priskontroll på skogeiendommer slik som for andre
- 834 landbrukseiendommer, for å sikre spredt eierskap og mulighet for helhetlig
- 835 forvaltning.
- 836 • Øke tilskuddene til skogplanting og ungskogpleie for å sikre fornying,
- 837 karbonbinding og et fremtidig ressursgrunnlag for industrien.
- 838 • Sikre gode ordninger for lån og risikoavlastning innen bioøkonomi.
- 839 • Utarbeide en egen strategi for tremekanisk industri og bruk av tre i
- 840 offentlige bygg og i store konstruksjoner.

841

842 **Reiseliv og handel: utvikling for å trygge arbeidsplasser**

843 Norge har natur, kultur og destinasjoner som bare vil bli mer attraktive for folk
844 fremover. Reiselivet skaper spennende arbeidsplasser over hele landet og er en
845 særlig viktig næring for distriktene. Det må legges bedre til rette for turisme
846 gjennom hele året som gir grunnlag for helårlige arbeidsplasser.

847 Reiselivsnæringen har som følge av koronautbruddet opplevd sin største krise
848 noensinne. Mange virksomheter fikk revet bort inntektsgrunnlaget sitt over
849 natten. Det er gjort for lite for å hjelpe levedyktige reiselivsbedrifter gjennom
850 krisen. Arbeiderpartiet vil bidra til at næringen kommer seg gjennom krisen og
851 utvikler seg videre.

852 Handelsnæringene står for en stor del av verdiskapingen i norsk økonomi og
853 mange arbeidsplasser. Digitalisering endrer hvordan vi handler, det påvirker
854 lønnsomheten og de som jobber i næringen. Arbeiderpartiet vil satse på
855 kompetanseutvikling for ansatte i handelsnæringen og støtte norske nettaktører i
856 konkurranse med internasjonale giganter. Fysiske butikker er viktige for mange
857 lokalsamfunn og skal sikres gode rammevilkår.

858

859 **Arbeiderpartiet vil:**

- 860 • Utvikle en nasjonal plan for reiselivsnæringen, med fokus på bærekraftig
- 861 utvikling, helårlige arbeidsplasser og verdiskaping i hele landet.
- 862 • Bidra til at det norske reiselivet kommer raskest mulig tilbake etter
- 863 koronakrisen, blant annet gjennom å satse mer på markedsføring, ivareta
- 864 norske pakkereiseselskaper bedre og vurdere et skille mellom pakkereiser
- 865 til Norge og til utlandet.
- 866 • Innføre besøksbidrag som skal brukes til nødvendige investeringer i
- 867 pressede reisemål, slik at natur, miljø og lokalsamfunn kan ivaretas bedre.
- 868 • Styrke Innovasjon Norges reiselivssatsing, med vekt på reiselivsutvikling
- 869 og norgesreklame, i samråd med reiselivsnæringen.
- 870 • Utvikle en nasjonal godkjenningsordning for lokal- og region guider,
- 871 turledere og fjellførere.
- 872 • Etablere et helhetlig system for destinasjonsutvikling, herunder et
- 873 velfungerende fellesapparat, økt forskning og økt samarbeid mellom
- 874 næringsaktører og myndigheter.
- 875 • Knytte tettere bånd mellom kulturliv, matprodusenter og reiseliv gjennom
- 876 kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid om destinasjoner.
- 877 • Bygge videre på Norges sterke posisjon som bærekraftig reisemål og legge
- 878 til rette for at flere kommuner kan bli bærekraftige reisemål.

- 879
- 880
- 881
- 882
- 883
- 884
- 885
- 886
- 887
- Redusere lokal forurensing gjennom å legge til rette for landstrøm for cruisebåter ved de mest trafikkerte havnene, og innføre forbud mot tungolje.
 - Legge til rette for attraktive nasjonale turistveier og turiststier.
 - Legge til rette for gode ordninger for omstilling og videreutdanning av ansatte i handelsnæringen.
 - Si nei til søndagsåpne butikker.
 - Sammen med partene bidra til at handelsnæringen fortsetter å være en viktig arena for inkludering i arbeidslivet

888

889

890

891 **Helse: bedre samspill, økt kommersialisering**

892 Vår sterke offentlige helsetjeneste og verdensledende forskningsmiljøer gir

893 Norge store muligheter for verdiskaping og eksport innen teknologi, legemidler

894 og vaksiner, diagnostikk, helse-IKT og livsvitenskap. Arbeiderpartiet ønsker et

895 tettere samspill mellom bedrifter, forskningsmiljøene og den offentlige

896 helsetjenesten.

897

898 **Arbeiderpartiet vil:**

- 899
- 900
- 901
- 902
- 903
- 904
- 905
- 906
- 907
- 908
- 909
- 910
- 911
- 912
- Stille til rådighet langsiktig kapital for å styrke den norske innsatsen fra forskning til kommersialisering innen helse.
 - Vurdere opprettelsen av et statlig farmasiselskap som i tillegg til bedre beredskap skal bidra til økt verdiskaping.
 - Etablere et nasjonalt cluster for utvikling og produksjon av vaksiner.
 - Legge til rette for flere testfasiliteter for aktører som utvikler og tester ut nye helseprodukter og -løsninger.
 - Utarbeide et ambisiøst veikart og et felles nasjonalt rammeverk for å øke innovasjon, skape arbeidsplasser og samtidig sikre at deler av verdiskapingen fra statlig finansiert grunnforskning kommer fellesskapet til gode.
 - Bruke offentlig innkjøpsmakt og finansieringsordninger til å skape et hjemmemarked for helse- og velferdsteknologi.

913 **Mineraler: høyere utvinning og lavere miljøbelastning**

914 Norge har betydelige mineralressurser på land og til havs, spesielt i

915 nordområdene. Økt internasjonal etterspørsel etter mineraler og metaller gjør at

916 næringen kan bli et nytt eksporteventyr for Norge.

917 Arbeiderpartiet vil kartlegge og legge til rette for økt utvinning av mineraler og

918 redusert usikkerhet for ny virksomhet samtidig som vi sikrer god miljøforvaltning.

919 I nord skal næringen utvikles i nær dialog med Sametinget for å sikre god

920 sameksistens med reindriftsnæringen.

921

922

923

924 **Arbeiderpartiet vil:**

- 925 • Korte ned konsesjonsbehandlingen, legge til rette for bedre tilgang på
926 langsiktig kapital der dette kan utløse lønnsomme prosjekter, og øke
927 kartleggingen av ressurser.
- 928 • Vurdere etablering av et hel- eller deleid statlig mineralselskap som kan
929 bidra til langsiktig og bærekraftig utvikling av næringen.
- 930 • Vurdere en lokal deponikostnad for uutnyttede overskuddsmasser.
- 931 • Legge til rette for elektrifisering av gruvedrift og gjenvinning av mineraler,
932 blant annet gjennom igangsetting av nye forskningsprosjekter.
- 933 • Vektlegge lokal forankring ved etablering av nye prosjekter, og redusere
934 avfallet fra gruver gjennom strengere krav til ressursutnyttelse og
935 tilbakefylling.
- 936 • Sørge for at det gjennomføres konsekvensutredning om alternative
937 deponiområder før sjødeponi vurderes eller tas i bruk.
- 938 • Styrke utdanningstilbudene innen bergverk og andre studieretninger som
939 er viktige for næringen.

940

941 **Rom- og forsvarsindustri: strategisk viktige næringer for Norge**

942 Norsk romindustri er internasjonalt ledende og har virksomhet over hele landet. Å
943 styrke norsk romindustri vil gi økt verdiskaping og er viktig for å verne norske
944 interesser. Arbeiderpartiet mener Norge skal være en ledende romnasjon i Arktis.

945 Forsvarsindustrien er viktig for Norge og en viktig partner for Forsvaret. Den står
946 for arbeidsplasser i hele landet, skaper eksportinntekter og bidrar til utvikling av
947 avansert teknologi i andre bransjer. Arbeiderpartiet mener det er strategisk viktig
948 med statlig eierskap i de store forsvarsbedriftene i Norge, som eksempelvis er
949 tilknyttet Kongsberg- og Raufoss-miljøet. Vi vil stille krav til
950 industrisamarbeidsavtaler og gjenkjøp i alle større forsvarsanskaffelser.

951 **Arbeiderpartiet vil:**

- 952 • Satse på aksene Andøy–Narvik–Tromsø–Svalbard i romindustrien og arbeide
953 for et nasjonalt romsenter i Tromsø.
- 954 • Videreutvikle miljøet rundt oppskytningsbasen for småsatellitter på Andøya
955 og bidra til realisering av Andøya Spaceport.
- 956 • Etablere et formalisert samarbeid mellom forsvarsindustri, romindustri,
957 akademia og myndigheter i et Space Leadership Council.
- 958 • Gi norsk forsvarsindustri gode og langsiktige rammebetingelser og sørge
959 for et strengt regelverk for eksport av forsvarsmateriell.

960

961 **Leder- og politikerlønnninger**

962 Forskjellsutviklingen undergraver tilliten og samholdet som vår samfunnsmodell
963 hviler på. Lederlønnsutviklingen har en særlig negativ effekt og skaper inntrykk
964 av at en elite på toppen stikker fra, mens andre regler gjelder for vanlige folk.

965 Lederlønnsgaloppen må derfor stanses. Det krever sterkere virkemidler enn i dag.
966 Arbeiderpartiet vil nedsette en lederlønnskommisjon med deltakelse av partene.
967 Den skal se lønn og bonuser i statseide selskaper og selskaper der staten er

968 majoritetseier, lederlønsutviklingen i staten samt politikerlønn,
969 etterlønsordninger og andre godtgjørelser på nasjonalt og lokalt nivå, i
970 sammenheng. Den skal grundig vurdere hvorfor lønsutviklingen på toppnivå har
971 fått fortsette på tross av vedtatte retningslinjer, hva som er reelle
972 samfunnshensyn i lønnsfastsettelsen, og hva som ikke kan begrunnes med dette.

973 Bonus skal ses som del av en leders samlede lønnsavtale og underlegges samme
974 moderasjonskriterier. Avtaler skal begrunnes og i staten og statlig eide selskaper
975 godkjennes av ansvarlig statsråd.

976

977 **Arbeiderpartiet vil:**

- 978 • Sette ned en lederlønskommisjon med deltakelse fra partene i
979 arbeidslivet, og følge opp konklusjonene med politiske grep for å redusere
980 lønnsforskjellene i Norge.
- 981 • Fryse lønnen til statsminister, statsråder og stortingsrepresentanter frem
982 til lederlønskommisjonen har lagt frem sine konklusjoner.
- 983 • Sørge for at ansvarlig statsråd årlig rapporterer til Stortinget om
984 lederlønsutviklingen innenfor sitt ansvarsområde.
- 985 • Sikre at lederlønsutviklingen i offentlig sektor ikke overskrider det som er
986 gjennomsnittlig lønsutvikling i samfunnet.
- 987 • Sikre at bonusavtaler begrenses og benyttes kun i unntakstilfeller.

988

* Følgende kulepunkt falt ut i kapitlet «Olje og gass og leverandørindustrien: utvikle, ikke avvikle» på linjenummer 559:

«Arbeidsmiljøloven skal gjelde for arbeidstakere på flerbruksfartøy som jobber opp mot petroleumsvirksomheten på norsk sokkel.»

989 **Arbeidsliv: Et godt arbeidsliv for alle**

990 For Arbeiderpartiet er ingen oppgave viktigere enn å få hele folket i arbeid. Arbeid
991 gir inntekt til den enkelte og inntekter til fellesskapet. Arbeid bidrar til individuell
992 frihet og selvstendighet og skaper integrering, inkludering og sosial kontakt.
993 Arbeid handler også om retten til å yte og delta, derfor har arbeid en stor sosial
994 verdi for den enkelte.

995 Vi skal ha et arbeidsliv som er trygt og rettferdig, og som gir en lønn å leve av, slik
996 at alle har mulighet til å etablere seg med hjem og familie. Unge skal få en god
997 start i arbeidslivet, og ingen arbeidstakere skal gå ut på dato eller skyves ut. Folk
998 med nedsatt funksjonsevne og helsemessige utfordringer skal møte et arbeidsliv
999 som er åpent og inkluderende. Innvandrere skal få bidra med sine ressurser.
1000 Kvinner og menn skal ha de samme mulighetene, og ingen skal bli utsatt for
1001 trakassering eller vold.

1002 For å finansiere fremtidens velferd trenger Norge en større arbeidsstyrke. Vi har
1003 ikke råd til at stadig flere faller utenfor og ikke får retten til å yte. Ledighet er
1004 kostbart både for den enkelte og for samfunnet.

1005 I deler av arbeidslivet foregår det sosial dumping, og arbeidsfolk i enkelte
1006 bransjer utsettes for grov kriminalitet og menneskehandel. Det skal vi rydde opp
1007 i. Utenlandske arbeidere som inviteres til å jobbe i Norge, skal ha de samme
1008 betingelsene som andre. Ingen skal utnyttes i vårt arbeidsmarked.

1009 For næringslivet er et organisert arbeidsliv et viktig konkurransefortrinn – det gir
1010 økt produktivitet, lojale ansatte og tilgang på riktig kompetanse. Et reelt
1011 trepartssamarbeid og en høy organisasjonsgrad er en forutsetning for at
1012 arbeidstakere blir hørt og har makt.

1013 I Norge er hele, faste stillinger hovedregelen i arbeidslivet. Det vil vi verne om. Vi
1014 skal ha et arbeidsliv med en balanse mellom jobb og fritid, og det skal være mulig
1015 å kombinere jobb med omsorgsoppgaver. Digitalisering av arbeidslivet endrer
1016 hvor og hvordan mange jobber. Det er et felles ansvar å sørge for regler som gir et
1017 godt vern for alle, også i det nye arbeidslivet.

1018 Folk skal kunne lære på jobben, slik at de vokser i takt med endringene i
1019 arbeidslivet. Kompetanse er avgjørende for å komme inn på arbeidsmarkedet for
1020 mange unge, og helt sentralt for at mange eldre skal kunne stå i arbeidslivet.
1021 Sammen med partene i arbeidslivet må vi gå fra ord til handling i satsingen på
1022 livslang læring i det norske arbeidslivet.

1023 Arbeiderpartiet mener grunnleggende velferdstjenester ikke er markeds- og
1024 konkurranseutsatt produksjon. Offentlig sektor skal styres basert på norske,
1025 sosialdemokratiske verdier som tillit, åpenhet og samarbeid.

1026 **I arbeidslivspolitikken vil Arbeiderpartiet prioritere å:**

- 1027 • Inkludere flere og satse på arbeidssikring.
- 1028 • Gjøre det trygge, organiserte arbeidslivet sterkere.
- 1029 • Slå ned på sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

- 1030 • Gjennomføre en tillitsreform i offentlig sektor.

1031

1032 Vi vil også gjennomføre en storsatsing på kompetanse i regi av
1033 trepartssamarbeidet. Den kan du lese mer om under kapitlet «Det kompetente
1034 arbeidslivet».

1035 **Inkludere flere i arbeidslivet**

1036 Alle som kan og vil jobbe, skal få mulighet til det. Det er særlig viktig å få unge
1037 mennesker som i dag mottar passive trygdeytelser, over i aktivitet. Det skal bli
1038 lettere for personer som lever på trygd, å kombinere trygd med arbeid, og det skal
1039 være mulig å fullføre videregående mens du mottar velferdsytelser.

1040 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1041 • Innføre en aktivitetsreform for nye mottakere av arbeidsavklaringspenger
1042 eller uføretrygd. Vi vil starte med de unge og rullere inn ordningen. De som
1043 kan jobbe noe, skal møtes med en forventning om å delta og en jobbgaranti
1044 som sikrer reell mulighet til å kombinere trygd og arbeid. NAV skal ha et
1045 overordnet ansvar for å sikre at det finnes jobber tilpasset denne gruppen,
1046 samtidig som kommunene får en plikt til å sikre at denne gruppen får jobb.
1047 Kommunenes merkostnader til ordningen skal dekkes inn.
- 1048 • Ha en garanti om at alle unge under 30 år skal ha rett til jobb, utdanning
1049 eller kompetansegivende opplæring innen en periode på to måneder.
- 1050 • Sikre at lengden på ordningen for arbeidsavklaringspenger (AAP) som gir
1051 reell mulighet for avklaring, og sørge for at nivået på ytelsene er slik at
1052 mottakerne kan bruke kreftene på å komme inn i arbeidslivet.
- 1053 • Gjøre NAV mer tilgjengelig både fysisk og digitalt, og styrke førstelinjen i
1054 NAV slik at den enkelte saksbehandler bedre kan iverksette tiltak basert på
1055 brukerens behov.
- 1056 • Øke bruken av ordninger som gjør det lettere å kombinere trygd og arbeid,
1057 som gradert uføretrygd og lønnstilkudd.
- 1058 • Øke bruken av arbeidsforberedende trening (AFT) og varig tilrettelagt
1059 arbeid i ordinære bedrifter (VTAO).
- 1060 • At statlig og kommunal sektor skal forplikte seg til å inkludere flere
1061 mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- 1062 • Fortsette prøveordningen med anonyme jobbsøknader i offentlige
1063 virksomheter.
- 1064 • Utrede en lengre sykepengeperiode enn i dag i tilfeller der det er svært
1065 gode muligheter for å komme tilbake til opprinnelig arbeidsgiver.
- 1066 • Prøve ut en ordning hvor sykepengeperioden gjøres om til en tidskonto,
1067 som gjør det mulig å være sykemeldt lenger ved gradert sykemelding.
- 1068 • Sørge for en tydeligere ansvarsdeling mellom NAV som arbeidsformidler,
1069 trygdeyter og sosialhjelper.
- 1070 • Styrke arbeidslivskompetansen i NAV og NAVs rolle som arbeidsformidler,
1071 blant annet ved å la NAV ta rollen som et statlig bemanningsforetak.
- 1072 • Styrke språkopplæringen for personer med manglende norskerferdigheter,
1073 og sikre tidlig kompetansekartlegging og realkompetansevurdering for
1074 godkjenning av utenlandske utdanninger.
- 1075 • Benytte den økende inkluderingskompetansen både i tiltaksbedrifter og i
1076 NAV for å øke likestillingen og inkluderingen i arbeidslivet.

1077

1078 Les mer om vår politikk for integrering i arbeidslivet i kapitlet «Integrering – Stille
1079 krav og stille opp»

1080 **Gjøre det trygge, organiserte arbeidslivet sterkere**

1081 Sterke fagforeninger er hjørnesteinen i den norske modellen og det organiserte
1082 arbeidslivet. Faste, hele stillinger skal forbli hovedregelen i vårt arbeidsliv. I
1083 deler av arbeidslivet omgår arbeidsgivere sitt ansvar overfor arbeidstakere ved å
1084 bruke kompliserte selskapsstrukturer og omdefinere ansatte til frilansere og
1085 kontraktører. Lovverket som regulerer arbeidslivet, skal følge utviklingen i
1086 samfunnet. For Arbeiderpartiet er det viktig å styrke arbeidstakernes vern.

1087

1088 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1089 • Fjerne adgangen til midlertidige ansettelser i arbeidsmiljølovens §14-9 F.
- 1090 • Begrense innleie slik at det kun tillates ved rene vikariater, mellom
1091 produksjonsbedrifter og etter avtale med tillitsvalgte i virksomheter bundet
1092 av landsomfattende tariffavtale med fagforening med innstillingsrett.
- 1093 • Styrke fortrinnsretten til økt stilling og styrke retten til heltid i lovverket
1094 ved at arbeidsgiver må bevise at det er behov for deltidsstilling.
- 1095 • Doble fagforeningsfradraget.
- 1096 • Sørge for at partene i arbeidslivet er representert i alle relevante
1097 regjeringsutvalg.
- 1098 • Stimulere til økt organisasjonsgrad blant både arbeidstakerne og
1099 arbeidsgiverne, blant annet ved å gi virksomheter som er bundet av
1100 landsomfattende tariffavtale med fagforening med innstillingsrett,
1101 ytterligere unntak og rettigheter som ved innleie.
- 1102 • Tydeliggjøre arbeidsgiveransvaret i arbeidsmiljøloven slik at den som i
1103 realiteten bestemmer hvordan arbeidet skal utføres, har rettigheter og
1104 plikter som arbeidsgiver.
- 1105 • Sikre at lønns- og arbeidsvilkår ikke svekkes ved anbudsprosesser,
1106 oppsplitting av selskaper og andre endringer i selskapsstruktur.
- 1107 • Stramme inn på muligheten til å omgå arbeidsgiveransvaret ved å
1108 organisere ansatte i egne selskaper, slik som enkeltpersonforetak eller
1109 ulike driftsformer som plattformøkonomi og franchise.
- 1110 • Utrede om selvstendig næringsdrivende og frilansere skal opparbeide seg
1111 sterkere rettigheter til inntektssikring i folketrygden, i lys av erfaringene fra
1112 koronakrisen og utviklingen av såkalte plattformøkonomier.
- 1113 • Oppdatere regelverket for hjemmekontor og det digitale arbeidslivet. Det
1114 skal legges stor vekt på at arbeidstakere har gode arbeidsforhold og
1115 mulighet til å skille jobb og fritid.

1116

1117 **Nulltoleranse for sosial dumping og arbeidslivskriminalitet**

1118 Vi trenger mye kraftigere tiltak i deler av arbeidslivet for å forhindre at mennesker
1119 blir utnyttet på det groveste, slik vi har sett i enkelte bransjer. Arbeiderpartiet vil
1120 gjennomføre en storrengjøring i arbeidslivet for å rydde opp og forsikre oss om at
1121 norske lønns- og arbeidsvilkår gjelder.

1122

1123 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1124 • Utarbeide nasjonale seriøsitetskrav for alle offentlige anskaffelser for å
1125 sikre et seriøst arbeidsliv og gjøre det attraktivt å bli fagarbeider.

- 1126 • Styrke Arbeidstilsynet og samarbeidet mellom de viktigste etatene ved å gi
1127 økte ressurser og myndighet til å ta beslag i verdier på stedet ved
1128 avdekking av regelbrudd, skjerpe strafferammene for
1129 arbeidslivskriminalitet og oppheve taushetsplikten overfor andre offentlige
1130 etater.
- 1131 • Overføre flere hjemler til reaksjoner fra politiet til utøvende etater, for
1132 eksempel Arbeidstilsynet, Skatteetaten, NAV og Tollvesenet.
- 1133 • Utvide straffeloven til å gjelde lønnstyveri og øke strafferammen for grove
1134 brudd på arbeidslivsregler slik at de er på linje med strafferammen for
1135 annen organisert kriminalitet.
- 1136 • Gjeninnføre en kollektiv søksmålsrett for å forhindre ulovlig innleie.
- 1137 • Sørge for at feriepengene til ansatte settes av løpende på egen konto etter
1138 modell fra reglene om skattetrekk.
- 1139 • Gjennomgå regler for deling av personopplysninger mellom selskapene for
1140 å gjøre det mulig å ivareta påseplikten for oppdragsgivere.
- 1141

1142 **Tillitsreform i offentlig sektor**

1143 Vårt velferdssamfunn, med en stor og sterk offentlig sektor, må tilby brede
1144 velferdsordninger som treffer flest mulig på best mulig måte. Arbeiderpartiet vil
1145 styre offentlig sektor basert på norske, sosialdemokratiske verdier som tillit,
1146 åpenhet og samarbeid. Vi får bedre velferdstjenester og tettere kontakt mellom
1147 brukere og ansatte dersom de ansatte får mer tid og tillit til å gi hjelp og møte
1148 brukernes behov.

1149 Folk på jobb i offentlig sektor har mye å være stolte av. De står på hver dag for
1150 fellesskapet, og under koronakrisen viste offentlig ansatte hvor viktige de er for
1151 at velferdsstaten skal gå rundt. Likevel er det i dag mange ansatte i
1152 velferdstjenestene som bruker mer og mer tid på papirarbeid, på kontrollrutiner
1153 og på å rapportere den samme informasjonen flere ganger. Mange måles på
1154 «indikatorer» som ikke fanger opp det som virkelig teller for kvaliteten på
1155 tjenestene. Altfor mange brukere møter et system hvor de som bestemmer, er
1156 fjernt fra folk, og hvor tjenestene er fliset opp av konkurranseutsetting, bestiller-
1157 utfører-modeller, outsourcing, internfakturering og ansvarspulverisering.

1158 Grunnleggende velferdstjenester er ikke markeds- og konkurranseutsatt
1159 produksjon. Vi vil ha slutt på at vår felles velferdsstat styres basert på
1160 markedsmekanismer som ikke passer i offentlig sektor. Vi vil bort fra importerte
1161 ledelsesmodeller som ikke passer i Norge, og misforstått mål- og resultatstyring
1162 hvor det som kan telles, er det eneste som teller. Det offentlige skal være
1163 gullstandarden i arbeidslivet vårt, og tjenestene vi tilbyr, skal være av den beste
1164 kvalitet. Derfor trenger vi en ny arbeidsgiverpolitikk i staten.

1165 Vi vil sette oss ned sammen med brukere, ansatte og ledere og finne ut hvordan
1166 vi kan styre offentlig sektor på en bedre måte, basert på nærhet til brukerne,
1167 respekt for fagfolk og involvering av de ansatte.

1168

1169

1170 Arbeiderpartiet vil:

- 1171 • Gjøre tillitsreform til en av de aller viktigste reformene for en Ap-ledet
- 1172 regjering fra 2021. Reformen skal involvere og forplikte alle deler av
- 1173 offentlig sektor.
- 1174 • Redusere bruken av markedsmekanismer i alle deler av velferdsstaten, slik
- 1175 som bestiller-utfører-modeller, outsourcing, internfakturering,
- 1176 konkurranseutsetting, privatisering og markedsbasert finansiering av
- 1177 velferdstilbudet.
- 1178 • Ta brukerorganisasjonene, de tillitsvalgte og ledelsen i alle store offentlige
- 1179 virksomheter med på en forpliktende prosess om hvordan tillitsreformen
- 1180 skal utformes på det enkelte område.
- 1181 • Sørgе for at storting, regjering og departementene i samarbeid med
- 1182 partene styrer offentlig sektor basert på færre og bedre kvalitetsmål.
- 1183 • Heve terskelen for å innføre nye brukerrettigheter som fører med seg økte
- 1184 krav til dokumentasjon og rapportering.
- 1185 • Styrke trepartssamarbeidet og rettighetene ansatte har til å bli involvert i
- 1186 alle viktige prosesser, både i staten og i kommunene. Partssamarbeid skal
- 1187 bli en viktig del av jobben til offentlige ledere på alle nivåer i offentlig
- 1188 sektor.
- 1189 • Endre tilsynet med offentlige virksomheter med større vekt på læring i tett
- 1190 dialog med ansatte og brukere. Mandatet til Riksrevisjonen og andre
- 1191 kontrollmyndigheter skal endres i tråd med dette.
- 1192 • Sikre at betingelsene for god tillitsstyring er til stede, gjennom å sørge for
- 1193 «stedlig ledelse», som gir nærhet mellom ansatte og ledelse, og gjennom å
- 1194 satse på hele, faste stillinger i velferden, som gir nødvendig kontinuitet på
- 1195 arbeidsplassen.
- 1196 • Bruke digital teknologi som verktøy for tillitsstyring og sørge for at store
- 1197 IKT-prosjekter i offentlig sektor styres på en ny og bedre måte basert på
- 1198 tett involvering av brukere og ansatte, og ved å bygge opp kompetanse i
- 1199 egen organisasjon fremfor å kjøpe konsulenttjenester.
- 1200 • Bidra til å få på plass lederutdanninger i offentlig sektor basert på den
- 1201 norske arbeidslivsmodellen.

1202
1203
1204

1205 **Samferdsel:**

1206 **Trygg og klimavennlig transport i hele landet**

1207 Økt fremkommelighet, bedre sikkerhet og miljøhensyn skal ligge til grunn for vår
1208 samferdselspolitikk, slik at folk og varer kommer raskt og trygt frem, og slik at
1209 klimagassutslippene reduseres. Det offentlige må sørge for en god infrastruktur
1210 som skaper levende lokalmiljøer og legger grunnlaget for lønnsomme
1211 arbeidsplasser.

1212 Jernbanesektoren er splittet opp i mange selskaper, og på flere strekninger er
1213 persontrafikken satt ut på anbud. Denne utviklingen gjør det vanskeligere for det
1214 offentlige å sikre et helhetlig jernbanetilbud, og for mange reisende er det blitt
1215 mer komplisert å reise med tog. Vi vil gjennomgå selskapsstrukturen i jernbanen
1216 med sikte på en mer helhetlig og oversiktlig organisering. Vi skal føre en offensiv
1217 jernbanepolitikk for fremtiden og stanse konkurranseutsettingen.

1218 Prisveksten ved bygging av vei og jernbane har vært sterk de siste årene.
1219 Arbeiderpartiet mener at utbygging av infrastruktur må gjennomføres på en måte
1220 som gir mest mulig igjen for pengene.

1221 Det er behov for et kraftig vedlikeholdsløft på fylkesveiene. Fylkeskommunene
1222 må settes i stand til å ruste opp fylkesveinettet. Vi vil gjennomgå
1223 garantiinstituttet for bygging av vei for å sikre en rimelig fordeling av ansvar og
1224 risiko mellom nasjonale og lokale myndigheter.

1225 Intelligente og autonome transportsystemer er i ferd med å revolusjonere
1226 samferdselssektoren. Vi ser store muligheter i digitalisering og ny teknologi, som
1227 kan skape et betydelig tryggere, mer effektivt og mer miljøvennlig
1228 transportsystem.

1229 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at den offentlige satsingen på infrastruktur
1230 gir større regionale og nasjonale ringvirkninger. Vi vil stykke opp anbud slik at det
1231 blir enklere for lokale aktører å delta. Ansatte i transportsektoren skal sikres gode
1232 lønns- og arbeidsvilkår, og kampen mot sosial dumping i transportsektoren må
1233 forsterkes.

1234

1235 **Trygg og effektiv transport i hele landet**

1236 Veier, jernbane, havner og flyplasser binder Norge sammen og er helt avgjørende
1237 for bosetting og arbeidsplasser. Det offentlige må ha hovedansvaret for at denne
1238 infrastrukturen fungerer godt. Det er behov for en mer helhetlig utvikling av
1239 infrastruktur. Vi må bedre utnytte de mulighetene ny teknologi gir, og den totale
1240 planleggings- og utbyggingstiden for samferdselsprosjekter må reduseres
1241 betraktelig.

1242

1243 Havnene er viktige for verdiskaping og bosetting langs kysten. Etterslepet på
1244 investeringer i havnene er stort, og det er behov for en økt satsing. Vi vil ruste
1245 opp havner og farleder slik at vi kan få mer gods fra vei til sjø og sikre videre
1246 utvikling av fiskeriavhengige kystsamfunn.

1247

1248 Kyststruten, som anløper 34 havner langs vår langstrakte kyst, er av stor betydning
1249 for både passasjer- og godstrafikk. Arbeiderpartiet vil sørge for at dette viktige
1250 tilbudet videreføres med daglige anløp.

1251

1252 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1253 • Fortsette arbeidet med nullvisjonen om at det ikke skal forekomme ulykker
1254 med drepte og hardt skadde i veitrafikken.
- 1255 • Redusere vedlikeholdsetterslepet på fylkes- og riksveier.
- 1256 • Gå inn for en nasjonal plan for skredsikring av riks- og fylkesveinettet som:
1257 ○ er forpliktende, ambisiøs og helhetlig.
1258 ○ sikrer at prosjekter blir utført sammenhengende og
1259 kostnadseffektivt.
1260 ○ prioriterer de mest rasutsatte delene av riks- og fylkesveinettet.
- 1261 • Sette fylkeskommunene i stand til å ruste opp fylkesveinettet.
- 1262 • Sikre offentlig eierskap og kontroll i jernbanesektoren og stoppe
1263 konkurranseutsetting og oppsplitting.
- 1264 • Redusere vedlikeholdsetterslepet på jernbanen og ferdigstille allerede
1265 vedtatte jernbaneutbygginger.
- 1266 • Gjennomføre en konseptvalgutredning for Nord-Norgebanen, slik at
1267 jernbaneutbygginger i nord kan vurderes ved neste rullering av Nasjonal
1268 transportplan.
- 1269 • Beholde Avinor-modellen for å drifte og videreutvikle flyplasser i hele
1270 landet.
- 1271 • Opprettholde et godt, desentralisert nett med kortbaneflyplasser og sørge
1272 for at disse brukes i arbeidet med elektrifisering av luftfarten.
- 1273 • Øke bevilgningene til havner og farleder langs hele kysten.
- 1274 • Styrke samarbeidet mellom transportetatene, bygg- og anleggssektoren og
1275 relevante forskningsinstitusjoner.
- 1276 • Sørge for et godt ferjetilbud og sikre at overføringene til fylkeskommunal
1277 ferjedrift samsvarer bedre med behovet de reisende og næringslivet har.
- 1278 • Få mer av godstransporten over fra landevei til sjø.
- 1279 • Vurdere et bredt sett av virkemidler for å gjøre sjøtransport av varer mer
1280 attraktivt.
- 1281 • Utrede hvordan vi kan sikre effektiv utnyttelse av norsk havnekapasitet.
- 1282 • Sørge for god infrastruktur, som havner, for transport av tømmer.

1283

1284 **En klimavennlig transportsektor**

1285 Samferdsel står for en stor del av de norske utslippene av klimagasser. Den
1286 vellykkede satsingen på elbiler og elferjer i Norge viser at vi har et stort potensial
1287 for å bidra til reduksjon av utslipp fra transport. Fremtidens transportsektor må
1288 være klimavennlig. Skal vi nå utslippsmålene vi har satt oss, må utslippene fra
1289 sektoren betydelig ned.

1290 Arbeiderpartiet vil øke bruken av klimavennlig teknologi i næringstransporten,
1291 som står for to tredjedeler av utslippene i transportsektoren. Vi vil satse videre på
1292 elbiler og på utbygging av klimavennlig infrastruktur, som ladestasjoner, i hele
1293 landet. Bedre kollektivtransport er viktig, og staten må bidra mer til utbygging av
1294 kollektive transportløsninger i og rundt de store byene. Vi vil ha lavere
1295 klimautslipp, mindre kø og bedre byluft.

1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1340
1341
1342
1343
1344

Arbeiderpartiet vil:

- Etablere et CO₂-fond for ny teknologi i næringstransporten etter modell av NOX-fondet, og stimulere til norsk produksjon av biodrivstoff.
- At staten skal bidra med inntil 70 prosent av utbyggingskostnadene i store kollektivprosjekter i og rundt de største byene.
- Stille krav om at all bynær busstrafikk skal gå på nullutslippsløsninger eller biogass innen 2028.
- Utvikle nye og forbedrede modeller for kollektivtilbud i områder med spredt bosetting, som HentMeg-ordningen.
- Innrette avgiftssystemet slik at det er rettferdig og bidrar til kutt i utslipp av klimagasser, og utrede hvorvidt veipricing kan erstatte bompenger som et bidrag til dette.
- Gradvis redusere fordelene på de dyreste elbilene, og øke CO₂-komponenten for nye bensin- og dieselmotorer for å nå målet om at det bare skal selges nullutslippsbiler innen 2025.
- Gå gjennom avgifts- og subsidiesystemet for nyttekjøretøy, for å sikre at klimavennlige kjøretøy er mest lønnsomme.
- Bygge ut ladestasjoner for elbil i hele landet.
- Bygge ut godsterminaler, kryssingsspor og annen nødvendig infrastruktur på jernbanen, slik at mer gods kan overføres fra vei til bane.
- Legge til rette for hel- eller delelektrifisering, eller bruk av annen teknologi, for å redusere utslipp fra gjenværende dieselstrekninger på jernbanen.
- Forbedre nattogtilbudet i Norge og koble Norge på det dansk-svenske samarbeidet for å etablere nattog til kontinentet.
- Ha en støtteordning for fylkeskommuner som bytter ut sine hurtigbåter og gamle ferjer med lav- og nullutslippsfartøy.
- Bruke innkjøpsmakten i stat og kommune til å utvikle og ta i bruk ny teknologi for klimavennlig maritim transport, og legge til rette for overføring av gods fra vei til sjø.
- Øke kommunenes mulighet til å innføre egne klimatiltak i transportsektoren, som for eksempel nullutslippssoner og større lokalt selvstyre i parkeringspolitikken.
- Gi kommunene frihet til å selv organisere og regulere tilbudet av elsparkesykler innenfor sine grenser.
- Etablere landstrøm ved de største havnene, og åpne for differensiert havneavgift for å stimulere skip til å gjøre nødvendige investeringer for å kunne benytte landstrøm.
- Gradvis skjerpe kravene til innblanding av annengenerasjons biodrivstoff for alle relevante transportformer.
- Ha som mål at driften av landets flyplasser er fossilfrie innen 2030, og at all innenlands flytrafikk er utslippsfri innen 2040.
- Stimulere til at klimavennlige energibærere som hydrogen og ammoniakk utvikles for tungtransport og store skip.

Trygge arbeidsplasser og norske lønns- og arbeidsvilkår

Hver dag kjører det tusenvis av yrkessjåfører på norske veier. Press på lønns- og arbeidsvilkår i transportnæringen og uholdbare konkurransevilkår for seriøse transportører skaper dårlig sikkerhet og fører til tilstander i arbeidslivet vi ikke ønsker i Norge. Det skal være trygt å være yrkessjåfør i Norge, både for sjåførene

1345 selv og for andre som bruker veinettet. Vi vil bidra til at flere ønsker å bli
1346 yrkessjåfører, og sørge for tilgjengelige utdanninger av høy kvalitet.
1347 Arbeiderpartiet vil skjerpe innsatsen mot sosial dumping og
1348 arbeidslivskriminalitet. Dette vil gi tryggere transport, øke yrkesstoltheten blant
1349 de som jobber i sektoren, bedre rekrutteringen til næringen og gi bedre
1350 økonomiske rammebetingelser for seriøse transportører.

1351 Det er planlagt store investeringer innenfor samferdselssektoren de neste
1352 tiårene, samtidig er det for få norske bedrifter som får offentlige oppdrag til
1353 utbygging av vei, jernbane og kystverk. For Arbeiderpartiet er det avgjørende at
1354 den store offentlige satsingen på infrastruktur bidrar til lokale og regionale
1355 arbeidsplasser.

1356 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1357 • Sørge for at det i anbud stilles krav om faste ansettelser, fagarbeidere,
1358 lærlinger, ryddige lønns- og arbeidsvilkår og maksimalt antall
1359 kontraktsledd.
- 1360 • Sørge for at store samferdselsutbygginger organiseres slik at nasjonalt,
1361 regionalt og lokalt næringsliv kan delta i konkurransen om oppdrag.
- 1362 • Sikre et godt drosjetilbud i hele landet og derfor stoppe liberaliseringen av
1363 drosjenæringen.
- 1364 • Ha strengere rammer for tungtransport på vei og kabotasjekjøring ved å:
 - 1365 ○ Stille krav til utenlandske operatører om registrering og betaling av
 - 1366 merverdiavgift fra første krone både for lastebil- og busstransport.
 - 1367 ○ Øke kontrollvirksomheten til Arbeidstilsynet og Statens vegvesen.
 - 1368 ○ Stille økte krav til utrustning av kjøretøy og kompetanse for sjåfører
 - 1369 på vinterføre.
- 1370 • Stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i norske farvann og på norsk
1371 sokkel, og sikre en sterk nettolønnsordning.
- 1372 • Ta initiativ til et regelverk som sikrer ansatte hele og faste stillinger direkte
1373 hos flyselskapet, tydeliggjøre at hjemmebasereglene klart definerer
1374 arbeidsgiveransvaret, og hindre at norske og europeiske ansatte på
1375 norskregistrerte fly i interkontinental trafikk byttes ut.
- 1376
- 1377

1378 **I front for å utvikle og ta i bruk ny teknologi**

1379 Samferdselssektoren er under kraftig utvikling, blant annet på grunn av ny
1380 teknologi. Nye, klimavennlige motorer og nye tjenesteplattformer utfordrer
1381 eksisterende forretningsmodeller. Helt eller delvis autonome kjøretøy skaper en
1382 ny virkelighet som byr på store muligheter. Med ny teknologi følger også
1383 utfordringer. Skal vi skape norske arbeidsplasser og unngå at teknologien får
1384 styre samfunnsutviklingen, er det viktig med sterk politisk styring når ny
1385 samferdselsteknologi tas i bruk.

1386 Norge skal være i front i utvikling, utprøving og implementering av ny teknologi
1387 innenfor et bredt spekter av transportteknologier. Det gjelder særlig innenfor
1388 maritim transport, der vi allerede er langt fremme og har aller størst potensial.

1389
1390
1391

1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409

1410

Arbeiderpartiet vil:

- Ta en ledende rolle i teknologiutviklingen på områder hvor vi har fortrinn, som utslippsfrie lastebiler og anleggsmaskiner, autonome og utslippsfrie skip og utslippsfri luftfart.
- Starte en nasjonal satsing på ubemannet teknologi, som innebærer både utvikling og utprøving.
- Øke bevilgningene til forskning innenfor samferdselssektoren og legge til rette for bedre samarbeid mellom transportetatene og relevante forskningsinstitusjoner.
- Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med strøm og arbeide for nye teknologiske løsninger, som for eksempel 5G, til hele landet.
- Sørg for at Nasjonal transportplan i større grad ses i sammenheng med planlegging og utbygging av strømnettet og digital infrastruktur.
- Endre regelverket for å gi kommunene større mulighet til å prøve ny teknologi og trafikkstyring som kan fremme klimavennlig transport.
- Jobbe for sømløse billetter og overganger på kollektivtransport i hele landet.

1411

Digitalisering: Tilgjengelighet for alle

1412 Med den teknologiske utviklingen følger store muligheter. I et avansert
1413 industrisamfunn som Norge, med små forskjeller og høy tillit, kan digitaliseringen
1414 skape nye arbeidsplasser og gjøre offentlige tjenester bedre i hele landet. Men
1415 den teknologiske revolusjonen har også en bakside. Lar vi markedskreftene rå
1416 fritt, vil plattformøkonomien skape nye monopoler, utfordre det trygge
1417 arbeidslivet og gjøre offentligheten mer polarisert. Vi er i ferd med å få nye,
1418 dypere klasseskiller fordi store grupper i samfunnet, ikke minst eldre, hektes av.
1419 Samtidig leves stadig større deler av hverdagslivet vårt i digitale kanaler, og dette
1420 gjelder særlig de unge.

1421

1422 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at alle skal med, og at det er fellesskapet
1423 som styrer utviklingen når teknologien endrer samfunnet, og ikke omvendt. Dette
1424 er vårt verdigrunnlag som vi bygger vår politikk på i møte med digitaliseringens
1425 muligheter og utfordringer.

1426

1427 For Arbeiderpartiet er hovedprioritetene i digitaliseringspolitikken å:

- 1428 • Digitalisere offentlig sektor på en måte som gjør kvaliteten bedre og den
1429 offentlige forvaltningen mer åpen, som sikrer løsninger for god offentlig
1430 forvaltning av data, og som desentraliserer langt mer av tjenestetilbudet
1431 enn det som er tilfelle i dag.
- 1432 • Motvirke nye klasseskiller ved å styrke det organiserte arbeidslivet,
1433 gjennomføre et historisk løft for kompetanseheving gjennom hele
1434 arbeidslivet og sikre at også de nye digitale aktørene bidrar til fellesskapet
1435 ved å betale skatt.
- 1436 • Føre en strategisk industri- og næringspolitikk for å skape nye jobber, og
1437 gjøre offentlig sektor til en partner for selskaper som kan levere nye
1438 digitale løsninger innen blant annet helse, omsorg og energi.
- 1439 • Føre en politikk for mer åpenhet og samarbeid for å sikre personvernet,
1440 datadeling og rettferdig konkurranse.

1441

1442 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1443 • Legge til rette for tunge digitale miljøer flere steder i offentlig sektor, slik at
1444 den kan bli en strategisk partner for det digitale næringslivet.
- 1445 • Teste ut en ordning med frie innovasjonsmidler, der de fremste teknologi-
1446 og kunnskapsmiljøene årlig inviteres til å foreslå digitaliseringsgrep som
1447 kan forbedre tjenestene offentlig sektor tilbyr.
- 1448 • Gjennomføre en grundig digital vask av det norske lovverket med mål om å
1449 identifisere og fjerne hindringer for innovasjon og digitalisering.
- 1450 • Gjennomføre et bredt kartleggingsarbeid av endrede prosesser i offentlig
1451 sektor som følge av håndteringen av covid-19, for å identifisere
1452 læringspunkter og forbedringer som vi tar med oss og utnytter etter at
1453 pandemien er over.
- 1454 • Arbeide internasjonalt for å sikre at de globale plattformsselskapene
1455 skattlegges effektivt, og gjennomføre nasjonale tiltak ved utilstrekkelig
1456 fremgang i dette arbeidet.
- 1457 • Lage en nasjonal strategi og et godt regelverk for data gitt av innbyggerne
1458 for å sikre økt verdiskaping og at fellesskapet tar del i verdiskapingen.

- 1459
- 1460
- 1461
- 1462
- 1463
- 1464
- 1465
- 1466
- 1467
- 1468
- 1469
- 1470
- 1471
- 1472
- Ta initiativ til et nordisk talentrekrutteringsprogram som skal sikre at bedrifter og forskningsmiljøer i Norge og Norden får økt tilgang til de fremste digitale talentene i verden. Programmet bør være et samarbeid mellom myndigheter og næringsliv og ta utgangspunkt i næringer der Norge og de nordiske landene har særlige fortrinn.
 - Etablere flere nye forskningssentre for næringsdrevet digitalisering (FND), som samler ekspertise fra forskning, akademia og næringsliv etter modell fra tilsvarende ordninger på miljøvennlig energi.
 - Styrke innsatsen på forskning, utvikling og innovasjon på muliggjørende teknologier, som kunstig intelligens, stordata, autonome systemer og tingenes internett.
 - Utvikle en nasjonal tiltaksplan for cybersikkerhet i næringslivet i samarbeid med Næringslivets sikkerhetsråd. Planen bør særlig rettes inn mot små og mellomstore bedrifter.

1474 **En god oppvekst varer hele livet**

1475

1476 En god oppvekst varer hele livet. Arbeiderpartiets mål er at alle barn skal vokse
1477 opp i trygghet, uansett hvem de er, hvor de kommer fra og hvordan familien deres
1478 er satt sammen.

1479

1480 Familien er det viktigste fellesskapet barna våre har. Familier med tid og
1481 overskudd til å være til stede for sine yngste, er den beste rammen for oppvekst
1482 for barna våre. Derfor vil Arbeiderpartiet videreutvikle skole og barnehage,
1483 SFO/AKS og fritidstilbud slik at alle barn og familier får glede av det. Vi vil
1484 organisere skolehverdagen på en måte som bedre enn i dag passer med
1485 foreldrenes travle hverdag, og vi vil ansette flere kompetente voksne til å jobbe
1486 med og rundt de yngste barna. Vi vil sørge for at barn og unge som sliter med
1487 psykiske problemer, stress, press og prestasjonsjag, får den hjelpen de trenger,
1488 og ikke bærer hele byrden alene.

1489

1490 Det er foreldre og foresattes ansvar å oppdra barna sine. Men hvor godt vi lykkes
1491 med å fostre opp våre kommende generasjoner, sier mye om et samfunn.

1492 Arbeiderpartiets mål er at alle barn skal kunne leke, lære, utvikle seg og utfolde
1493 seg i trygge omgivelser. Det gjelder i barnehagen, på skolen og på SFO. Dette er
1494 viktige fellesarenaer som må være tilgjengelige for alle barn på lik linje med
1495 kulturtilbud og idrett. Derfor må vi ha gode tilbud til barn og unge, både de som
1496 alle benytter seg av, og de som er til for barn og familier med behov for ekstra
1497 hjelp og støtte.

1498

1499 Mange barn vokser opp i familier med utfordringer. Det kan være økonomiske
1500 problemer, vold, rus, sykdom eller andre situasjoner der barn ikke er trygge.
1501 Fellesskapet skal stille opp for familier og barn som trenger det. Enten det er
1502 gjennom kommunale tjenester, barnevern, veiledning eller et tilpasset tilbud for å
1503 hjelpe foreldre eller barn: Vi må stille opp.

1504

1505 **Skole og utdanning:**

1506 **En god offentlig skole og lik rett til utdanning**

1507 For Arbeiderpartiet er en god offentlig skole og lik rett til utdanning avgjørende
1508 for at alle mennesker skal ha mulighet til å utvikle seg, skape gode liv og oppnå
1509 sine mål.

1510 Gjennom tidlig innsats vil Arbeiderpartiet investere mer i de yngste barna. Tidlig
1511 innsats starter i barnehagen, og vi vil sørge for gode barnehager med kvalifiserte
1512 voksne som gir trygghet og stimulerer til lek, læring og utvikling.

1513 Skolens oppgave er at flere barn lærer og har det bra. Da trenger vi også flere
1514 kvalifiserte lærere. Arbeiderpartiet vil ha en skole som ser alle elevene og i enda
1515 større grad utjevner forskjeller. Ingen barn skal oppleve å stå utenfor
1516 fellesskapet.

1517 Videregående opplæring skal gi ungdom den yrkeskompetansen eller
1518 studieforbereidelsen de trenger videre i livet. I dag slutter for mange elever på
1519 videregående før endt utdanning. Arbeiderpartiet skal jobbe for at flere fullfører
1520 videregående opplæring. Yrkesfagene er spesielt viktige for å utdanne
1521 fagarbeiderne arbeidslivet etterspør.

1522 *Les mer om vår satsing på kompetanse i arbeidslivet i kapitlet «Det kompetente*
1523 *arbeidslivet».*

1524 **Gode barnehager for alle barn**

1525 Barnehagen skal være et trygt og godt sted å ta sine første skritt. Gjennom lek og
1526 utforskning utvikler barna ferdigheter de tar med seg videre i livet, innenfor trygge
1527 og gode rammer. Vi vil at barna skal møte flere kompetente og kvalifiserte
1528 voksne. Tidlig innsats begynner i barnehagen med dyktige fagfolk som har tid og
1529 tillit til å følge opp hvert enkelt barn. Barnehager må ha en rimelig pris, og
1530 eventuelle overskudd i private barnehager må komme barna til gode. For
1531 Arbeiderpartiet er det et mål at barn skal få plass i barnehagen uavhengig av når
1532 på året barnet er født.

1533 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1534 ● Jobbe for at minst halvparten av de ansatte i alle barnehager som jobber
1535 direkte med barna, er barnehagelærere, og øke andelen fagarbeidere.
- 1536 ● Styrke kvaliteten i barnehagen gjennom krav til tilstedeværende leder,
1537 vikarbruk, nye karriereveier for de ansatte og krav om barnehagefaglig
1538 kompetanse hos eier.
- 1539 ● Jobbe for at flest mulig kommuner innfører to barnehageopptak i året.
- 1540 ● Bevare maksprisordningen og rett til søskenmoderasjon.
- 1541 ● Sikre at barna får sunn og variert mat.
- 1542 ● Forbedre ordningen med gratis kjernetid i barnehagen, særlig i områder
1543 med integrerings-, språk- og levekårsutfordringer.
- 1544 ● Utrede rett til å få barnehageplass i nærmiljøet.
- 1545 ● Innføre et tydelig og strengt regelverk for private barnehager ved å:
1546 ○ Innføre et tydelig og strengt økonomisk regelverk for private
1547 barnehager slik vi har for private skoler, for å sikre at skattepengene
1548 går til bedre barnehager og ikke uakseptable verdiuttak av eiere.

- 1549 ○ Ha strengere regulering av kjøp og salg av barnehager, og hindre
1550 kortsiktige eiere som utenlandske oppkjøpsfond å kjøpe seg opp i
1551 barnehagesektoren.
1552 ○ Ha et finansieringssystem for private barnehager som gir
1553 kommunene større mulighet til å regulere barnehagesektoren lokalt,
1554 og som sikrer reelt mangfold av barnehager.
1555 ○ Innføre et lovmessig skille mellom kommersielle og ideelle
1556 barnehager.
1557 ○ Gi kommuner adgang til å stille samme krav til private og offentlige
1558 barnehager. Det gjelder blant annet krav til åpningstider, kvalitet,
1559 innhold og inntak av lærlinger.
1560

1561 **Tidlig innsats i en skole som ser alle elever**

1562 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at alle elever lærer de grunnleggende lese-,
1563 skrive- og regneferdighetene tidlig, og at vi bygger et sterkere lag rundt hver
1564 enkelt elev. Det skal være plass til alle i den norske skolen, og elevene skal
1565 utfordres og utvikles på sine egne premisser. For Arbeiderpartiet er det et mål at
1566 alle barn som trenger spesialundervisning, skal få det av faglært personell.

1567 Vennskap og sosiale ferdigheter har avgjørende betydning for elevens læring.
1568 Utenforskap er alvorlig for den som blir stående alene. Arbeiderpartiet vil at det
1569 skal jobbes mer systematisk for at de yngste barna våre raskt blir del av et sosialt
1570 fellesskap.

1571 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1572 ● Innføre en lese-, skrive- og regnegaranti, blant annet ved å opprette
1573 innsatsteam med spesialpedagoger og andre fagfolk som skal utgjøre et
1574 sterkere lag rundt elever som har behov for det.
- 1575 ● Bedre overgangene mellom barnehage, barneskole, mellomtrinn,
1576 ungdomsskole og videregående.
- 1577 ● Gjennomføre flere prøveprosjekter med mer fleksibel skolestart.
- 1578 ● Innrette spesialundervisningen og pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)
1579 slik at den starter opp raskest mulig, og at elever med behov for slik
1580 oppfølging i større grad deltar i det ordinære skoleløpet, og sørge for at
1581 ressursene treffer elevene som trenger dem.
- 1582 ● Styrke hjem-skole-samarbeidet og sikre gode leksehjelpsordninger, også
1583 på ungdomstrinnet.
- 1584 ● Tilrettelegge for at faglig sterke elever får de utfordringene de trenger.
1585

1586 **Økt innsats mot mobbing**

1587 Barn og unge skal ha et godt og trygt skolemiljø, det er et felles ansvar. Ingen skal
1588 være redde for å oppleve mobbing verken på skoleveien, i friminuttene eller i
1589 timen. Arbeiderpartiet vil intensivere innsatsen mot mobbing i den norske skolen.

1590 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1591 ● Etablere beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner.
- 1592 ● Gi kommunene mulighet til å ansette flere miljøarbeidere på skoler med
1593 store læringsmiljøutfordringer.

- 1594 ● Endre paragraf 9A i opplæringsloven i dialog med partene i skolen, slik at
1595 både elevenes og lærernes rettssikkerhet ivaretas på en bedre måte enn i
1596 dag.
1597 ● Prioritere det forebyggende arbeidet og gjennomføre et bredt
1598 kompetansehevingsprogram om mobbing som alle voksenpersoner i
1599 skolen kan søke på.
1600 ● Opprette et statlig kompetansesenter for å veilede og sikre lik behandling i
1601 saker uavhengig av hvilken kommune man bor i.
1602

1603 **En fremtidsrettet organisering av skoledagen**

1604 De fleste elever på småtrinnet benytter seg av skolefritidsordningen (SFO) etter
1605 endt skoledag. Det er en utfordring at både kvaliteten og prisnivået på SFO
1606 varierer rundt om i landet. Arbeiderpartiet ønsker å øke kvaliteten og senke
1607 prisen på SFO. De ulike yrkesgruppene i skolen må samarbeide for å sikre at flere
1608 barn fullfører utdanningsløpet.

1609 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1610 ● Innføre gratis SFO, i første omgang for alle førsteklasinger, og arbeide for
1611 lavere pris på SFO for alle barn.
1612 ● Jobbe for søskenmoderasjon for familier som har barn både i barnehage og
1613 i SFO.
1614 ● Vurdere å utvide antall timer på skolen for de yngste elevene slik at elever
1615 og lærere har mer tid til både fag og lek.
1616 ● Innføre et sunt, enkelt skolemåltid i løpet av dagen. Skolene skal ha frihet
1617 til å organisere dette selv.
1618 ● Utvikle en nasjonal standard for innholdet og kvalitet i SFO. De nasjonale
1619 kvalitetskravene skal bidra til:
1620 ○ At barna får et variert SFO-tilbud, som blant annet inkluderer
1621 leksehjelp og lek.
1622 ○ At barna får mulighet til hjelp med skolearbeidet i SFO, bl.a. gjennom
1623 en bedre kobling mellom det som skjer i SFO, og skolefagene.
1624 ○ At alle barn daglig er i fysisk aktivitet.
1625 ○ Et styrket lag rundt barna der alle barn møter kvalifiserte og
1626 kompetente voksenpersoner.
1627

1628 **En mer praktisk skole**

1629 Alle elever skal oppleve mestring på skolen. Varierte læringsmetoder er viktig for
1630 at elevene skal kunne lære og utvikle seg mest mulig etter egne forutsetninger.
1631 Arbeiderpartiet vil legge større vekt på praktiske ferdigheter og praksisnær
1632 opplæring fra første skoledag.

1633

1634 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1635 ● Styrke og forbedre de praktiske og estetiske fagene slik at ulike barn får
1636 oppleve mestring på ulikt vis.
1637 ● Innføre en sjettede grunnleggende ferdighet med vekt på kreativitet,
1638 innovasjon, problemløsning og kritisk tenkning.
1639 ● Øke andelen kvalifiserte lærere innen de praktiske og estetiske fagene.

- 1640 ● Gi lærere mulighet for etter- og videreutdanning også i praktiske og
- 1641 estetiske fag.
- 1642 ● Legge til rette for at alle ungdomsskoler har tilbud om elevbedrift og
- 1643 utplassering i arbeidslivet.
- 1644 ● Videreutvikle entreprenørskap i skolen som valgfag, for å gi elevene
- 1645 praktisk kunnskap og stimulere til nytenkning og kreativitet i arbeidslivet.
- 1646 ● Innføre «Den praktiske skolesekken» som skal gi elevene kunnskap om
- 1647 fagarbeid og la dem prøve seg i praktiske oppgaver.
- 1648 ● Arbeide for at alle barn og unge skal kunne få undervisning på kulturskolen,
- 1649 og at deltakeravgiften ikke er så høy at noen ekskluderes.
- 1650 ● Arbeide for at alle skoler har et godt skolebibliotek og inkludere
- 1651 skolebibliotekarene i det pedagogiske arbeidet.
- 1652 ● Bedre svømmeundervisningen og gi kommunene ansvar for at barn lærer å
- 1653 svømme.
- 1654

1655 **En fremtidsrettet videregående opplæring som flere fullfører**

1656 Videregående opplæring skal gi ungdom yrkeskompetansen eller
1657 studieforbereidelsen de trenger, og alle skal få et tilbud som gir dem gode
1658 muligheter videre. Det er fremdeles for mange elever som ikke fullfører
1659 videregående opplæring.

1660 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1661 ● Gi elever rett til sluttkompetanse i tråd med anbefalingene fra Lied-
- 1662 utvalget.
- 1663 ● Tilby intensivopplæring mellom ungdomstrinnet og videregående
- 1664 opplæring for elever med svake grunnleggende ferdigheter.
- 1665 ● Dele skoleåret i terminer.
- 1666 ● Beholde fylkenes rett til selv å bestemme hvordan opptak til videregående
- 1667 skoler skal foregå.
- 1668 ● Forbedre dagens fraværsregler slik at det blir mindre rigid og byråkratisk,
- 1669 mer rettferdighet for elevene og legger opp til økt gjennomføring.
- 1670 ● Tilby flere fremmedspråk i den videregående skolen.
- 1671 ● Tilby faglig sterke elever å ta flere fag på høyere nivå.
- 1672

1673 **Fremtidens fagarbeidere**

1674 Det norske nærings- og samfunnslivet trenger flere fagarbeidere for å bygge den
1675 moderne velferdsstaten og en industri i verdenstoppen. Likevel er det fremdeles
1676 mange yrkesfagelever som ikke får læreplass. Arbeiderpartiet vil styrke de
1677 yrkesfaglige programmene og sørge for at arbeidslivet som venter etter fullført
1678 utdanning, er attraktivt, trygt og seriøst.

1679 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1680 ● Innføre en læreplassgaranti ved å sikre at alle elever som er kvalifisert, får
- 1681 læreplass, gjennom et forpliktende samarbeid mellom staten,
- 1682 fylkeskommunen og arbeidslivet.
- 1683 ● Øke antall læreplasser, blant annet ved å:
 - 1684 ○ Jobbe for at alle kommuner årlig tilbyr minst 3 læreplasser per 1000
 - 1685 innbyggere.
 - 1686 ○ Stille strengere krav til antall læreplasser i statlige virksomheter.

- 1687 ○ Kreve at private barnehager tar inn lærlinger i barne- og
1688 ungdomsarbeiderfag.
1689 ○ Differensiere lærlingtilskuddet for ulike elevgrupper.
1690 ● Rekruttere og videreutdanne flere yrkesfaglærere, satse på
1691 yrkesfagutdanningene og innføre mer praksis i yrkesfagopplæringen.
1692 ● Endre opptakskravene til PPU slik at personer med fagskoleutdanning,
1693 kombinert med fag-/svennebrev, er kvalifiserte til å søke.
1694 ● Opprette en ordning med nasjonal senterstatus for fremragende
1695 yrkesutdanning (SFY), etter modell av Senter for fremragende utdanning
1696 (SFU).
1697 ● Legge til rette for fleksible løp i flere utdanningsprogrammer, der elevene
1698 får veksle mellom skole og arbeidsliv.
1699 ● Gi alle lærlinger et lærlingbevis som gir samme fordeler som elever og
1700 studenter har.
1701 ● Videreutvikle og utvide y-veien slik at godkjent fagbrev gir adgang til
1702 høyere utdanning innenfor relevante studier, i kombinasjon med
1703 nødvendige forkurs.
1704 ● Investere mer i utstyr på yrkesfaglinjene slik at opplæringen blir mer
1705 relevant.
1706

1707 **Strengere regler for å hindre privatisering og kommersialisering**

1708 For Arbeiderpartiet er det viktig at alle barn får en god utdanning, og at ulike barn
1709 går på samme skole. Arbeiderpartiet vil hegne om den offentlige fellesskolen der
1710 barn og unge med ulik bakgrunn og fra ulike samfunnslag møtes og lærer
1711 hverandre å kjenne. Fellesskolen bygger opp tilliten og ned forskjellene mellom
1712 folk, det er bra for fellesskapet, økonomien og livskvaliteten vår.

1713 Et stort innslag av private skoler tapper offentlige budsjetter og skaper større
1714 skiller mellom barna.

1715

1716 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1717 ● Si nei til etablering av nye kommersielle privatskoler og stramme inn
1718 privatskoleskoleloven.
1719 ● Innføre en lokal vetorett slik at kommuner og fylkeskommuner selv kan
1720 styre omfanget av private skoler og ta hensyn til det totale lokale
1721 skoletilbudet.
1722 ● Styrke tilsynet av privatskoler for å sikre at de etterlever regelverket.
1723 ● Gjøre fellesskolen mer mangfoldig, blant annet ved at skoleeiere lettere
1724 skal kunne gjennomføre forsøk og utviklingsarbeid med utgangspunkt i
1725 lokale behov.
1726

1727 **Et løft for teknologi og digital kompetanse**

1728 Digitalisering endrer hverdagen til lærere, elever og foreldre, og digital
1729 kompetanse er en forutsetning for å klare seg i dagens samfunn. Arbeiderpartiet
1730 vil satse på et teknologiløft for skolen, slik at elevene kan lære bedre og bli mer
1731 kompetente i møte med digitaliseringen.

1732 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1733 ● Sikre tilgjengelig og oppdatert utstyr og tilgang til høyhastighetsnett i
1734 skolen.
1735 ● Gi lærerne økt kompetanse i bruk av digitale læremidler og pedagogisk
1736 kvalitetssikring av læremidlene.
1737 ● Innføre en nasjonal støtteordning for å utvikle gode digitale læremidler.
1738 ● Sikre at alle elever får erfaring med koding som del av skolens faginnhold.
1739

1740 **Flere lærere med bedre tid og tillit**

1741 Dyktige lærere som har tid og tillit til å følge opp hver enkelt elev, er
1742 forutsetningen for en god skole. Arbeiderpartiet vil innføre en tillitsreform som
1743 fjerner unødvendig rapportering og byråkrati for de ansatte og gir dem mer tid til
1744 læring og oppfølging av elevene.

1745 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1746 ● Avbyråkratisere skolen ved å fjerne tidstyver og unødvendige krav til
1747 rapportering og dokumentasjon.
1748 ● Gjennomgå grunnskolens kvalitetsvurderingssystem (NKVS) sammen med
1749 partene i skolen med mål om å redusere bruken av tester og prøver, og
1750 sikre at styringen fremmer mer og bedre læring i skolen.
1751 ● Tilrettelegge for flere karriereveier for ansatte i skolen og erstatte
1752 lærerspesialistordningen med en partsforankret ordning som gir lærerne
1753 bedre tid til utviklingsarbeid, karriereutvikling og profesjonsfelleskap på
1754 skolen.
1755 ● Garantere fortsatt storsatsing på kompetanseutvikling for lærere i skolen
1756 og utvide mulighetene til etter- og videreutdanning til å gjelde flere fag.
1757

1758 **Flere lærere**

1759 Lærermangelen i skolen er økende. For Arbeiderpartiet er det viktig at alle elever
1760 får lærere som er kvalifiserte og har tid til dem. Vi mener at behovet for flere
1761 lærere i den norske skolen er stort, og vil ansette, utdanne og rekruttere flere
1762 lærere.

1763 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1764 ● Sørge for at det ansettes flere kvalifiserte lærere og beholde normen for
1765 lærertetthet.
1766 ● Beholde kompetansekravene, men fjerne «avskiltingen» av lærere
1767 utdannet før 2014.
1768 ● Øke andelen kvalifiserte lærere og investere i økt kompetanse ved å:
1769 ○ Gjennomføre et kompetanseløft for de som underviser i skolen og
1770 mangler formalkompetanse.
1771 ○ Øke andelen lærere som får økt kompetanse på klasseledelse,
1772 pedagogisk bruk av digitale læremidler og spesialpedagogikk.
1773 ○ Flytte ansvaret for at lærerne får kompetanseheving, fra
1774 arbeidstaker til arbeidsgiver. Det skal være obligatorisk for
1775 kommunene å lage en plan for videreutdanning av lærere.
1776 ○ Etablere hospiteringsordninger i skolen for lærere, skoleledere og
1777 de som utdanner lærere.
1778 ● Satse mer på skoleledelse og skolefaglig kompetanse på alle nivåer i
1779 skolen.
1780 ● Utvikle et eget program for å rekruttere tilbake lærere som har forlatt yrket.

1781

1782 **En bedre lærerutdanning**

1783 Foreldre skal være trygge på at barna får god oppfølging og undervisning av høy
1784 kvalitet. Derfor er det viktig for Arbeiderpartiet å utdanne flere lærere over hele
1785 landet og å styrke lærerutdanningene.

1786 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1787 ● Erstatte inntakskravet på fire i matematikk med bredere og mer treffsikre
1788 opptakskrav på lærerutdanningen.
- 1789 ● Prøve ut flere alternative opptaksordninger til lærerutdanningene, som
1790 intervjuer.
- 1791 ● Styrke kvaliteten i lærerutdanningene og øke studieintensiteten ved å
1792 heve pedagogikkandelen, øke antall praksisdager og gi studentene mer
1793 erfaring i praktisk lærerarbeid.
- 1794 ● Beholde den femårige grunnskolelærerutdanningen.
- 1795 ● Igangsette en ny nasjonal rekrutteringskampanje til lærerutdanningen,
1796 særlig rettet mot menn.

1797

1798 **Økt likestilling og bedre universell utforming**

1799 Den norske skolen skal være likestilt. Det betyr at den må være tilpasset og reelt
1800 tilgjengelig for alle elever, uansett hvem de er, og hvilke behov de har. For mange
1801 elever opplever at verken bygningsmasse, hjelpemidler eller undervisning er
1802 tilpasset dem. En skole for alle må være universelt utformet, og skolen må ha
1803 kunnskap om de ulike elevenes behov, slik at barna kan leke, lære og utvikle seg
1804 i trygge rammer.

1805 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1806 ● Sette rådgivningstjenesten i stand til å gi bedre veiledning til elever med
1807 funksjonsnedsettelse.
- 1808 ● Kreve at pensum er lettlest og foreligger på punktskrift, og at det er
1809 tilgjengelig for døvblinde.

1810

1811 **Økt status for fagskolene**

1812 Fagskolene skal gi solid, høyere yrkesfaglig utdanning. Arbeiderpartiet vil gi
1813 fagskoleutdanningene en viktigere rolle i den livslange læringen og satse på
1814 disse i tett samarbeid med partene i arbeidslivet.

1815 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1816 ● Lage en forpliktende opptrappingsplan for nye studieplasser i tråd med
1817 arbeidslivets behov.
- 1818 ● Gjennomgå strukturen i fagskolesektoren for å sikre at tilbudene er
1819 relevante og har god kvalitet.
- 1820 ● Sikre og styrke utdanningskompetansen i fagskolene slik at de tilbyr
1821 solide, kvalitetssikrede yrkesutdanninger av høy kvalitet og kan levere
1822 etterspurt kompetanse til arbeidslivet.
- 1823 ● Gi fagskolelærere bedre muligheter til å utvikle sin pedagogiske
1824 kompetanse.

1825

1826

1827 **Mer desentralisert utdanning**

1828 Lik tilgang til kunnskap og kompetanse gjennom hele livet er grunnleggende for
1829 den enkeltes muligheter og for samfunnet.

1830 Arbeidslivet vil fremover ha behov for et mer tilpasset og mangfoldig etter- og
1831 videreutdanningstilbud som kan kombineres med arbeid, og vi må rekruttere og
1832 utdanne nok fagfolk til bedrifter og kommuner i hele landet. Vi vil gjøre det
1833 enklere å få kompetansepåfyll og å ta mer utdanning som voksen eller ved siden
1834 av jobb, og styrke utdanningsinstitusjonenes regionale rolle.

1835

1836 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1837 • Sørge for at målene om regionalt ansvar og lik tilgang til høyere utdanning i
1838 hele landet styrkes og følges opp av utdanningsinstitusjonene.
- 1839 • Legge frem opptrappingsplaner for nye studieplasser for hele landet, og
1840 prioritere utdanninger innen viktige yrker der det mangler tilstrekkelig
1841 kvalifisert arbeidskraft.
- 1842 • Stille tydelige nasjonale krav om regional tilstedeværelse for å styrke det
1843 desentraliserte tilbudet.
- 1844 • Satse på fjernundervisning og modulbaserte utdanninger på nett, som kan
1845 tas i hele landet og kobles til kommunale praksisplasser.
- 1846 • Etablere pilotprosjekter der man bruker digitale løsninger for å gi steds-
1847 og tidsuavhengig kompetanseheving.
- 1848 • Styrke studiesentrene som regionale samlingspunkter for desentralisert
1849 utdanning sammen med universitetene og høyskolene.
- 1850 • Skreddersy det desentraliserte utdanningstilbudet til det offentlige og
1851 næringslivets behov i større grad.

1852

1853 **Bedre arbeidsvilkår og mer mangfold i høyere utdanning**

1854 Høyere utdanning, forskning og kompetanse er avgjørende for verdiskaping og
1855 innovasjon i det norske samfunnet. Arbeiderpartiet vil bedre studenters og
1856 ansattes arbeidsvilkår, redusere midlertidighet og fremme bred rekruttering,
1857 bedre likestilling og mangfold innenfor utdanning og forskning.

1858 **Arbeiderpartiet vil:**

- 1859 • At høyere utdanning i Norge skal være gratis, også for internasjonale
1860 studenter.
- 1861 • Trappe opp antall nye studieplasser, særlig på områder som er viktige for
1862 arbeidslivet.
- 1863 • Innføre en tillitsreform for universitets- og høyskolesektoren ved å:
 - 1864 ○ Styre sektoren mer basert på tillit, med overordnede mål.
 - 1865 ○ Avvikle unødvendige og byråkratiske kontrollregimer.
 - 1866 ○ Gjennomgå finansieringsordningen slik at den fremmer
1867 lærestedenes brede samfunnsoppdrag, bidrar til bedre
1868 studiekvalitet og de faktiske utdanningskostnadene dekkes.
 - 1869 ○ Gjøre universiteter og høyskoler til en mer attraktiv karrierevei ved å
1870 bedre kjønnsbalansen, stramme inn regelverket for bruk av

1871 midlertidige stillinger og sørge for at midlertidigheten kommer ned
1872 på nivå med arbeidslivet for øvrig.

1873 ● Sørge for at bygg og infrastruktur på universiteter og høyskoler holder
1874 tilfredsstillende standard, og legge frem en prioriteringsliste for nybygg og
1875 investeringer.

1876 ● Styrke ordningen med Senter for fremragende utdanning (SFU), og utvide
1877 denne og andre ordninger som stimulerer til god utdanningskvalitet.

1878

1879 Flere boliger og økonomi til å studere på heltid

1880 Et godt studiested, god økonomi og et sted å bo mens man studerer, er svært
1881 viktig for studentenes læring og livskvalitet. Arbeiderpartiet vil bygge flere
1882 studentboliger og sikre at det er mulig å studere på heltid. Studiestedene skal
1883 være et godt og trygt sted å være, både faglig og sosialt, for alle studenter.

1884 Arbeiderpartiet vil:

1885 ● Innføre 12 måneders studiestøtte for heltidsstudenter med barn under 16 år
1886 og opptjening av rettigheter til foreldrepermisjon for studenter, og la
1887 studenter ta betalt foreldrepermisjon i studietiden.

1888 ● Trappe opp studentboligbyggingen med mål om 3000 bygde boliger i året,
1889 med vekt på pressområder der behovet er størst.

1890 ● Løfte studiekvaliteten gjennom bedre veiledning og oppfølging, mer
1891 praksis, bedre digitale løsninger og ved å stille større krav til
1892 studieintensitet.

1893 ● Legge frem en ny modell for studiefinansiering som bedre legger til rette
1894 for heltidsstudenter og gir mulighet for differensiert finansiering for
1895 utdanning på deltid.

1896

1897 Forskning for omstilling og klima

1898 Forskning er en forutsetning for utvikling og vekst og helt nødvendig for å møte
1899 de store utfordringene som landet vårt og verdenssamfunnet står overfor.
1900 Arbeiderpartiet vil styrke norsk forskning, både i regi av det offentlige og i
1901 næringslivet. Vi mener at Norge skal være en drivkraft i den internasjonale
1902 kunnskapsutviklingen og ha varige verdensledende miljøer innenfor områder der
1903 vi har særlige fortrinn.

1904 Arbeiderpartiet vil:

1905 ● Videreføre treprosentmålet i forskningspolitikken, og legge frem en
1906 strategi for at forskning og utvikling i næringslivet utgjør to prosent av BNP
1907 innen 2030.

1908 ● Innføre et forskningsløft for klima og omstilling:

1909 ○ Prioritere mer av fellesskapets forskningsmidler til områder der
1910 samfunnet har størst behov, som klima og bærekraft.

1911 ○ Satse mer på langsiktig forskning gjennom ordninger som Sentre for
1912 fremragende forskning (SFF), Sentre for forskningsdrevet
1913 innovasjon (SFI), kompetanseklynger og flerårige
1914 forskningsprogrammer.

1915 ○ Utvide satsingen på fremragende forsknings- og utdanningsmiljøer,
1916 og etablere nye forskningsmiljøer i internasjonal toppklasse knyttet
1917 til næringsklynger.

1918 ○ Legge til rette for flere ordninger der arbeidstakere fra andre deler av
1919 arbeidslivet kan få tilrettelagte forskerløp.

- 1920 ● Heve departementenes forskningsandel og sikre bedre samordning av forskningspolitikken på tvers av staten, organisasjonene og næringslivet.
- 1921
- 1922 ● Legge frem en strategi for å styrke forskning som attraktiv karrierevei.
- 1923 ● Sørgе for at offentlig finansiert forskning er offentlig tilgjengelig, og sikre at alle høyere utdanningsinstitusjoner har gode ordninger for publisering med åpen tilgang.
- 1924
- 1925
- 1926 ● Redusere søknadsbyråkratiet og rapporteringen knyttet til de konkurranseutsatte arenaene i Norges forskningsråd.
- 1927
- 1928

1929 **Helse og omsorg:**

1930 **God helse og livskvalitet for alle**

1931 En felles offentlig helsetjeneste, styrt av felleskapet og finansiert over
1932 skattesevnen, er det beste bolverket mot økte forskjeller. Vi skal ha en
1933 helsetjeneste i verdensklasse der fagfolkene står i front, en tjeneste som lytter til
1934 pasientene, og som er tilgjengelig for alle uansett hvem de er, og hvor de bor. Det
1935 er et felles ansvar å forhindre at koronapandemien fører til langvarige
1936 helseutfordringer for sårbare mennesker og grupper i samfunnet vårt.

1937 Det er fremdeles mye å ta fatt i for å skape verdens beste helsetjeneste. De
1938 sosiale helseforskjellene vokser, mange har ikke råd til ordentlig tannbehandling.
1939 Vi ser en økning i psykiske plager, særlig blant unge, og ventetidene og
1940 forutsigbarheten i den psykiske helsetjenesten er for dårlig. Mange sykehus sliter
1941 med kapasiteten, og ansatte må bruke tid på rapportering og byråkrati i stedet for
1942 å hjelpe og behandle.

1943 Vi må øke helsebudsjettene for å kunne innlemme de nyeste og beste
1944 behandlingsmetodene i den norske helsetjenesten.

1945 Psykisk helse er like viktig som fysisk helse. Vi må trappe opp forebyggingen av
1946 psykiske helseplager, og det må bli lettere å få hjelp når slike plager oppstår.

1947 Eldre er like forskjellige som alle andre aldersgrupper. Eldre må få være sjef i eget
1948 liv. Med en stadig større andel eldre blant oss må politikken klare å både se eldre
1949 som en ressurs og å trygge tilværelsen når helsen svikter og man trenger hjelp.

1950 **Arbeiderpartiets hovedprioriteringer i helse- og omsorgspolitikken er:**

- 1951 • Likeverdig helsetilbud over hele landet, basert på behov og ikke på den
1952 enkeltes betalingsevne.
- 1953 • En folkehelsepolitikk som bidrar til å utjevne sosiale helseforskjeller.
- 1954 • Økt kapasitet i sykehusene og reduksjon i bruken av markedsmodeller, til
1955 fordel for mer tillit til helsepersonell, mer medvirkning for pasienter og
1956 bedre samarbeid på tvers i helsesektoren.
- 1957 • Sterkere nasjonal helseberedskap, særlig legemiddeltilgang og
1958 akuttmedisin i hele landet.
- 1959 • Prioritering av psykisk helse og rus, både akutt hjelp og
1960 lavterskeltjenester.
- 1961 • En eldreomsorg som gir mer frihet og trygghet, innenfor en offentlig
1962 ramme.
- 1963 • En gradvis utvidelse av den offentlige tannhelsen.

1964

1965 **Folkehelse – felleskapets ansvar**

1966 God helse skapes der folk lever, bor og arbeider. Vi må sørge for at alle
1967 samfunnssektorer er med på å forebygge og investere i folkehelse. Slik kan folk
1968 leve lenger og ikke få kroniske sykdommer som gjør at de blir stående utenfor
1969 arbeidslivet. Å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller vil i seg selv forbedre
1970 den norske folkehelsen.

- 1971 **Arbeiderpartiet vil:**
- 1972
- 1973
- 1974
- 1975
- 1976
- 1977
- 1978
- 1979
- 1980
- 1981
- 1982
- 1983
- 1984
- 1985
- 1986
- 1987
- 1988
- 1989
- 1990
- 1991
- 1992
- 1993
- Innføre daglig fysisk aktivitet i skolen.
 - Legge til rette for gang- og sykkelveier og lett tilgjengelige og rimelige offentlige transportmidler ved daglig kommunikasjon for alle.
 - Innføre et sunt, enkelt skolemåltid i løpet av dagen. Skolene skal ha frihet til å organisere dette selv.
 - Sørge for at barn får kunnskap om fysisk og psykisk helse i skolen.
 - Gjennomgå og vurdere innstramminger i lovverket for regulering av markedsføring av usunn mat og drikke rettet mot barn og unge.
 - Føre en restriktiv alkoholpolitikk og opprettholde Vinmonopolets samfunnsrolle.
 - Sørge for retningslinjer for alkoholbruk på alle arbeidsplasser og styrke det rusforebyggende arbeidet i skolen.
 - Sørge for at kommuner får tilstrekkelige ressurser til å følge opp det systematiske folkehelsearbeidet som de er lovpålagt, og til å investere i folkehelseprosjekter som for eksempel tilrettelegging av turareal.
 - Vurdere tiltak mot luftforurensning som et ledd i å forebygge alvorlig sykdom.
 - Lage en ny strategi for utjevning av sosiale helseforskjeller og bekjempe ensomhet.
 - Tydeliggjøre at folkehelsekonsekvenser skal vurderes i alle samfunnssektorer.

1994 **Sterke lokalsykehus – kvalitet og kapasitet i sykehusene**

1995 I en sterk offentlig og solidarisk helsetjeneste er fagfolkene selve nerven og den

1996 ressursen vi må ta best vare på. Fagfolk må få tilgang til oppdatert teknologi og

1997 mulighet til kompetanseutvikling, slik at de alltid kan ligge i front av faget. Flere

1998 eldre gir større behov for sengeplasser og intensivplasser ved norske sykehus og

1999 krever bedre kapasitet ved operasjonsstuer og poliklinikker. Vi må bygge store

2000 nok bygg med rom til behandling og pleie, som også er gode arbeidsplasser for de

2001 som jobber der.

2002 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- 2009
- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- 2014
- 2015
- 2016
- 2017
- 2018
- Gi mer penger til sykehusene gjennom økt grunnfinansiering.
 - Korte ned helsekøer ved å bygge ut tilbudet der behandlingsskøene er lange, og øke utrednings- og behandlingsskapasiteten i poliklinikker på ettermiddager og kvelder.
 - Se til at pasienter får god informasjon gjennom hele behandlingen.
 - Sørge for at avtalespesialister er et reelt tilbud for alle uansett hvor de bor.
 - Innføre standardisert behandling der det er faglig hensiktsmessig, for å fjerne urettferdige forskjeller i kvaliteten på behandling, utredning og oppfølging rundt om i landet.
 - Satse på ny teknologi som er helt nødvendig for at nye teknikker og medikamenter skal tas i bruk, og legge til rette for at persontilpasset medisin blir tilgjengelig i Norge.
 - Styrke kvalitetsregistrene og benytte dem aktivt i kvalitetsforbedrende arbeid.
 - Legge til rette for at flere pasienter får delta i kliniske studier.
 - Styrke ettervernet for de som overlever kreft.

- 2019
- 2020
- 2021
- 2022
- 2023
- 2024
- 2025
- 2026
- 2027
- 2028
- 2029
- 2030
- 2031
- 2032
- 2033
- Gjennomgå antallet sengeplasser i sykehusene tilpasset en eldre befolkning, som ofte har flere sykdommer, og øke antall plasser der det er behov.
 - Øke bruken av hjemmesykehus og avstandsoppfølging gjennom å lage finansieringsordninger som støtter dette.
 - Ha en full gjennomgang av arbeidet med pasientsikkerhet, og satse på meldesystemer og forskning som gjør at vi blir bedre til å lære på tvers i hele helsetjenesten.
 - Få ned overbehandling i helsetjenesten, særlig behandling med liten forventet helseeffekt som innebærer stor risiko for komplikasjoner og forverret helsetilstand.
 - Sikre åpenhet rundt prioriteringer i helsetjenesten og utrede endringer i systemet for nye metoder, for å sikre tillit til systemet og gi brukere og fagfolk en sterkere stemme.

2034

2035 **Mindre marked, mer tillit, medvirkning og samhandling**

2036 Arbeiderpartiet vil sørge for at ansatte får mer tillit, at markedstenkningen og

2037 målstyringen reduseres, og at vi tar sterkere politisk kontroll over vår felles

2038 helsetjeneste. Pasientene skal høres og delta i dialog med sine behandlere.

2039 Samhandlingen mellom sykehus og hjemkommune skal bli bedre.

2040 Et kommersielt helsetilbud på siden av den offentlige, finansiert av

2041 forsikringsprodukter, er oppskriften på økte forskjeller og tapper det offentlige for

2042 både menneskelige og økonomiske ressurser. Den offentlige helsetjenesten skal

2043 være god og trygg for alle våre innbyggere. Vårt mål er at vår felles offentlige

2044 helsetjeneste er den beste.

2045 **For å bedre samhandlingen rundt pasientene og styrke brukermedvirkningen vil**

2046 **Arbeiderpartiet:**

- 2047
- 2048
- 2049
- 2050
- 2051
- 2052
- 2053
- 2054
- 2055
- 2056
- 2057
- 2058
- 2059
- 2060
- 2061
- 2062
- 2063
- 2064
- 2065
- Gjennomføre en samhandlingsreform 2.0 og sørge for at krav til kvalitet og frister kobles til hele pasientløpet, ikke bare til tiden pasienter ligger på sykehus.
 - Sørge for at avtaler mellom sykehus og kommuner i større grad enn i dag detaljeres og operasjonaliseres, og gjennomgå bruken av dagbøter for utskrivningsklare pasienter.
 - Hente inn igjen viktig støttepersonell i sykehusene, som helsesekretærer og annet administrativt personell, slik at helsepersonell kan bruke mest mulig av tiden sin på pasienter.
 - Prioritere IKT-løsninger som letter kommunikasjon på tvers av nivåene, som for eksempel Pasientens legemiddelliste, som gir helsepersonell oversikt over pasienters legemiddelbruk.
 - Gi pasienter mulighet til å påvirke helsetjenestene de mottar, og spørre alle etter behandlingen hva de synes kan bli bedre.
 - Prøve ut samhandlingsmidler i sykehusene som kommunene må godkjenne bruken av, gjennom felles samhandlingsbudsjetter, for å finansiere samhandlingstiltak.

2066 **For å forbedre styringen av sykehusene vil Arbeiderpartiet:**

- 2067 • Igangsette et arbeid for å redusere markedsstyringen i alle deler av
- 2068 spesialisthelsetjenesten sammen med partene.
- 2069 • Fjerne innsatsstyrt finansiering i fødetilbudet og i psykiatri og rus og
- 2070 vurdere mer kvalitetsbasert finansiering.
- 2071 • Kutte ned på mål- og resultatstyring og fjerne unødvendig rapportering i
- 2072 helsesektoren sammen med partene.
- 2073 • Etablere som hovedregel at alle norske sykehus skal ha stedlig ledelse: en
- 2074 plassjef som har fullmakter til å lede sitt ansvarsområde.
- 2075 • Utrede modeller for hvordan sykehusene kan gjøre større investeringer
- 2076 uten at det må spares opp egenkapital, slik at innsparing ikke går ut over
- 2077 drift.
- 2078 • Sikre demokratisering av sykehusene ved å gi de ansatte reell
- 2079 medbestemmelse i viktige beslutninger.
- 2080 • Utrede alternative former for demokratisk forankring i sykehusenes
- 2081 opptaksområder som ikke utfordrer prinsippet om statlig eierskap,
- 2082 herunder gjennomgå antallet regionale og lokale helseforetak og
- 2083 tydeliggjøre hvilke beslutninger som skal avgjøres av helseministeren i
- 2084 foretaksmøtet, samt vurdere et forsøk der kommuner og sykehus får samlet
- 2085 ansvar for alle helsetjenestene i et geografisk område.
- 2086 • Avvikle ordningen med nøytral merverdiavgift i helseforetakene, fordi det
- 2087 bidrar til outsourcing av viktige driftsoppgaver.
- 2088 • Sette en stopper for outsourcing av renholdstjenester og andre kritiske
- 2089 driftsfunksjoner.
- 2090 • Gjennomgå veksten i lederstillinger i helsesektoren og vurdere regelverk
- 2091 som begrenser bruken av dem.
- 2092 • Sette en stopper for lukrative etterløns- og sluttavtaler i helsesektoren.
- 2093

2094 **For å forhindre todeling av helsetjenesten vil Arbeiderpartiet:**

- 2095 • Stoppe privatiseringsreformen «Fritt behandlingsvalg» og bruke
- 2096 ressursene på tiltak vi vet reduserer ventetid og bidrar til behandling av
- 2097 flere pasienter, som for eksempel utvidede åpningstider og økt kapasitet i
- 2098 den offentlige helsetjenesten.
- 2099 • Fortsette det gode samarbeidet med ideelle aktører, som leverer et viktig
- 2100 supplement til den offentlige helsetjenesten.
- 2101 • Legge til rette for at offentlig ansatt helsepersonell kan bruke sin kapasitet
- 2102 på offentlige sykehus, ved at ansatte i offentlige sykehus ikke har private
- 2103 bierverv for samme behandling og de samme pasientene de har ansvar for i
- 2104 det offentlige.
- 2105 • Redusere behovet og bruken av private helseforsikringer.
- 2106 • Nedsette et offentlig utvalg som skal gjennomgå utviklingen av private
- 2107 helseaktører og privat helseforsikring i Norge og foreslå ytterligere tiltak for
- 2108 å forhindre en todelt helsetjeneste.
- 2109 • Gjennomgå praksisen av rett til nødvendig helsehjelp som ikke kan vente,
- 2110 for personer uten lovlig opphold, og vurdere ordninger for å sikre at disse
- 2111 rettighetene oppfylles.
- 2112 • Utarbeide en ny strategi for migrasjonshelse og satse på forskning på
- 2113 migrasjonshelse.
- 2114

2115 **For å sikre innovasjon og digitalisering og bedre bruk av helsedata vil**
2116 **Arbeiderpartiet:**

- 2117 • Oppgradere helsetjenestens digitale grunnmur og ta i bruk brukervennlige
- 2118 løsnings for fagfolk og pasienter.
- 2119 • Gjøre helsedata trygt tilgjengelig i hele helsetjenesten for å sikre
- 2120 pasientens behandling og medbestemmelse.
- 2121 • Tilrettelegge for økt bruk av helsedata og data fra norske biobanker til
- 2122 kliniske studier og til samarbeid med helseindustrien, på en måte som
- 2123 sikrer offentlig kontroll med dataene.
- 2124

2125 **Psykisk helse – tidlig innsats, kort vei til hjelp og sterkere ettervern**

2126 Psykisk helse er like viktig som fysisk helse. Forebyggingen av psykiske plager
2127 begynner med et samfunn der alle blir sett og får delta på egne premisser, en
2128 skole med nok lærere til å følge opp den enkelte og et arbeidsmarked som også
2129 har jobber for unge som ikke vil ta en lang utdanning. For mennesker med
2130 psykiske helseplager er det helt avgjørende å få hjelp der de er, om det er på
2131 skolen, på et sykehjem eller på en arbeidsplass. Arbeiderpartiet mener psykisk
2132 helse og rusomsorgen trenger et forpliktende løft.

2133 **For å sikre hjelp i hjemkommunen til mennesker med psykisk helseplager vil**
2134 **Arbeiderpartiet:**

- 2135 • Sørge for rask psykisk helsehjelp og lavterskeltjenester uten henvisning i
- 2136 alle kommuner.
- 2137 • Innføre en nasjonal bemanningsnorm for skolehelsetjenesten i tråd med
- 2138 Helsedirektoratets anbefalinger.
- 2139 • Forsterke den tidlige tverrfaglige innsatsen rundt elevene i skolen, slik at
- 2140 unge tidlig får hjelp med utfordringer uten å måtte sendes til
- 2141 spesialisthelsetjenesten.
- 2142 • Investere i digital ungdomshelse som når ungdom på alle plattformer og er
- 2143 bemannet av helsepersonell, som ivaretar personvern på en trygg måte.
- 2144 • Sette av ressurser til frivillige organisasjoner innen psykisk helse.
- 2145 • Sørge for at helsesykepleiere kan henviser til BUP i hele landet.
- 2146 • Satse på studenters psykiske helse, både ved å styrke forskningen og
- 2147 satse på tilpassede lavterskeltilbud.
- 2148 • Hjelp mennesker med moderate psykiske helseproblemer og
- 2149 rusmiddelproblemer ut i det ordinære arbeidslivet, gjennom ordninger som
- 2150 IPS – en forpliktende samarbeidsmodell mellom NAV,
- 2151 spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten.
- 2152 • Øke bruken av gradert sykemelding og gjøre ordningen mer fleksibel.
- 2153 • Styrke samhandlingen mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen for å
- 2154 fange opp mennesker som får avslag i psykisk helsevern, og sørge for at
- 2155 disse får tilbud i kommunen.
- 2156 • Utarbeide en nasjonal handlingsplan for redusert dødelighet og økt
- 2157 levealder for mennesker med psykiske og/eller rusrelaterte lidelser.
- 2158 • Styrke sykepleierkompetansen i psykisk helse og rusbehandling.
- 2159
- 2160

2161 **For å styrke spesialisert psykisk helsevern vil Arbeiderpartiet:**

- 2162 • Plassere spesialistene i front, slik at erfarne spesialister vurderer alle
- 2163 henvisninger og henter alle inn til en vurderingssamtale.

- 2164 • Lage en forpliktende opptrappingsplan for psykisk helsevern og få ned
- 2165 køene i psykisk helsevern, slik at alle som har behov for akutt hjelp, får det.
- 2166 • Stanse nedbyggingen av døgnplasser i psykisk helsevern og øke plassene
- 2167 der det er nødvendig, etter en grundig gjennomgang av dagens tilbud.
- 2168 • Satse på desentralisert psykisk helsevern slik at det er kort vei til
- 2169 spesialister for folk i hele landet.
- 2170 • Etablere flere brukerstyrte plasser.
- 2171 • Erstatte pakkeløsninger i psykisk helsevern med mindre byråkratiske
- 2172 løsninger og mer tillit til fagpersoner i tjenesten.
- 2173 • Fjerne egenandelen for pasienter t.o.m. 25 år for behandling i offentlig
- 2174 psykisk helsevern.
- 2175 • Gi nødvendig faglig oppfølging til pårørende til rus- og psykiatripasienter,
- 2176 for å kunne støtte pasientene i deres behandling og i hverdagen.
- 2177 • Prøve ut en rett på pasientansvarlig sykepleier for personer med langvarige
- 2178 psykiske og/eller rusproblemer.
- 2179 • Vurdere forsøk med egen psykiatriambulansetjeneste for å avlaste den
- 2180 vanlige ambulansetjenesten.
- 2181 • Tilby tettere oppfølging og muligheter for hjemmebesøk av helsepersonell
- 2182 etter utskrivning fra psykisk helsevern, og bygge ut ACT- og FACT-team
- 2183 over hele landet.
- 2184 • Styrke ettervernet i psykiatrien og rusomsorgen, slik at de som har vært
- 2185 gjennom vellykket behandling, får hjelp til arbeid og bolig ved behov.
- 2186

2187 **Ambulanse og distriktsmedisin – hjelp når man trenger den**

2188 Folks trygghet avhenger av at hjelpen kommer når de trenger den.

2189 Arbeiderpartiet vil satse tungt på akuttmedisin og distriktsmedisin, blant annet

2190 ved å forskriftsfeste responstider for ambulansetjenesten, gjennomføre en statlig

2191 overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige modeller for samarbeid med

2192 ideell sektor, og etablere flerfaglige helsehus i tilknytning til alle kommuner.

2193 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2194 • Forskriftsfeste responstider for ambulansetjenesten og sette en standard
- 2195 for kompetanse og akuttmedisinsk utstyr i ambulansebilene og på
- 2196 ambulansebasene.
- 2197 • Gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige
- 2198 modeller for samarbeid med ideell sektor.
- 2199 • Modernisere AMK-sentralene.
- 2200 • Satse på moderne og store akuttmottak, med sengeposter for
- 2201 korttidsobservasjon og god kommunikasjon med resten av sykehuset, slik
- 2202 at de fleste får rask hjelp i mottaket.
- 2203 • Jobbe for en gjennomsnittlig beleggspersent på under 85 prosent for
- 2204 intensivavdelinger og avdelinger som yter øyeblikkelig hjelp.
- 2205 • Øke bruken av lokalmedisinske sentre og etablere et flerfaglig helsehus i
- 2206 tilknytning til alle kommuner.
- 2207 • Lage rekrutteringsordninger for helsepersonell i distriktskommuner.
- 2208 • Sørge for at det tilbys desentralisert utdanning i viktige helseyrker.
- 2209 • Styrke legevaktjenesten i kommunene.
- 2210 • Vurdere ordninger for rimeligere parkering ved offentlige sykehus, særlig
- 2211 for pårørende til pasientgrupper som ligger lenge på sykehuset.

- 2212 • Finne et mer fornuftig system for finansieringen av pasientreiser, som også
2213 ser på de menneskelige og økonomiske konsekvensene av regelverket.
2214

2215 **Fødetilbudet – trygghet for fødende i hele landet**

2216 Både fødende kvinner og fagmiljø har over flere år ropt varsku om utviklingen i
2217 fødetilbudet i Norge. Flere kvinner opplever risikosvangerskap, blant annet fordi
2218 de er eldre når de føder. Arbeiderpartiet vil styrke fødetilbudet med å tilby full
2219 stilling til kommunale jordmødre, stabilisere følgetjenesten og styrke
2220 fødeavdelingene med mer bemanning, blant annet med barnepleiere med
2221 kompetanse på barselkvinner og amming for å sikre oppfølging av mor og barn.

2222 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2223 • Styrke bemanning på fødeavdelingene med mål om én-til-én-oppfølging
2224 fra jordmor.
- 2225 • Legge til rette for at mor kan være så lenge som nødvendig på
2226 barselavdeling etter fødsel.
- 2227 • Styrke jordmorstyrte fødestuer.
- 2228 • Innføre rammefinansiering av fødetilbudet.
- 2229 • Sikre at alle jordmødre i distriktskommuner får full stilling gjennom en
2230 nasjonal ordning.
- 2231 • Sikre at kvinner i kommuner med 90 minutters reisevei eller mer til
2232 sykehuset får følge av jordmor på vei til sykehuset.
- 2233 • Sikre at alle kommuner kan oppfylle kravet om hjemmebesøk til nybakte
2234 mødre.
2235

2236 **Kvinnehelse og reproduktiv helse**

2237 Arbeiderpartiet vil sikre god familieplanlegging og hindre uønskede svangerskap
2238 gjennom god seksualopplysning, tilgjengelig langtidsvirkende prevensjon og en
2239 abortlov som sikrer kvinner retten til å bestemme over eget liv og helse.

2240 Abortloven gir kvinnen rett til selvbestemt abort inntil uke 12. De siste årene er
2241 det gjort innstramminger i abortloven, og kvinners rett til selvbestemmelse er
2242 svekket. Arbeiderpartiet vil oppheve disse endringene. Vi vil styrke kvinners rett
2243 til selvbestemmelse og rett til forsvarlig oppfølging og informasjon når kvinnen
2244 gjennomgår en abort. Dagens nemndsystem for kvinner som ønsker abort etter
2245 uke 12, oppleves som belastende for mange. Arbeiderpartiet vil gi kvinner som
2246 ønsker abort, mulighet til veiledning i regi av det offentlige.

2247 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2248 • Legge frem en strategi for kvinners helse, som innebærer styrking av
2249 forskning på kvinnehelse, mer kunnskap om kvinnehelse i
2250 helseutdanninger og tiltak for å sikre kvinner bedre utredning, behandling
2251 og oppfølging i helsetjenesten.
- 2252 • Utrede mer standardiserte pasientforløp for smertebehandling, utmattelse
2253 og muskel- og skjelettlidelser, som legger til rette for felles
2254 behandlingsrutiner ved sykehusene og tettere oppfølging av pasientene.
- 2255 • Utvide ordningen med gratis prevensjon for unge kvinner.
- 2256 • Reversere alle innskrenkninger som er gjort i abortloven de siste årene.

- 2257 • Utrede et alternativ til dagens nemndsystem for kvinner som ønsker abort
2258 mellom uke 12 og 18.
2259
2260

2261 *DISSENS: Ina Rangønes Libak, Ingvild Kjerkol, Anne Rygh Pedersen og Rina*
2262 *Mariann Hansen vil erstatte kulepunktet over med:*

- 2263 • *Arbeiderpartiet vil avvikle nemndsystemet i abortloven og gi kvinner selv*
2264 *retten til å avbryte svangerskapet inntil lovens ramme på 18 uker og sørge*
2265 *for et offentlig tilbud om samtale for kvinner som ønsker dette.*
2266
2267 • Legge til rette for et faglig forsvarlig valg mellom medikamentell og
2268 kirurgisk abort, og styrke oppfølgingen etter en abort for kvinner som har
2269 behov for det.
2270 • Følge opp endringene i bioteknologiloven som sikrer flere mulighet til å
2271 stifte familie.
2272 • Gi alle gravide tilbud om tidlig ultralyd i svangerskapet før uke 12 i det
2273 offentlige helsevesenet og rett på utvidet fosterdiagnostikk, herunder
2274 NIPT.
2275

2276 Eldrepolitikk – trygghet, aktivitet og kvalitet

2277 De siste tiårene av livet skal innebære mer enn å bli tatt vare på. Det skal være en
2278 tid preget av livskvalitet, mestring og nye muligheter for å utfolde seg i
2279 samfunnet og i nærmiljøet. Det er kommunene som skal sørge for en god
2280 alderdom for alle, og det trengs et samspill mellom kommunene og staten for å
2281 sikre aktivitetstilbud, kompetanse, kvalitet og nye fremtidsrettede boformer for
2282 eldre.

2283 Arbeiderpartiet vil:

- 2284 • Sette krav til at kommunale tilbud henger sammen og innrettes på en slik
2285 måte at eldre får mer frihet i bruk av offentlig tjenester, for eksempel
2286 knyttet til hvor de vil reise med offentlig transport, hva de får servert, og
2287 når og hvordan de mottar hjemmetjenester.
2288 • Lage møteplasser hvor eldre og unge kan møtes, og gjeninnføre «Den
2289 kulturelle spaserstokken», med kulturtilbud rettet særlig mot eldre.
2290 • Sørge for gode transportordninger som gir eldre mobilitet i hverdagen, som
2291 «De rosa bussene» i Oslo.
2292 • Bekjempe ensomhet og styrke det psykiske helsetilbudet for eldre, både
2293 de som bor hjemme, og de som bor på sykehjem eller i omsorgsbolig.
2294 • Redusere barrierer for deltakelse på ulike samfunnsarenaer og i
2295 lokalsamfunnet, slik at pensjonistenes erfaring, kompetanse og ressurser
2296 kan komme til nytte også i arbeidslivet.
2297 • Styrke samarbeidet mellom kommunen og frivillige for å utløse
2298 frivillighetsressurser.
2299 • Etablere tilbud for å forebygge vold og overgrep mot eldre.
2300 • Tilby tilpasset digital opplæring av eldre og sørge for at det finnes en
2301 analog minimumsløsning der hovedløsningen er digital.
2302 • Føre en boligpolitikk som bygger ut flere trinn i omsorgstrappen, fra
2303 sykehjem og demensvennlige boliger til generasjonsboliger.
2304 • Innføre en egen helseteknologiordning som setter kommunene bedre i
2305 stand til å investere i velferdsteknologi.

2306 **For å sikre kvalitet i eldreomsorgen vil Arbeiderpartiet:**

- 2307 • Gjennomføre en tillitsreform, der ansvaret for eldre på sykehjem og i
- 2308 hjemmetjenesten ivaretas av mindre, faste team, der brukerne får påvirke
- 2309 tilbudet mer, og der eldreomsorgen styres etter kvalitetskrav istedenfor
- 2310 stoppeklokke.
- 2311 • Styrke det helhetlige tilbudet i eldreomsorgen, med én dør inn til
- 2312 kommunale tjenester.
- 2313 • Opprette egne innsatsteam til å følge opp kvaliteten i omsorgstjenestene,
- 2314 og vise frem de kommunene som har gode løsninger andre kan lære av.
- 2315 • Ha en opptrappingsplan for bemanning i eldreomsorgen, satse på ansattes
- 2316 kompetanse og på heltid som normen i helse- og omsorgssektoren.
- 2317 • Sikre kompetanse på mat og ernæring ved norske sykehjem, tilrettelegge
- 2318 for å fremme næringsrik mat i og utenfor institusjonene og stimulere til
- 2319 ordninger med måltidsvenner.
- 2320 • Sørge for tilstrekkelig med sykehjems plasser og heldøgns omsorgsplasser
- 2321 for de som trenger det.
- 2322 • Sørge for at sykehjem får tilrettelagte uteområder, med mulighet for
- 2323 bevegelse og aktivitet for beboerne.
- 2324 • Investere i samhandling mellom sykehus og primærhelsetjeneste rundt
- 2325 eldre multisyke som beveger seg mye mellom nivåene i helsetjenesten,
- 2326 som Pasientsentrert helsetjenesteteam i Tromsø.
- 2327 • Sikre at ektepar eller samboere som ønsker det, kan bo sammen de siste
- 2328 årene av livet når den ene har fått sykehjems plass og den andre også er
- 2329 avhengig av omsorgstjenester.
- 2330 • Prøve ut ordninger med tilpassede tannpleierom på sykehjemmene.
- 2331 • Åpne for inkludering av trygghetsboliger i investeringstilskuddet til
- 2332 bygging og reovering av heldøgns omsorgsplasser.
- 2333 • Endre investeringstilskuddet til bygging og reovering av heldøgns
- 2334 omsorgsplasser slik at vi premierer kommuner som legger til rette for
- 2335 generasjonsmøter, for eksempel studentboliger, barnehager eller skoler i
- 2336 tilknytning til sykehjems- og omsorgsboliger.

2337
2338 **For å forebygge demens og hjelpe mennesker med demens vil Arbeiderpartiet:**

- 2339 • Ha lavterskeltjenester for mennesker med demens, blant annet gjennom å
- 2340 øke bruken av demenskoordinatorer, innføre demensskoler for eldre og
- 2341 deres pårørende og gjeninnføre tilskuddsordningen for dagtilbud for
- 2342 demenssyke.
- 2343 • Sørge for egne skjermingstilbud for særlig utagerende demenssyke.
- 2344 • Styrke forskningen på Alzheimer, demens og andre nevrologiske
- 2345 sykdommer.
- 2346 • Investere i tidlig diagnostisering, slik at folk får behandling tidligere.
- 2347 • Investere i demensvennlig velferdsteknologi.
- 2348 • Prøve ut nevroteam i kommunene, til støtte for de med hjernesykdom.

2349
2350 **For å bedre inkludere eldre og pårørende vil Arbeiderpartiet:**

- 2351 • Involvere eldre og pårørende mer i utviklingen av tjenestene i
- 2352 eldreomsorgen og i utviklingen av ny velferdsteknologi.
- 2353 • Utrede ordninger for at pårørende får nødvendig støtte og avlastning til å
- 2354 stå i omsorgsoppgaver.

- 2355 • Gi pårørende rett til å delta i pårørendeutvalg tilknyttet
2356 omsorgsinstitusjoner.
2357

2358 **For å gi bedre omsorg i livets siste fase vil Arbeiderpartiet:**

- 2359 • Styrke den lindrende omsorgen i livets siste fase.
2360 • Gjøre palliative team tilgjengelige i alle kommuner, og investere i bedre
2361 kompetanse på lindrende behandling hos ansatte i pleie- og
2362 omsorgssektoren.
2363 • Tilrettelegge på en trygg måte slik at de som vil dø i eget hjem sammen
2364 med sine nærmeste, har denne muligheten.
2365 • Styrke samarbeidet med ideelle aktører og frivillige, herunder støtte
2366 utprøving av hospicer i flere fylker.
2367

2368 **Tannhelse – et hull i velferdsstaten**

2369 Tannhelsetjenestene er svært dyre, og det er et problem at ikke alle kan ivareta
2370 sin egen tannhelse.

2371 Arbeiderpartiet vil ha en gradvis utvidelse av den offentlige tannhelsetjenesten
2372 med mål om å likestille den med andre helsetjenester. Vi vil begynne utvidelsen
2373 av det offentlige tannhelsetilbudet for unge voksne og utvide
2374 refusjonsordningene for grupper med spesielle diagnoser, svak økonomi og dårlig
2375 tannhelse.

2376 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2377 • Styrke det forebyggende arbeidet for god folketannhelse.
2378 • Utvide den offentlige tannhelsetjenesten for unge voksne.
2379 • Styrke og forenkle ordningene for refusjon av tannhelseutgifter gjennom
2380 folketrygden til de med diagnoser som gir dårlig tannhelse, for eksempel
2381 de som har overlevd kreft.
2382 • Bedre ordningene for de som i dag ikke har økonomisk mulighet til å få
2383 gjennomført nødvendig tannhelsebehandling.
2384 • Innføre pristak på tannhelsetjenester i de tilfellene der offentlige
2385 stønadsordninger skal dekke hele eller deler av tannhelsebehandlingen.
2386

2387 **Rusreform**

2388 Det må bli enklere å komme ut av et rusmisbruk, og vanskeligere å komme inn i et
2389 rusmisbruk. Det overordnede målet for en rusreform er en reduksjon av all form
2390 for narkotikabruk.

2391 Narkotika skal være forbudt, og all befatning med narkotika skal være ulovlig. Det
2392 skal være en oppgave for politiet å forebygge bruk av narkotika og å avdekke,
2393 beslaglegge og destruere narkotika, og politiets innsats mot narkotikasalg og -
2394 kriminalitet skal få økte ressurser.

2395 Arbeiderpartiet vil ikke legalisere narkotika. Men samfunnet må tenke annerledes
2396 på hvordan vi møter mennesker med rusavhengighet. Hovedreaksjonen for
2397 rusavhengige skal være hjelp og støtte, ikke straff. Vi trenger økt bruk av
2398 alternative reaksjoner.

2399 Salg og omsetning av narkotika skal møtes med straffereaksjoner. Rusavhengige
2400 skal som hovedregel ikke møtes med straff for bruk, ervervelse eller besittelse av
2401 narkotika til eget bruk, men møtes med helsehjelp, støtte og motivasjon til
2402 behandling.

2403 Barn og unge skal som hovedregel møtes med påtaleunndlatelse og tiltak som
2404 oppfølgingssamtaler, oppfølgingsprogrammer, ruskontrakter og oppfølging fra
2405 kommunen. Arbeiderpartiet vil i dialog med fagmyndighetene og kommunene
2406 arbeide videre med utforming av en slik modell.

2407 Både forebyggende arbeid og behandling og ettervern skal trappes opp. Det må
2408 være rask oppstart av behandling av brukere som er motivert for dette, og
2409 behandlingen må inkludere ettervern med forpliktende oppfølgingsavtaler.

2410 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2411 • Gjennomføre en rusreform.
- 2412 • Flytte ansvaret for samfunnets reaksjoner for bruk og besittelse av
2413 narkotika fra justissektoren til helsetjenesten.
- 2414 • Gi kommunene økonomi og ressurser slik at de settes i stand til å drive
2415 narkotikaenheter, og sørge for at det gis tydelige retningslinjer og faglig
2416 støtte til slike enheter.
- 2417 • Gjennomføre et kompetanseløft i kommunene.
- 2418 • Jobbe for at kommunene skal etablere konkrete samarbeidsavtaler med
2419 det lokale politiet.

2420

2421 **Legemidler – større nasjonalt ansvar**

2422 Legemiddelmangel er et voksende problem. I 2008 ble det registrert 34 tilfeller av
2423 medisinmangel. I 2019 var tallet 1240. Vi er for sårbare når det gjelder tilgang på
2424 medisiner, og bør ta et større ansvar nasjonalt og globalt for å sikre tilgang til
2425 viktige medisiner og vaksiner.

2426 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2427 • Utrede etableringen av et nasjonalt farmasiselskap som kan stimulere til
2428 norsk legemiddel- og vaksineproduksjon, enten i egenregi eller i
2429 samarbeid med øvrig industri.
- 2430 • Få på plass norsk beredskapsproduksjon av viktige legemidler.
- 2431 • Øke bruken av beredskapslagring av legemidler og medisinsk utstyr.
- 2432 • Få ned ventetiden på godkjenning av nye legemidler.
- 2433 • Styrke skandinavisk og europeisk innkjøpsamarbeid.
- 2434 • Øke antallet kliniske studier i Norge.
- 2435 • Utvikle en ny strategi for antibiotikaresistens.

2436

2437 **Helsepersonell – kompetanse og kapasitet**

2438 Uten helsepersonell stopper helsetjenesten opp. De er selve nerven i vår felles
2439 helsetjeneste og vår aller største ressurs. Det er allerede stor mangel på
2440 sykepleiere, helsefagarbeidere, spesialsykepleiere og fastleger. Samtidig har vi
2441 sett en kraftig økning i vikarbruk. I tillegg til å rekruttere flere og styrke
2442 bemanningen må vi skape et attraktivt og trygt arbeidsliv for disse
2443 yrkesgruppene. Heltidsstillinger skal være standarden i helsetjenesten.

2444 **For å satse på kompetanse og kapasitet blant helsepersonell vil Arbeiderpartiet:**

- 2445 • Ha flere studieplasser for spesialsykepleiere, jordmødre, sykepleiere og
- 2446 helsefagarbeidere og flere spesialiseringer for helsefagarbeidere.
- 2447 • Øke antall studieplasser ved landets utdanningsinstitusjoner for
- 2448 profesjonsstudiet medisin.
- 2449 • Tilrettelegge for flere praksisplasser av høy kvalitet i sykehus og kommunal
- 2450 helse- og omsorgstjeneste.
- 2451 • Sørgе for at det lages «startpakker» for nyutdannede som kommer inn i
- 2452 spesialist- eller kommunehelsetjenesten, slik at de raskere klarer å
- 2453 orientere seg på ny arbeidsplass.
- 2454 • Sørgе for at heltid og faste stillinger blir normen i helse- og
- 2455 omsorgssektoren gjennom lovverk og egne heltidsmidler.
- 2456 • Utarbeide flere ordninger for kompetanseheving i tjenesten, særlig når det
- 2457 gjelder kompetanse på avdekking av vold og overgrep, på demens og
- 2458 geriatri.
- 2459 • Sørgе for at de som jobber i pleie og omsorg, har gode norskkunnskaper.
- 2460 • Få flere menn inn i pleie- og omsorgsykker.
- 2461 • Gjennomgå det norske autorisasjonssystemet for helsepersonell for å
- 2462 vurdere om nye yrkesgrupper bør inn, og hvilke kvalifiseringskriterier som
- 2463 skal legges til grunn for autorisasjon.
- 2464 • Vurdere et felles nordisk register for helsepersonell som har misbrukt sin
- 2465 stilling eller mistet sin autorisasjon, for å trygge pasientene.
- 2466 • Forebygge vold mot ansatte i helse- og omsorgssektoren ved å sikre gode
- 2467 rutiner for rapportering.
- 2468 • Styrke varslingsinstituttet og sørgе for at det er trygt å varsle i
- 2469 helsetjenesten.
- 2470 • Legge til rette for god oppgavedeling mellom ulike profesjoner i
- 2471 helsetjenesten.
- 2472

2473 **For å sikre fastlegeordningen vil Arbeiderpartiet:**

- 2474 • Øke antallet turnusstillinger, såkalte LIS1-stillinger.
- 2475 • Ha en nasjonal ordning med utdanningsstillinger for allmenmedisinere,
- 2476 som ALIS-Nord og ALIS-Vest, med mulighet for enten fast ansettelse under
- 2477 spesialiseringen eller tilbud om grunnstøtte til etablering av
- 2478 fastlegepraksis.
- 2479 • Sikre at fastlegen er gratis frem til fylte 18 år.
- 2480 • Innføre ordninger som gjør det lettere for fastlegene å styrke sin
- 2481 kompetanse, som for eksempel praksiskompensasjon ved
- 2482 kompetanseheving.
- 2483 • Endre dagens finansiering av fastlegeordningen og sikre
- 2484 legevaktjenesten.

2485

Justis og beredskap: Trygghet og nærhet

2486 I Norge har vi en sterk rettsstat og en lang tradisjon for fellesskapsløsninger og
2487 offentlige etater som skaper trygghet og er til stede nært folk. Alle i Norge skal
2488 føle seg trygge – uansett hvor de bor, og hvilken bakgrunn de har.

2489

2490 Likevel opplever mange i dag at denne grunnleggende tryggheten er svekket.

2491 Den er redusert av et mindre tilstedeværende og mer sentralisert politi, av lange
2492 køer i rettsvesenet og av økende klasseskiller, også i justissektoren. Vi ser også
2493 med alvor på den store økningen i alvorlig internettkriminalitet hvor barn og unge
2494 utsettes for seksuelle overgrep. Arbeidet med digital trygghet må forsterkes og
2495 koordineres langt bedre enn i dag.

2496

2497 Arbeiderpartiet vil bekjempe kriminalitet, men også årsakene til kriminalitet. Det
2498 skal satses mer på forebygging og kriminalomsorg, og det er spesielt viktig at
2499 unge som står i fare for å falle utenfor, gis muligheter til utdanning, arbeid,
2500 meningsfulle fritidsaktiviteter og fellesskap i sitt nærmiljø.

2501

2502 Det skal være politi til stede der folk bor, og der folk ferdes. Likheter for loven skal
2503 gjelde alle uansett bosted eller bakgrunn. Underfinansieringen av politiet de siste
2504 årene har sammen med en kraftig sentralisering utarmet politiet i distriktene våre.
2505 Vi vil prioritere flere politifolk i lokalmiljøene, og vi vil gjennomføre en særlig
2506 innsats i byene for å forebygge og bekjempe gjengkriminalitet. Politiet skal være
2507 til stede i folks hverdag, også i den digitale hverdagen. Politiet må settes i stand
2508 til å både forebygge og bekjempe internetrelatert kriminalitet.

2509

2510 Arbeiderpartiet vil gjennomføre en tillitsreform i offentlig sektor. Vi trenger en
2511 bedre og mer tillitsbasert styring av politiet, kriminalomsorgen og justissektoren.
2512 Vi må se hele straffesakskjeden under ett, vi trenger færre mål og
2513 rapporteringskrav, og det må bli mindre detaljstyring. Slik kan politiet bruke tid og
2514 ressurser på sin viktigste oppgave: å skape trygghet for innbyggerne og
2515 bekjempe kriminalitet.

2516

2517 **Politi der folk bor**

2518 Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet i hele landet og ha et politi
2519 som er til stede i folks hverdag. Responstiden må bedres og antallet patruljer må
2520 økes.

2521

2522 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2523 • Satse på et politi med sterk lokal forankring med mer ressurser til
2524 politidistriktene og økt grunnbemanning.
- 2525 • Gjennomføre et reelt etterforsningsløft gjennom en egen satsing på
2526 påtalemyndigheten i politiet, slik at ofre for kriminalitet ikke står i uverdige
2527 køer i straffesakskjeden.
- 2528 • Forby deltakelse i og rekruttering til kriminelle gjenger og øke straffenivået
2529 for organisert kriminalitet.
- 2530 • Øke antallet patruljer i politidistriktene slik at politiet kommer når folk
2531 trenger dem

- 2532 • Sørge for at det utdannes nok politifolk og vurdere gjenåpning av nedlagte
2533 studiesteder.
- 2534 • Etablere «nærtjenestesenter» over hele landet, som skal sikre at folk har
2535 kort vei til tjenester som juridisk rådgivning og rettshjelp og utstedelse av
2536 førerkort og pass.
- 2537 • Forsterke den nasjonale satsingen på kriminalitetsområder som krever
2538 spisskompetanse, som overgrep på nett, voldelig radikalisme,
2539 hatkriminalitet, økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.
- 2540 • Etablere sterke kompetansemiljøer på æresvold og sosial kontroll i
2541 politidistriktene, i tett samarbeid med barnevern og skoler.
- 2542 • Styrke arbeidet mot menneskehandel, og sikre at ofre for menneskehandel
2543 får bli i landet når de bistår politiet med å avdekke hallikvirksomhet og
2544 bakmenn.
- 2545 • Beholde Utrykningspolitiet som særorgan i politiet.

2546 **Ny teknologi og bedre ledelse i politiet**

2547 Arbeiderpartiet vil ha et politi, et rettsvesen og en kriminalomsorg som styres av
2548 demokratiske institusjoner, basert på faglighet, ikke mistillit og detaljstyring. Vi
2549 vil at mulighetene som digitalisering innebærer, skal tas i bruk og komme hele
2550 landet til gode.

2551 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2552 • Gjennomføre en tillitsreform i justissektoren i samarbeid med ansatte og
2553 tillitsvalgte, som sikrer færre mål, mindre detaljstyring og mindre
2554 unødvendig rapportering.
- 2555 • Sørge for en bedre og mer åpen kultur for å varsle om kritikkverdige forhold
2556 i politiet, og etablere et eget varslingsombud.
- 2557 • Revitalisere arbeidet med kultur og ledelse i sektoren, som ble igangsatt
2558 etter Gjorv-kommisjonen.
- 2559 • Endre måten store IKT-prosjekter organiseres på i justissektoren, slik at
2560 ansatte involveres bedre, brukernes behov vektlegges og kostnadene
2561 reduseres.
- 2562 • Gjennomgå Politidirektoratets rolle med mål om at mer av ressursene
2563 brukes ute i politidistriktene.

2564 **Kortere køer i domstolene og god rettshjelp til alle**

2565 Arbeiderpartiet ønsker en effektiv straffesakskjede som henger sammen.
2566 Domstolenes uavhengige rolle som den tredje statsmakt skal vernes, og
2567 domstolene skal ha en forutsigbar og bærekraftig finansiering slik at de settes i
2568 stand til å løse sine oppgaver med høy kvalitet og innen rimelig tid. Flere saker
2569 kan løses gjennom mekling. Det er behov for å redusere køene i domstolene. Ofre
2570 for kriminalitet står i uverdige køer mens kriminelle gis strafferabatt.

2571 Arbeiderpartiet ønsker en desentralisert domstolsstruktur og at eventuelle
2572 endringer i domstolsstrukturen avgjøres av Stortinget. Vi vil legge til rette for
2573 bedre samarbeid mellom domstoler og utrede hvordan mindre domstoler kan
2574 styrkes for å gjøre dem mindre sårbare.

2575

2576

2577 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2578 • Redusere køene i domstolene betraktelig, blant annet ved å øke
2579 ressursene til domstolene og påtalemyndigheten.
- 2580 • Fortsette digitaliseringen av domstolene, videreutvikle prosjekter som
2581 «hurtigbehandling av straffesaker» og legge til rette for at flere saker kan
2582 løses gjennom mekling.
- 2583 • Sikre en desentralisert domstolsstruktur som ivaretar folks rettsikkerhet og
2584 tjenester nært folk i hele landet, og legge til rette for moderat
2585 spesialisering.
- 2586 • Redusere den økonomiske risikoen det innebærer å få avgjort en sak av
2587 domstolene, ved å øke bruken av mekling, redusere tidsbruken i
2588 domstolene og gjøre det enklere for domstolene å redusere urimelige
2589 salærkrav.
- 2590 • Styrke de frivillige rettshjelpstilbudene, etablere en ny rettshjelpsmodell
2591 som gir flere mulighet for rettshjelp, og tilby rettshjelpsveiledning til folk
2592 over hele landet i nærtjenestesentre.

2593

2594 **Bred innsats for å bekjempe vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep**

2595 Vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet og utgjør et
2596 stort samfunnsproblem. Arbeiderpartiet vil prioritere innsatsen mot vold i nære
2597 relasjoner og seksuelle overgrep. Arbeiderpartiet vil bekjempe voldtekt gjennom
2598 blant annet å tydeliggjøre straffeloven slik at ordlyden gjenspeiler at seksuell
2599 omgang uten samtykke er forbudt. Norge har ratifisert istanbulkonvensjonen som
2600 forbyr seksuell omgang uten samtykke. Politi, barnevern, barnehage, skole og
2601 helse- og omsorgstjenester må samarbeide tettere om å bekjempe denne typen
2602 kriminalitet.

2603

2604 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2605 • Legge frem en mer ambisiøs nasjonal opptrappingsplan mot vold og
2606 overgrep mot barn og mot vold i nære relasjoner.
- 2607 • Innføre krav om at alle kommuner skal utarbeide handlingsplaner mot vold i
2608 nære relasjoner.
- 2609 • Sørgе for bedre samarbeid mellom etatene som jobber med personer utsatt
2610 for vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep, blant annet ved å rydde
2611 opp i uklarheter knyttet til taushetsplikten.
- 2612 • Styrke særskilt viktige institusjoner i arbeidet med vold i nære relasjoner,
2613 som krisesentrene og barnehusene, samt opprette flere såkalte barnehus-
2614 satellitter.
- 2615 • Legge til rette for økt bruk av omvendt voldsalarm, ved å gi
2616 påtalemyndigheten kompetanse til å ilegge kontaktforbud med elektronisk
2617 kontroll og gjennomgå ordningen med besøksforbud.

2618

2619 **Gjenreise den norske kriminalomsorgen**

2620 Kriminalomsorgen i Norge har vært blant de beste og mest progressive i verden.
2621 Åpne fengsler, utstrakt bruk av frihetsrelaterte straffer og innsats for god
2622 rehabilitering har vakt oppmerksomhet langt utover landets grenser. De siste
2623 årene har mye av innholdet og førstelinjen i kriminalomsorgen blitt bygget ned.
2624 Ansatte i kriminalomsorgen rapporterer om kutt i forebyggende og ikke-
2625 lovpålagte tiltak som følge av kostnadskutt og lav bemanning.

2626

2627 Arbeiderpartiet vil gjenreise norsk kriminalomsorg. Vi vil sørge for et
2628 straffesystem som virker, og som er rettferdig. Samfunnet skal reagere på
2629 lovbrudd av allmennpreventive hensyn, men også for å bidra til den enkeltes
2630 rehabilitering, slik at de som har sonet ferdig, kan tilbakeføres til samfunnet på en
2631 trygg og god måte. God kriminalomsorg er god samfunnssikkerhet.

2632

2633 En forutsetning for å nå dette målet er økte ressurser, flere ansatte, mindre
2634 detaljstyring og mindre unødvendig rapportering, og at ansatte i
2635 kriminalomsorgen gis mulighet og tillit til å utføre sitt arbeid.

2636

2637 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2638 • Utvide kriminalomsorgen med flere fengselsplasser og opprettholde en
2639 desentralisert fengselsstruktur.
- 2640 • Øke bevisstheten rundt mulighetene for å ta i bruk straff i samfunnet, som
2641 ungdomsstraff, samfunnsstraff, program mot ruspåvirket kjøring og
2642 narkotikaprogram med domstolskontroll. En forutsetning for dette er at
2643 friomsorgen styrkes.
- 2644 • Legge til rette for utdanning og reell arbeidstrening under soningstiden i
2645 alle landets fengsler, med mål om kompetansebevis.
- 2646 • Etablere flere overgangsboliger i regi av kriminalomsorgen, for å styrke
2647 ettervernet og legge til rette for tilbakeføring til samfunnet for den enkelte.
- 2648 • Etablere rusmestringsenheter i alle landets fengsler.
- 2649 • Stoppe ulovlig isolasjon av innsatte i norske fengsler.
- 2650 • Etablere sikkerhetshjem for forvaringsdømte i tett samarbeid med
2651 helseforetakene.
- 2652 • Avvikle all praksis med at barn under 18 år fengsles i ordinære fengsler,
2653 utvide og styrke ungdomsenhetene og bedre overgangen til ordinær
2654 fengselsplass etter fylte 18 år.
- 2655 • Sørge for at kvinner sikres en fullverdig og likeverdig straffegjennomføring
2656 på lik linje med menn, samt avvikle all samsoning mellom kvinner og menn.
- 2657 • Sikre nok ansatte og en trygg og meningsfylt arbeidsdag, blant annet ved å
2658 styrke driftsbudsjettene til kriminalomsorgen og gi de ansatte bedre
2659 muligheter til etter- og videreutdanning.
- 2660 • Ansette et tilstrekkelig antall fagutdannede betjenter og ansatte med
2661 helse- og sosialfaglig kompetanse i kriminalomsorgen for å kunne ivareta
2662 et rehabiliterende tilbud til de innsatte og bedre de ansattes
2663 arbeidssituasjon.
- 2664 • Gjenreise programvirksomheten i fengslene for å bidra til det
2665 rehabiliterende arbeidet for den enkelte innsatte.

2666 **Samfunnssikkerhet og samfunnsberedskap**

2667 Terroren 22. juli og koronapandemien demonstrerte at selv et av verdens
2668 tryggeste samfunn er sårbart. Naturkatastrofer, terror, alvorlig kriminalitet,
2669 digitale angrep og pandemier er bare noen av truslene vi må beskytte oss bedre
2670 mot i tiden som kommer.

2671 Den norske samfunnsmodellen med høy tillit og en sterk offentlig sektor danner
2672 et godt utgangspunkt for å gjøre beredskapen bedre. Vi stoler på hverandre, vi
2673 stiller opp for hverandre i kriser, og vi har et sterkt fellesskap som både kan
2674 forebygge og beskytte oss mot trusler. Vi har også sterke lokalsamfunn med

2675 arbeidsplasser, lokalt brann- og redningsvesen og gode velferdstjenester i hele
2676 landet. Dette utgjør den kanskje viktigste beredskapsressursen vi har.

2677 Koronakrisen avdekket store mangler i beredskapen i helsetjenesten, blant annet
2678 manglende beredskapslagre av smittevernutstyr, svak intensivkapasitet i
2679 sykehusene og liten kapasitet for beredskapsproduksjon av legemidler. Den nære
2680 beredskapen – brann- og redningsvesenet, nærpolitiet, sivilforsvaret og
2681 ambulansen – må styrkes for at vi skal stå bedre rustet i neste krise. Vi er heller
2682 ikke godt nok forberedt mot digitale trusler og mot følgene av klimaendringer som
2683 skogbrann, flom og ras.

2684 De ulike delene av samfunnsberedskapen må henge bedre sammen. Ressursene
2685 skal finne hverandre bedre enn i dag. Vårt mål er bedre samordning og
2686 samlokalisering av nødmeldingssentralene slik at etatene kan trene mer sammen.
2687 Vi vil forebygge mer, og vi må hegne om samfunnsmodellen vår. Den gir høy tillit
2688 mellom folk og gjør at vi stoler på hverandre. Det er det sterke fellesskapet som
2689 best kan forebygge og beskytte oss mot trusler og kriser.

2690 **For å sørge for bedre samhandling og helhet i beredskapsarbeidet vil**
2691 **Arbeiderpartiet:**

- 2692 • Nedsette en totalberedskapskommisjon som blant annet skal vurdere:
 - 2693 ○ Bedre tilgang til risiko- og sårbarhetsanalyser som ser beredskapen
 - 2694 under ett.
 - 2695 ○ Hvordan de ulike departementenes beredskapsressurser kan
 - 2696 samarbeide bedre.
- 2697 • Sørge for et tettere samarbeid mellom Politiets sikkerhetstjeneste og
- 2698 Etterretningstjenesten for å forebygge og forhindre terrorangrep.
- 2699 • Ta hensyn til politiet og øvrig sivilt samfunn for innretningen av utvalgte
- 2700 kapasiteter i Forsvaret, for eksempel helikoptre og spesialstyrker.
- 2701 • Legge til rette for flere regionale øvings- og beredskapssentre for
- 2702 samtrening og kompetansebygging mellom nød- og beredskapsetatene og
- 2703 de frivillige beredskapsorganisasjonene.
- 2704 • Forsterke fylkesmannsembetet som koordinerende beredskapsledd.

2705
2706 **For å styrke det offentlige ansvaret for beredskapen vil Arbeiderpartiet:**

- 2707 • Sørge for at trygghet og beredskap tillegges større vekt i vurderinger av om
- 2708 oppgaver skal løses i privat eller offentlig regi.
- 2709 • Si nei til privatisering av politioppgaver og hindre at vaktelskaper overtar
- 2710 oppgaver som et tilstedeværende politi bør gjøre.
- 2711 • Gjennomføre en statlig overtakelse av luftambulansen, og utrede mulige
- 2712 modeller for samarbeid med ideell sektor.
- 2713 • Etablere et statlig beredskapslager av matkorn og øke
- 2714 selvforsyningsgraden av mat.

2715
2716 **For å beskytte Norge mot pandemier og mangel på legemidler vil Arbeiderpartiet:**

- 2717 • Etablere et nasjonalt farmasiselskap som kan ta et helhetlig ansvar for å
- 2718 stimulere til norsk legemiddelproduksjon.
- 2719 • Øke egenproduksjonen av legemidler ved norske sykehus.

- 2720
- Sørge for beredskapsavtaler med private bedrifter for medisinsk utstyr.
- 2721
- Gjennomgå nøye om finansieringen av helsetjenesten bør endres, slik at
- 2722
- trange driftsbudsjetter og kortsiktig fokus på økonomi ikke fører til kutt i
- 2723
- ledig kapasitet og beredskapslagre.
- 2724
- Gjennomgå føringene for belegg på norske sykehus, og sørge for at nye
- 2725
- sykehus bygges slik at de kan skalere opp antall sengeplasser på kort tid.
- 2726
- Lage klarere retningslinjer for kommunalt smittevern og en nasjonal
- 2727
- handlingsplan for smittevernet utenfor helseinstitusjonene.
- 2728
- Sørge for helseberedskapskompetanse i lederutdanninger i helse- og
- 2729
- omsorgstjenestene og i grunnutdanningene i helse- og sosialyrker.
- 2730
- Styrke det internasjonale samarbeidet og WHO's rolle som internasjonal
- 2731
- koordinator i krisesituasjoner, og ta initiativ til en ordning med
- 2732
- internasjonale smitteinspektører.
- 2733
- Fortsette internasjonal satsing på vaksineutvikling og styrke den globale
- 2734
- koalisjonen for forebygging av epidemier og pandemier.
- 2735

2736

For å gjøre den nære beredskapen bedre vil Arbeiderpartiet:

- 2737
- Sørge for bedre samhandling og flere øvelser mellom nødetatene og med
- 2738
- de frivillige beredskapsorganisasjonene.
- 2739
- Etablere fagskolen for brann- og redningsvesenet så raskt som mulig, stille
- 2740
- krav til heltidsledelse i alle lokale brannvesen og gå gjennom oppgaver og
- 2741
- prinsipper for fremtidens brann- og redningsvesen i en egen
- 2742
- stortingsmelding.
- 2743
- Styrke akuttmedisinen og oppgradere AMK-sentralene.
- 2744
- Sørge for at Heimevernet og Sivilforsvaret tilføres mer ressurser til utstyr
- 2745
- og trening.
- 2746
- Stimulere til beredskapssamarbeid mellom kommuner og lokale
- 2747
- næringsaktører ved å utarbeide nasjonale standardavtaler for dette.
- 2748
- Sørge for økt satsing på ras- og skredsikring av viktig infrastruktur og
- 2749
- prioritere skredpunkt som kan hindre leveranser i krise eller krig.
- 2750

2751

For å gjøre oss tryggere i møte med IKT-trusler vil Arbeiderpartiet:

- 2752
- Styrke fagkompetansen på cybersikkerhet i hele beredskapskjeden og
- 2753
- vurdere en egen spesialenhet i politiet som arbeider med digital
- 2754
- kriminalitet.
- 2755
- Bygge ut alternative bredbåndslinjer flere steder, for å gi mer stabil
- 2756
- internettdekning i distriktene.
- 2757
- Styrke forsvarssektorens innsats mot trusler fra det digitale rom og sørge
- 2758
- for at Forsvaret kan rekruttere og beholde personell med digital
- 2759
- kompetanse.
- 2760

2761

2761

2762 **Barnevern:**

2763 **Fellesskapets ansvar til det beste for barna**

2764 Alle barn og unge har krav på et godt oppvekstmiljø, uansett hvem de er, og
2765 hvilken bakgrunn de har. Det er en fellesskapets oppgave å stille opp for barn og
2766 unge som sliter, og familien, kommunen, barnehagen, skolen, helsetjenesten og
2767 arbeidslivet må samarbeide for å lykkes. Vårt felles barnevern må ha høy tillit i
2768 befolkningen, og det skal oppleves trygt å ta kontakt med barnevernet, enten
2769 man trenger hjelp selv eller er bekymret for andres barn.

2770 Dagens barnevern er for fragmentert. Samarbeidet på tvers av etater er ikke godt
2771 nok, og privatisering og oppstyking gjør at ansvar pulveriseres og blir uklart. De
2772 som betaler prisen, er sårbare barn og deres familier.

2773 Frivillige og forebyggende hjelpetiltak til familier som sliter eller trenger hjelp og
2774 veiledning i oppdragelsen, må forsterkes. Det gjelder både familier med egne
2775 barn, familier med fosterbarn, besøks- og beredskapshjem og andre som av ulike
2776 grunner fungerer som omsorgspersoner. Vi må gjøre mer for å rekruttere og følge
2777 opp fosterfamilier, avlastningshjem og andre voksenpersoner som stiller opp for
2778 våre barn og unge. Tjenester som er rettet mot barn, unge og deres familier, må
2779 være samlokaliserte og inneha tverrfaglig kompetanse. Samarbeid på tvers av
2780 etater må lovfestes, og vi må vurdere en bemanningsnorm i barneverntjenesten
2781 og et tak for hvor mange pågående saker en ansatt kan ha ansvar for samtidig.

2782 Å frata foreldre omsorgen for sine barn er dypt inngripende, og barnets beste må
2783 alltid ligge til grunn når det først skjer. Foreldrene det gjelder, må få hjelp og
2784 støtte, og vi må styrke rettssikkerheten og medvirkningen til de involverte i slike
2785 saker. Sakkyndige må kunne oppnevnes utenfor barnevernet, og det bør være
2786 krav om andrehåndsvurdering av akutt- og hastevedtak.

2787 Arbeiderpartiet vil ha en gjennomgang av organiseringen av barnevernet for å
2788 sikre at tjenesten er hensiktsmessig organisert. Barnevernstjenesten trenger
2789 flere ansatte, både kvinner og menn. Det trengs flere karriereløp for
2790 barnevernspedagoger, sosionomer og andre ansatte og flere stipendiatstillinger
2791 innen sosialt arbeid og barnevernsutdanning. Det må legges bedre til rette for at
2792 ansatte som har behov for det, får tatt nødvendig kompetanseheving.

2793 Arbeiderpartiet mener at barnevernet ikke er egnet for stykkpris, anbud,
2794 kommersiell drift og fortjeneste. Bevilgninger til barnevernet skal brukes på
2795 utvikling av et bedre barnevern, med beredskap, omsorg og adferd i fokus.
2796 Verktøykassen må utvides, tiltakene må tilpasses barnas behov, og vi trenger
2797 ryddige og tydelige linjer som viser hvem som har ansvaret for barna. Vi vil utvide
2798 ettervernet frem til fylte 25 år.

2799 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2800 • Gjennomføre en tillitsreform i barnevernet.
- 2801 • Sikre at barneverntjenesten tar i bruk et bredt spekter av virkemidler,
2802 samarbeider på tvers av fagområder og har nok ansatte til å løse
2803 oppgavene.

- 2804 • Drive alle deler av vår felles barneverntjeneste i offentlig og ideell regi, og
2805 utarbeide en opptrappingsplan for å få til dette.
2806 • Sikre at en helhetlig vurdering av barns situasjon inkluderer
2807 helsekartlegging.
2808 • Styrke og innføre ordninger med brukermedvirkning i alle ledd.
2809 • Sørg for at tjenestene til barn, unge og familier er samlokaliserte
2810 lavterskeltiltak og har tverrfaglig kompetanse.
2811

2812 **Pensjon:**

2813 **Rettferdig trygd og en god pensjon å leve av**

2814 Velferdsstaten er et spleiselag der vi yter etter evne og får etter behov, og
2815 Folketrygden er fellesskapets viktigste verktøy for å sikre dette. Arbeiderpartiets
2816 mål er en god og rettferdig pensjon for alle. Å sørge for at det skjer, er et felles
2817 ansvar. Folketrygden er det bærende elementet i pensjonssystemet, mens gode
2818 og kollektive ordninger, som AFP og tjenestepensjoner, er viktige tillegg.
2819

2820 Forskjellene i samfunnet øker, også blant pensjonister. De siste årene har vi sett
2821 usosiale kutt i viktige ordninger som uførepensjonen og arbeidsavklaringspenger.
2822 Også sykelønnsordningen står under press.
2823

2824 Arbeiderpartiet slår ring om pensjonsreformen og hovedprinsippene i reformen,
2825 slik som levealdersjusteringen, fleksibelt uttak av pensjon og muligheten til å
2826 kombinere pensjon og inntekt fra arbeid. Vi vil videreutvikle pensjonssystemet og
2827 gjøre det enda mer rettferdig i tråd med prinsippene fra pensjonsreformen og de
2828 sosialdemokratiske verdiene den bygger på. Tjenestepensjon fra første dag og
2829 første krone blir derfor vår viktigste sak på pensjonsområdet i tiden som kommer.
2830 Det vil gi en bedre pensjon for mange og særlig for de med lavest inntekt.
2831

2832 For Arbeiderpartiet er det avgjørende at vi har gode ordninger for uførepensjon og
2833 arbeidsavklaringspenger. Sykelønnsordningen skal ikke kuttes.
2834

2835 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2836 • Videreføre pensjonsreformen og prinsippene den bygger på.
2837 • Videreføre dagens sykelønnsordning.
2838 • Endre lov om obligatorisk tjenestepensjon slik at det gis pensjon fra
2839 første krone.
2840 • Bidra til en mer rettferdig regulering av pensjoner ved å øke pensjonene
2841 basert på det reelle gjennomsnittet av pris- og lønnsvekst.
2842 • Gi pensjonistenes organisasjoner økt medbestemmelse og mulighet til
2843 å drøfte viktige spørsmål i eldrepolitikken. Pensjonsoppgjøret skal igjen
2844 legges frem som egen sak i Stortinget.
2845 • Videreføre et skjermingstillegg for uføre som blir alderspensjonister,
2846 slik at de skjermes for deler av levealdersjusteringen.
2847 • Innføre en lengde på ordningen for arbeidsavklaringspenger (AAP) som
2848 gir reell mulighet for avklaring, og sørge for at nivået på ytelsene er slik
2849 at mottakerne kan bruke kreftene på å komme inn i arbeidslivet.

- 2850 • Arbeide for at belastningsskadene som rammer mange ansatte i helse-,
2851 omsorgs- og sosialsektoren, får status som yrkesskader.
- 2852 • Sikre bedre kompetanse på EØS-avtalen i norsk statsforvaltning
2853 generelt og NAV spesielt, slik at folks rettigheter blir ivaretatt.
- 2854 • Sikre at reglene om mottak av ytelser i utlandet er i tråd med EØS-
2855 avtalen og samtidig legger til rette for at mottakere kan få oppfølging av
2856 NAV og selv bidrar der det stilles krav om det.

2858 **En rettferdig klima- og naturpolitikk som kutter** 2859 **utslipp og skaper jobber**

2860 Menneskeskapte klimaendringer og global oppvarming er den mest alvorlige
2861 trusselen mot livsgrunnlaget på jorda. Vi er den første generasjonen som for fullt
2862 merker klimaendringene i hverdagen. Ekstremtørke, storflom og skogbranner
2863 øker i omfang. Havene forsures, Arktis smelter. Innen 2030 må verden halvere
2864 utslippene av klimagasser, og i 2050 skal Norge være karbonnøytrale. Vi må også
2865 raskt stanse tapet av verdifull natur og artsmangfold. Dette er vår tids største
2866 utfordringer. Vi er den siste generasjonen som har reell mulighet til å begrense
2867 skadeomfanget: Vi må handle, og vi må handle nå.

2868
2869 Arbeiderpartiet legger Norges klimamål til grunn. De skal nås. Vi vil ta ansvar for å
2870 gjøre samfunnet vårt og økonomien vår bærekraftig, slik at vi oppfyller vår del av
2871 kontrakten med kommende generasjoner. Vi vil bygge på FNs bærekraftsmål og
2872 ta hensyn til sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft i våre beslutninger. Vi
2873 skal bidra til store utslippskutt i andre land, samtidig som vi oppfyller våre egne
2874 klimamål. Vi skal sørge for fremtidig verdiskaping og inntekter til fellesskapet. Vi
2875 skal utvikle eksisterende arbeidsplasser og skape nye, trygge jobber, og veien dit
2876 må være rettferdig, inkluderende og forståelig for alle som berøres. Alle må få
2877 mulighet til å ta klimavennlige valg, uavhengig av økonomi og bosted. De som
2878 forurenser mest og har mest ressurser, må også bære den tyngste byrden. De
2879 som rammes av klimaendringer, skal få mer støtte av fellesskapet.

2880
2881 Klima og natur skal være fundament og ramme for alle områdene der vi utvikler
2882 politikk. Derfor finner du ikke klimapolitikken bare ett sted i dette programmet,
2883 men som en integrert del av hele vårt politiske prosjekt. Vi vil bruke offentlige
2884 anskaffelser og statlig eierskap til å skape markeder for klimavennlige produkter.
2885 Vi vil legge grunnlaget for nye næringer som kan stå på skuldrene til vår mest
2886 teknologisk avanserte og innovative næring i dag, nemlig oljebransjen. Ren
2887 energi til fattige land er vårt viktigste satsingsområde i utviklingspolitikken, og
2888 Norge skal bli et utstillingsvindu for utslippsfri næringstransport. For
2889 Arbeiderpartiet er det en selvfølge at klima og natur står i første rekke når vi for
2890 eksempel utvikler forskningssektoren, landbruket og bygg- og anleggsbransjen,
2891 eller når vi forvalter Statens pensjonsfond utland (SPU).

2892
2893 Det aller viktigste vi kan gjøre for et bærekraftig fellesskap, er å skape nye,
2894 klimavennlige arbeidsplasser i Norge. I fremtiden vil de tryggeste
2895 arbeidsplassene være natur- og klimavennlige. Allerede ser vi at de
2896 internasjonale markedene vi leverer til, etterspør varer og tjenester med null-
2897 eller lavutslipp. Mange av løsningene på klimautfordringene ligger i industrien –
2898 det er menneskene som jobber her, som skal utvikle og skape morgendagens
2899 utslippsfrie arbeidsplasser. Norge har menneskene, kompetansen og økonomien
2900 som nå trengs. Vi har en industri som kan bruke ren, norsk energi, og som kan
2901 resirkulere langt mer av ressursene enn i dag. Norge bør lede utviklingen av de
2902 klimaløsningene verden trenger, blant annet karbonfangst og -lagring, hydrogen
2903 som energikilde, havvind og utslippsfri skipsfart. Ved å ligge i forkant av denne
2904 utviklingen skaper vi også nye markeder i en verden som i stadig større grad vil
2905 etterspørre fremtidsrettet, klimavennlig teknologi.

2906
2907 Vi vil stanse tapet av natur og slå ring om allemannsretten. Arbeiderpartiet er
2908 garantisten for en rettferdig politikk der vi kutter klimagassutslippene og bevarer
2909 naturmangfoldet, samtidig som vi utvikler nye, klimavennlige arbeidsplasser og
2910 verdensledende industri.

2911 **Klima: Rammen rundt all annen politikk**

2912 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2913 • Kutte 55 prosent av de norske klimagassutslippene målt mot 1990
2914 innen 2030, som en del av våre forsterkede mål under Parisavtalen.
2915 Denne forpliktelsen gjelder hele økonomien og alle sektorer og
2916 klimagasser. Norge skal oppfylle denne forpliktelsen i samarbeid med
2917 EU i tråd med klimaavtalen mellom Norge, EU og Island. I 2050 skal
2918 Norge være karbonnøytralt.
- 2919 • Gjøre det dyrere å forurense ved å øke CO₂-avgiften med 10 prosent
2920 årlig frem til 2030, med unntak for bensin og diesel, der avgiften skal
2921 økes med 5 prosent årlig frem til 2025.
- 2922 • Innføre konkrete mål for utslippskutt for hver enkeltsektor og næring i
2923 Norge. Målene skal utvikles i samarbeid med berørte næringer og
2924 følge det felles klassifiseringssystemet som nå utvikles i Europa. Det
2925 skal etableres et system for jevnlig og forpliktende oppfølging av tiltak
2926 og måloppnåelse.
- 2927 • Øke støtten til satsinger som karbonfangst, havvind, hydrogen og
2928 grønn skipsfart, blant annet gjennom å gjennomføre en skattereform
2929 slik at det blir mer attraktivt å investere i klimavennlige næringer.
- 2930 • Satse på nye, grønne verdikjeder gjennom sektoroverskridende
2931 satsinger på områder som karbonfangst, -lagring og -bruk, og
2932 produksjon, distribusjon og bruk av hydrogen.
- 2933 • Starte fullskala CCS-prosjekter både i sementproduksjonen i Brevik og
2934 i avfallsforbrenningen på Klemetsrud og samtidig utvikle et
2935 transportanlegg med tre skip og lagringsanlegg med to brønner i
2936 Nordsjøen.
- 2937 • Vektlegge klima og naturhensyn sterkere i offentlige anskaffelser.
- 2938 • Gjøre større bruk av det statlige eierskapet til å fremme målsetninger
2939 knyttet til klima og natur.
- 2940 • Øke andelen offentlige forskningsmidler som brukes på klima og natur,
2941 vesentlig.
- 2942 • Opprette et nasjonalt råd for rettferdig omstilling for arbeidslivet der
2943 arbeidslivets parter har en sentral rolle.
- 2944 • Ta større hensyn til fordelingsprofil i utforming av klima- og
2945 miljøpolitikken, og utrede hvordan næringer som forurenser mest, og
2946 personer som har størst betalingsevne, kan bidra mer enn i dag.

2947
2948 Du kan lese mer om nye, klimavennlige arbeidsplasser i kapitlet «Det
2949 bærekraftige arbeidslivet, klimavennlig transport i kapitlet «En klimavennlig
2950 transportsektor», klima og forskning i kapitlet «Forskning for omstilling og klima»,
2951 klima i bistands- og utenrikspolitikken i kapitlet «En varmere verden» og
2952 ansvarlig forvaltning og SPU i kapitlet «Statens pensjonsfond utland».

2953

Sirkulærøkonomi: Dele for å skape

2954 På 2020-tallet må vi legge om samfunnet slik at ressurser brukes om igjen, i det
2955 som kalles en sirkulær økonomi. I dag kaster vi bort ressurser som kunne vært
2956 brukt om igjen, vi sender verdifullt avfall til utlandet, og for mye søppel brennes i
2957 avfallsanlegg eller forurensner naturen. Da kaster vi også vekk en mulighet for
2958 raskere overgang til fornybarsamfunnet.

2959

2960 Arbeiderpartiet vil stoppe veksten av avfall og legge til rette for mer
2961 gjenvinningsindustri i Norge. Det som i dag blir avfall, kan bli råmateriale på nytt.
2962 Sirkulærøkonomi er en mulighet for å skape nye arbeidsplasser over hele landet.
2963 Arbeiderpartiet vil satse på industri og jobber i Norge knyttet til resirkulering av
2964 materialer og legge bedre til rette for at norsk eksportindustri kan fremstille
2965 resirkulerbare produkter.

2966

2967 **Arbeiderpartiet vil:**

- 2968 • Sørge for at staten inngår avtaler med næringslivet med egne årlige
2969 prosentmål for reduksjon av nye råmaterialer.
- 2970 • Bidra til å skape nye markeder ved at staten som innkjøper stiller krav til
2971 innblanding eller bruk av for eksempel resirkulert plast og sement uten
2972 CO2-utslipp.
- 2973 • Stille strengere krav til garantitid og at produsenter har deler på lager.
- 2974 • Stille krav om at produkter designes for å vare lenger, gjenbrukes,
2975 repareres og resirkuleres.
- 2976 • Stille krav om at nye bygg og anlegg bygges med klimavennlige materialer
2977 og designes for lavt energibruk og gjenbruk, samt legge opp til at
2978 byggeplasser blir utslippsfrie.
- 2979 • Sørge for at forbrukere og innkjøpere får informasjon om hvor mye
2980 ressurser som er brukt til å lage et produkt, hvor store utslipp det står for,
2981 og hvordan arbeidsforholdene er for de som lager dem.
- 2982 • Sørge for at forbrukere får informasjon om hvordan et produkt kan
2983 repareres, gjenbrukes og resirkuleres.
- 2984 • Skape markeder for rest-råstoff og sirkulære produkter gjennom krav i
2985 offentlige innkjøp.
- 2986 • Skjerpe kravene til avfallshåndtering, slik at avfallet sorteres,
2987 videreføres og brukes på nytt som råstoff.
- 2988 • Legge til rette for CO2-fangst og -lagring på større forbrenningsanlegg.
- 2989 • Legge til rette for flere gjenvinningsanlegg for plast og sørge for at all
2990 emballasje i bruk i Norge er egnet for gjenbruk eller resirkulering innen
2991 2030.
- 2992 • Utrede avgift på fossil plast, innføre en ordning med produsentansvar og
2993 sporing av plast og gjenvinne halvparten av plastemballasjen i Norge innen
2994 2025.
- 2995 • Stille krav om at alle batterier som produseres i Norge, skal kunne
2996 resirkuleres.
- 2997 • Oppdatere forurensningsloven for å sørge for mer effektiv
2998 avfallshåndtering.

2999

Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor

3000 Strand, skog, fjell og fiskevann skal være tilgjengelig for alle. Retten til
3001 naturopplevelser og natur er en grunnleggende rettighet i landet vårt, likevel ser
3002 vi at den utfordres. Strandsonen bygges ut, og viktige friluftsfelt og naturområder
3003 bygges ned.

3004

3005 Arbeiderpartiet vil styrke allemannsretten. Statskog og andre offentlig eide
3006 eiendommer må gå foran som gode eksempler. Det er kommunene som forvalter
3007 den naturen som er nærmest folk, og de må få et større ansvar for å ivareta
3008 naturen som et verdifullt fellesskaps gode.

3009 Arbeiderpartiet vil gjøre det enkelt for folk å kutte utslipp og ta vare på naturen
3010 der de bor.

3011

3012 **Arbeiderpartiet vil:**

3013 • Grunnlovsfeste allemannsretten og styrke den gjennom lovverk, oppkjøp
3014 og reguleringer.

3015 • Utvikle klimabudsjett i kommunene slik at de kan sette seg konkrete og
3016 forpliktende klimamål og utvikle bedre ordninger for å rapportere utslipp.

3017 • Gi hensynet til natur og klima større vekt i plan- og bygningsloven.

3018 • Arbeide for mekanismer som gjør at utbyggere som bruker skog, jord eller
3019 annen natur, skal kompensere for det ved å restaurere natur andre steder
3020 gjennom et såkalt naturbidrag.

3021 • Styrke kommunenes rolle og kompetanse i natur- og klimaarbeidet, med
3022 særlig vekt på bærekraftig arealforvaltning.

3023 • Sikre at grøntområder er lett tilgjengelige for alle i tettbygde områder.

3024 • Satse på gang- og sykkeltiltak.

3025 • Sørge for flere bildelingsløsninger og gjøre biloppstillingsplasser for
3026 bildeling tilgjengelige nær knutepunkter og i nye større bolig- og
3027 næringsprosjekter.

3028

3029

3030 **Natur: Ta vare på naturen for fremtidens velferd**

3031 Vi må sikre vekst og velferd i fremtiden uten å ødelegge naturen. Naturen er selve
3032 grunnlaget for velferden vår: I Norge har vi skapt vekst og arbeidsplasser
3033 gjennom olje, fisk, skog og godt jordsmonn, og mennesker verden over bruker
3034 naturen til å hente ut mat og medisiner og for å få tilgang til rent vann og ren luft.
3035 En økonomi i balanse er avhengig av en natur i balanse. Arbeiderpartiet vil stanse
3036 tapet av natur. Vi kan bygge smartere, planlegge bedre og ta klokere valg for å
3037 bevare den mest sårbare naturen. En bærekraftig forvaltning av naturens
3038 ressurser vil også forhindre utbrudd av nye pandemier og bidra til å redusere
3039 omfanget av klimakrisen.

3040 Naturen vår absorberer og lagrer omtrent halvparten av alle klimagassutslipp i
3041 skoger, myrer, hav og andre naturtyper. Slike prosesser demper virkningen av
3042 menneskeskapte utslipp. Med gode løsninger som bygger på naturens egen
3043 teknologi, kan vi klare å både stanse naturtapet og finne gode løsninger for klima
3044 og nye arbeidsplasser. Arbeiderpartiet vil føre en politikk som aktivt utnytter
3045 naturens egen evne til å fange og lagre klimagasser.

3046 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3047 • Gjennomføre en utredning av naturrisiko for norsk økonomi etter modell fra
3048 Klimarisikoutvalget.
- 3049 • Etablere «Naturkur» etter modell av «Klimakur», for å bidra til at Norge
3050 opprettholder et mangfold av økosystemer i god økologisk tilstand.
- 3051 • Utarbeide en nasjonal plan for å opprettholde og restaurere natur i tråd
3052 med internasjonale forpliktelser.
- 3053 • Utrede hvordan norske statlig eide selskaper skal redusere naturrisiko for
3054 sin virksomhet, i tråd med FNs bærekraftsmål.
- 3055 • Utrede hvordan vi gjennom norsk lovverk kan sørge for at norske selskaper
3056 i utlandet ikke bidrar til alvorlige skader på miljøet.
- 3057 • Intensivere arbeidet med å redde truede norske arter og naturtyper.
- 3058 • Ta vare på bier og andre pollinerende insekter i Norge og legge frem en
3059 nasjonal pollinatorstrategi.
- 3060 • Utarbeide en ny plan for nasjonalparker og andre verneområder for å sikre
3061 representativt vern av norsk natur.
- 3062 • Sikre at Norge når sine internasjonale forpliktelser under konvensjonen for
3063 biologisk mangfold.
- 3064 • Utarbeide et nasjonalt mål og en strategi for å øke den naturlige
3065 karbonlagringen i norsk natur og landskap.
- 3066 • Satse på naturbaserte løsninger på klimakrisen, blant annet bevare og
3067 forbedre naturlige karbonfangere og karbonlagre som myrer og våtmarker,
3068 reetablere tareskog og øke rotasjonstiden i skogbruket.
- 3069 • Styrke skogvernet så vi når målet om at 10 prosent av den norske skogen
3070 vernes, gjennom en mer treffsikker ordning for frivillig vern, og økt drift v
3071 den produktive skogen.

3072

3073

Rovdyr: En bærekraftig rovdyrforvaltning

3074 Norge skal ha både levedyktige rovviltstammer og trygge områder for beite.
3075 Denne todelte målsetningen er grunnlaget for vår politikk, og regelverk og
3076 forvaltning skal støtte opp under den. Konflikten mellom beitedyr og rovdyr
3077 skaper sterke følelser, motsetninger og konflikt. Folk som bor i områder med
3078 nærhet til rovdyr, føler ofte frykt for seg og sine i det daglige. Dette er en frykt vi
3079 må ta på alvor. Et viktig formål med forvaltningen er å skape tillit til forvaltningen
3080 og bidra til større trygghet for de som lever med rovdyr tett innpå seg. Dagens
3081 konfliktnivå knyttet til rovdyrforvaltningen er til hinder for en god og bærekraftig
3082 rovdyrpolitikk og må reduseres.

Arbeiderpartiet vil:

- 3084 • Videreføre den todelte målsetningen om å både ha levedyktige
3085 rovviltstammer og et aktivt beitebruk.
 - 3086 • Sikre en bærekraftig rovviltbestand i tråd med Stortingets forlik,
3087 naturmangfoldloven og våre internasjonale forpliktelser.
 - 3088 • Ha en tydelig og konsekvent soneforvaltning og et effektivt regime for
3089 uttak av rovvilt når det ikke truer bestandens overlevelse.
 - 3090 • Ha en høy beredskap slik at tapene av beitedyr skal bli så små som
3091 mulig.
 - 3092 • Sikre at terskelen er lav for uttak av rovvilt i beiteprioriterte områder og
3093 høy for uttak i rovviltprioriterte områder. Når en bestand ligger over
3094 bestandsmålet, skal den forvaltes i tråd med det målet som til enhver tid
3095 er vedtatt av Stortinget.
 - 3096 • Sikre at bestandsmålene faktisk følges opp, for å skape tillit mellom
3097 befolkning og forvaltning.
 - 3098 • Sørge for dialog og lokal involvering, der det tas hensyn til at det å leve
3099 med rovvilt tett innpå seg kan medføre en belastning for både
3100 beitenæringen og lokalsamfunnet.
 - 3101 • Ivareta den regionale forvaltningen med rovviltnemder inndelt i åtte
3102 regioner.
 - 3103 • At det samlede rovdyrtrykket i større grad sees i sammenheng.
- 3104

3106

Distriktpolitikk: Optimisme i hele landet

3107 Arbeiderpartiet vil føre en politikk for sterkere fellesskap, vekst og utvikling i hele
3108 landet. Et mer rettferdig Norge handler om mer enn arbeid til alle,
3109 inntektsutjevning og lik tilgang til helse og skole. Det handler også om makt og
3110 mulighet til å bygge en fremtid og gode lokalsamfunn der man deltar og føler seg
3111 hjemme. Derfor er distriktpolitikken både et rettferdighetsprosjekt og et
3112 frihetsprosjekt.

3113 De sentraliserende kreftene i økonomien og politikken er sterke. Lenge har det
3114 foregått en sektorvis sentralisering i staten, uten at det er tatt hensyn til helheten
3115 og konsekvensene for lokalsamfunn og regioner. Som en følge av
3116 sentraliseringen har statlige arbeidsplasser forsvunnet ut av stadig flere
3117 lokalsamfunn, og viktig kompetanse har blitt borte. Arbeiderpartiet vil snu
3118 sentraliseringen og fremme en helhetlig strategi for statlig nærvær i regionene,
3119 der statlig tilstedeværelse sikrer velferdstjenester nær befolkningen, og der
3120 offentlige etater og institusjoner bidrar til lokale arbeidsplasser og
3121 kompetansemiljøer.

3122 Arbeiderpartiet vil utvikle «regionavtaler» mellom staten, kommuner og regioner,
3123 som skal sikre utvikling og vekst i hele landet og langsiktige rammer for
3124 næringsliv, transport, bosetting, utdanning og velferd.

3125 Arbeiderpartiets svar på den økende sentraliseringen er en sektorovergripende
3126 distriktpolitikk. Alle sektorer har et distriktpolitisk ansvar. Måltrettede tiltak for
3127 en god distriktpolitikk finnes flere steder i dette programmet, og de fleste
3128 punktene med distriktpolitisk betydning er lagt til kapitlene der de hører
3129 hjemme.

3130 Arbeiderpartiet er opptatt av at landet er inndelt på en hensiktsmessig måte, og
3131 vil ha en gjennomgang av konsekvensene av regionreformen, statens egen
3132 regioninndeling og hvordan flere oppgaver kan overføres til fylkene.

3133 Dersom tvangssammenslåtte fylker ønsker å endre sine grenser for å bedre kunne
3134 løse oppgavene, vil Arbeiderpartiet i regjering gå i dialog med fylkene for å få til
3135 dette på en fornuftig, helhetlig og ansvarlig måte.

Arbeiderpartiet vil:

- 3137 • Innføre nærhetsprinsipper for statlig styring:
 - 3138 ○ Statlige virksomheter skal organiseres slik at kompetansen ligger så
3139 nær innbyggerne som mulig.
- 3140 ○ Nye statlige arbeidsplasser skal legges utenfor Oslo, med mindre
3141 helt åpenbare grunner tilsier noe annet. Veksten innenfor3142 eksisterende statlige arbeidsplasser skal fordeles mer rettferdig3143 mellom by og land.- 3144 ○ Ingen vedtak om nedleggelse av statlige tjenestesteder i neste
3145 stortingsperiode mindre det er avgjørende for å ivareta viktige3146 nasjonale interesser.- 3147 ○ Digitalisering skal tas i bruk for å sikre eksisterende arbeidsplasser
3148 og utvikle tilbudene der innbyggerne er.- 3149 ○ Det skal innføres en regel om distriktpolitisk konsekvensanalyse av
3150 alle reformer.

- 3151 • Utvikle «regionavtaler» mellom staten, kommuner og regioner, som skal
3152 sikre utvikling og vekst i hele landet og langsiktige rammer for næringsliv,
3153 transport, bosetting, utdanning og velferd.
- 3154 • Gjøre tilgang til høykapasitets internett til en rettighet på lik linje med
3155 strøm og arbeide for nye teknologiske løsninger, som for eksempel 5G, til
3156 hele landet.
- 3157 • Etablere flere lokale nærtjenestesesentre, der man får ordnet med pass,
3158 førerkort og sivile oppgaver som testament, og se på mulighetene for lokal
3159 rettshjelpsveiledning.
- 3160 • Samle ulike offentlige tjenester slik at man får større fagmiljøer selv om
3161 hver enkelt etat har få ansatte. Flere statlige stillinger bør lyses ut med
3162 mulighet for kontorsted utenfor hovedkontoret.
- 3163 • Gi fylkeskommuner, kommuner og virkemiddelapparatet mer myndighet til
3164 å gjøre lokale og regionale vurderinger i arbeidet med å skape nye
3165 arbeidsplasser.
- 3166 • Videreføre ordningen med differensiert arbeidsgiveravgift.

3167

3168 **Det gode liv i storbyen**

3169 De store byene våre kjennetegnes av et stort mangfold. Storbyen skal være et
3170 trygt og sunt sted å være for alle innbyggere, der mennesker fra ulike bakgrunner
3171 med ulike liv lever sammen. Byene er viktige motorer i norsk økonomi og spiller
3172 en avgjørende rolle i å nå våre klimamål. For å nå våre klimamål må vi ha
3173 klimavennlige storbyer.

3174 Kollektivsystemet i de store byene må være godt utbygd og velfungerende, og vi
3175 må gjøre det enklere å være fotgjengere og syklist, slik at luften blir renere og
3176 utslippene går ned. Både unge og gamle må ha tilgang på grøntområder og
3177 arenaer for fysisk aktivitet.

3178 I storbyene bor både de som har mest, og de som har minst. Mange lever i
3179 områder med klart lavere inntekter enn gjennomsnittet, der flere står utenfor
3180 arbeidslivet, og der det er større sosiale helseforskjeller og kortere levealder.
3181 Flere barn i disse områdene vokser opp i familier som lever i fattigdom. Andelen
3182 enslige er også høyere i byene enn andre steder, og mange av disse er ensomme.
3183 Selv om man bor i en by, kan avstanden til de som tar beslutninger, oppleves som
3184 store.

3185 Det er mulighetene og mangfoldet som gjør bylivet godt. For at vi skal få gode og
3186 trygge storbyer, har alle innbyggere interesse av at vi forebygger ensomhet og
3187 reduserer forskjeller. Arbeiderpartiet vil ha byer som gir alle tilgang til
3188 mulighetene og mangfoldet som byene tilbyr. Det krever en aktiv politikk. Vi må
3189 styrke det inkluderende fellesskapet og åpenheten byene står for, og sørge for
3190 gode fellesskapstjenester som er tilgjengelige for alle.

3191

3192

3193 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3194 • Utvikle storbyområdene med boliger og arbeidsplasser slik at det meste av
3195 persontransporten kan gjennomføres til fots, på sykkel eller med
3196 kollektivtrafikk.
- 3197 • Øke takten i boligbyggingen og sørge for rimeligere boliger slik at folk skal
3198 kunne komme inn på boligmarkedet i tråd med prinsipper for arealeffektiv
3199 og klimavennlig byutvikling.
- 3200 • Utforme grønne og trivelige gater og byrom som også bidrar til bedre
3201 overvannshåndtering i møte med klimaendringer.
- 3202 • t staten skal bidra med inntil 70 prosent av utbyggingskostnadene i store
3203 kollektivprosjekter i og rundt de største byene.
- 3204 • Bygge idrettsanlegg i byer hvor det er mangel på flerbrukshaller, som også
3205 kan brukes til uorganisert idrett og fritidstilbud for barn og unge, og
3206 fremme fysisk aktivitet ved å bygge ut nærmiljøanlegg, turløyper og
3207 treningsanlegg i nærmiljøene, som er tilgjengelige for alle.
- 3208 • Forsterke områdesatsingene i storbyene og vektlegge integrering, norsk
3209 språk, arbeid og forebygging blant barn og unge i disse satsingene.
- 3210 • Iverksette tiltak mot ensomhet i samarbeid med frivilligheten.
- 3211 • Sikre trygge byer, blant annet gjennom mer tilstedeværende politi, mer
3212 ressurser til forebygging og økt innsats mot gjengkriminalitet.
- 3213 • Sikre at storbyene er gode vertskommuner for de høyere
3214 utdanningsinstitusjonene.

3215
3216 *Les mer om kollektivtransport i byene i kapitlet «En klimavennlig*
3217 *transportsektor», folkehelse i kapitlet «Folkehelse – fellesskapets ansvar», natur*
3218 *og klimatiltak i kommunene «Kutte utslipp og ta vare på naturen der vi bor» og*
3219 *integrering i kapitlet «Integrering: Stille opp og stille krav».*

3220

3221 **Nordområdene: En ny giv**

3222 Nordområdene er Norges viktigste strategiske satsingsområde. Initiativer vi tar i
3223 nordområdene, er viktig for lokalsamfunnene, for Norge og for verden.

3224 Nord-Norge og nordområdene er en avgjørende del av den norske økonomien, og
3225 betydningen av området vil bare øke i årene fremover. Ressursene fører med seg
3226 enorme muligheter innen havbruk, energi, mineraler, reiseliv og industri. Skal vi
3227 ha aktivitet, utnytte ressursene og ha troverdighet overfor våre naboer, må det bo
3228 folk i nord. Derfor må sentralisering snus til satsing. Det skal være attraktivt å bo i
3229 et sterkt og levende Nord-Norge, med gode velferdstilbud og ettertraktede
3230 arbeidsplasser.

3231 Det er behov for en ny giv i nordområdepolitikken. Arbeiderpartiet vil fornye og
3232 forsterke innsatsen og har større ambisjoner for utviklingen i nord enn det vi ser i
3233 dag. Nordområdepolitikken må nærmere folk og bety noe for deres hverdag.

3234 Den nye nordområdepolitikken må snu den negative befolkningsutviklingen,
3235 utnytte de lokale verdiene til å skape vekst og grønn utvikling og fremme nye
3236 initiativer for samarbeid med våre naboer.

3237 **Vårt viktigste fredsprosjekt**

3238 Norges posisjon og rolle i nord er unik. Det er i nord at Norge møter verden, og det
3239 er der våre initiativer har størst betydning for den generelle utviklingen i området
3240 og for norske interesser. Å sikre en fredelig, regelstyrt utvikling er i Norges
3241 interesse og legger grunnlaget for en god hverdag for våre egne innbyggere og
3242 for de i våre naboland. En fredelig utvikling forutsetter aktivitet og
3243 tilstedeværelse. Det er derfor vi prioriterer å bygge opp i nord, heller enn å bygge
3244 ned eller sentralisere. Dette er en sentral del av vårt viktigste fredsprosjekt.

3245 Flere land, deriblant stormakter som USA, Russland, Kina og EU, har fornyet
3246 interesse for nord. Norge må bygge på erfaringene som både NATO-alliert og
3247 nabo med Russland og manøvrere klokt og offensivt for å sikre en fredelig og
3248 bærekraftig utvikling i området.

3249

3250 **Kunnskap i nord, for nord, fra nord**

3251 Kunnskap er navet i nordområdepolitikken til Arbeiderpartiet, og nøkkelen til å gi
3252 alle unge tilgang til en god utdanning, til å sikre bedriftene kompetansen de
3253 trenger, og til å utvikle ny forskning og verdensledende kunnskapsmiljøer i
3254 området.

3255 Hvis vi skal nå målene om velferd, verdiskaping og grønn omstilling i
3256 nordområdene, trenger vi en langsiktig, strategisk satsing på kunnskap. Vi vil
3257 utdanne flere i landsdelen og bygge kompetansemiljøene sterkere, samtidig som
3258 vi vil satse på desentralisert utdanning. Det at vi har to universiteter og en samisk
3259 høyskole i landsdelen, er en enorm styrke for nordområdenasjonen Norge. De to
3260 universitetene er viktige nordområdeaktører som vi vil gi særskilte oppdrag som
3261 er særlig relevante for utforskning og verdiskaping i nordområdene. Aktiv

3262 tilstedeværelse gjennom nye forskningsprogrammer og sterke fagmiljøer sikrer
3263 også norske interesser og gir oss en fordel internasjonalt.

3264 Arbeiderpartiets mål er at det utvikles kunnskap i nord, for nord, fra nord.

3265

3266 **En stat som satser i nordområdene**

3267 Det offentlige skal være en sentral medspiller i utviklingen i nord. Statlig
3268 tilstedeværelse sikrer velferdstjenester nært befolkningen, og lokalisering av
3269 offentlige etater og institusjoner bidrar til arbeidsplasser og kompetansemiljøer.

3270 De siste årene har mange opplevd at avstanden til makt og muligheter blir større,
3271 når velferdstilbudet svekkes og offentlige tjenester flyttes. Vi må snu
3272 sentraliseringen og heller utvikle tjenestene nært folk. Arbeiderpartiet vil gi økt
3273 kompetanse og definisjonsmakt til folk i nord. Relevante statlige aktører skal
3274 utvikle egne nordområdestrategier.

3275

3276 **Bygge ny industri på våre felles ressurser til gode for alle**

3277 Nordområdene har et grønt reiseliv og mange av ressursene verden trenger i
3278 fremtiden: bærekraftig mat fra havet, energi og mineraler. Arbeiderpartiet ønsker
3279 en aktiv næringspolitikk som bygger ny industri gjennom å etablere hele
3280 verdikjeder og bygge kunnskap. Slik utvikler vi potensialet i nord.

3281 Nord-Norge har opplevd økonomisk vekst de siste årene, men verdiene kommer
3282 ikke alle til gode. For lite legges igjen i lokalsamfunnene. Dette er «det arktiske
3283 ressursparadokset». Arbeiderpartiet vil investere i landsdelen på en måte som
3284 skaper arbeidsplasser og sikrer verdiskaping lokalt. Fellesskapets ressurser skal
3285 utnyttes bærekraftig og komme befolkningen til gode gjennom større lokale
3286 ringvirkninger og flere arbeidsplasser.

3287

3288 **Sentrum for grønn omstilling**

3289 Klimaendringene merkes sterkest i nord, men mange av løsningene på krisen
3290 finnes også her. Nord-Norge er godt posisjonert til å levere klimaløsninger og
3291 grønne jobber. Arbeiderpartiets mål er å utvikle nordområdene til verdens mest
3292 bærekraftige region.

3293 Industrien er en viktig del av klimaløsningen og en viktig del av
3294 sirkulærøkonomien. I nord er det gode vilkår for produksjon med lavere
3295 klimagassutslipp, dette må vi utnytte bedre enn i dag.

3296

3297 **Knytte Arktis sammen**

3298 Arbeiderpartiet vil modernisere infrastrukturen i nord for å få til en ny satsing på
3299 moderne industri og lede an i utviklingen av transport uten utslipp.
3300 Infrastruktursatsingen i nord må koble ressursene med markedet. Det må gjøres
3301 lettere for folk og varer å ferdes både internt i landsdelen og på tvers av
3302 landegrensene, samtidig som klimaavtrykket reduseres.

3303 Frakt av varer fra sjømatnæringen og andre nordlige næringer hindres av
3304 flaskehals i transporten. Arbeiderpartiet vil fjerne disse flaskehalsene og øke
3305 fremkommeligheten for næringstransporten og befolkningen. Dette innebærer
3306 særlig en opprustning av fiskerihavnene og et særskilt krafttak for fylkesveiene,
3307 for å sikre trygg og effektiv transport fra kyst til marked.

3308 Ap er for utvikling av jernbane i Nord-Norge. Det vil være et løft for verdiskaping
3309 og klimavennlig transport av gods og folk. Nordlandsbanen må utvikles med lav-
3310 og nullutslippsløsninger. Dobbeltspor på Ofotbanen, som er en viktig
3311 transportåre, må realiseres. Det må også på plass et grundig beslutningsgrunnlag
3312 for Nord-Norgebanen i Nasjonal transportplan, som avklarer trasé- og
3313 teknologivalg, klimaeffekt, kostnader og fremdrift slik at vi bringer prosjektet
3314 fremover med mål om å realisere Nord-Norgebanen.

3315

3316 **Svalbard: Grønn utvikling i et livskraftig familiesamfunn**

3317 Svalbard er Norges nordligste region. Norge er det eneste landet som har en
3318 moderne, sivil utbygd infrastruktur med en tilnærmet normal samfunnsstruktur så
3319 langt nord. Svalbard har stor strategisk betydning for Norges muligheter i
3320 nordområdene og Arktis og svalbardpolitikken er derfor en viktig del av
3321 Arbeiderpartiets nordområdestrategi.

3322

3323 Longyearbyen skal fortsatt være et livskraftig familiesamfunn med gode tjenester
3324 og jobbmuligheter, samtidig som samfunnet skal videreutvikles i en grønnere
3325 retning.

3326

3327 Den videre utviklingen av næringslivet på Svalbard skal ha fokus på at man kan
3328 tilby stabile og attraktive helårsarbeidsplasser, med ordnede lønns- og
3329 arbeidsvilkår gjennom hele verdikjeden. Reiselivet er en av de største private
3330 næringene i Longyearbyen. Sammen med næringen skal vi jobbe for et grønnere
3331 reiseliv med en høy andel helårsarbeidsplasser, samtidig som de høye
3332 miljømålene for Svalbard ivaretas. Svalbard har stor betydning for norsk og
3333 internasjonal forskning. Vi vil styrke forskningsarbeidet og bidra til at lokale
3334 kunnskapsleverandører kan ha en sentral rolle i dette.

3335

3336 **For å få en ny giv i nordområdepolitikken vil Arbeiderpartiet:**

- 3337 • Sørge for aktiv tilstedeværelse og nye initiativer på tvers av landene i nord
- 3338 innen næringsliv, forskning, klima og kultur.
- 3339 • Satse på et sterkt og moderne forsvar med tyngdepunkt i nord, inkludert
- 3340 sentrale ledelsesfunksjoner.
- 3341 • Styrke det institusjonelle samarbeidet mellom landene og folkene i nord,
- 3342 som Arktisk råd og Barentsrådet.
- 3343 • Styrke den utenriks- og sikkerhetspolitiske dialogen i nord, og etablere
- 3344 felles møteplasser for å diskutere sikkerhetspolitiske utfordringer og
- 3345 forsterke folk-til-folk-samarbeidet.
- 3346 • Øke kvaliteten i en god nordnorsk skole basert på regionens særtrekk og
- 3347 styrker, og opprette et skoleutviklingsprogram som støtte for
- 3348 kvalitetsutvikling i kommunene.
- 3349 • Gjennomføre et nytt forskningsløft i nord:

- 3350 ○ Øke samfunnsvitenskapelig forskning knyttet til nordområdene.
- 3351 ○ Utvikle nye forskningsprogrammer for nordområdene særlig innen
- 3352 ressursforvaltning, havbruk, romaktivitet, energi og klima.
- 3353 ○ Opprette et regionalt talentprogram i samarbeid med internasjonale
- 3354 toppinstitusjoner som kan gi nye impulser og bidra til ledende
- 3355 forskning.
- 3356 • Videreutvikle sterke kompetansemiljøer særlig innen havbruk, klima,
- 3357 romfart og beredskap.
- 3358 • Sørg for lokal verdiskaping fra næringsvirksomhet i nord, gjennom
- 3359 tydelige krav om arbeidsplasser, inntekter til kommunene og oppbygging
- 3360 av lokal leverandørindustri, samt oppdeling av store anbud.
- 3361 • Utarbeide en egen næringsstrategi for reiselivet i nordområdene.
- 3362 • Øke matproduksjonen i nord og samtidig få mer ut av verdiskapingen som
- 3363 skjer i det arktiske landbruket.
- 3364 • Utarbeide en industriplan for Norskehavet og Barentshavet.
- 3365 • Fornye vår helhetlige forvaltning av havet gjennom å etablere et program
- 3366 for sameksistens i kystsonen, som forener næringsliv og naturverdier.
- 3367 • Etablere et industriprogram for sirkulærøkonomi i nord.
- 3368 • Bruke Arktis som utviklingsarena for ny teknologi, og innføre et nordnorsk
- 3369 katapultprogram for grønn innovasjon, med støtte til overgang fra idé til
- 3370 marked.
- 3371 • Få på plass et pilotprosjekt med smarte bygder der energisystemer og
- 3372 småskala energiproduksjon prøves ut i småsamfunn i nord.
- 3373 • Gjøre nordområdene ledende innenfor utslippsfri transport, gjennom egne
- 3374 elektrifiseringssatsinger for elektriske fly og til havs.
- 3375 • Sørg for at Norge tar en strategisk posisjon i nordøstpassasjen og utvikler
- 3376 Kirkenes som knutepunkt, og koble Norge på arbeidet med bygging av
- 3377 fibernett gjennom nordøstpassasjen.
- 3378 • Satse kraftfullt på klima og miljø på Svalbard.
- 3379 • Gjøre Svalbard til et foregangssamfunn for sirkulærøkonomi og utvikle det
- 3380 til å bli et utslippsfritt samfunn.
- 3381 • Øke den norske forsknings- og innovasjonsandelen på Svalbard.
- 3382 • Styrke etablerte næringer og utvikle nye næringer.
- 3383 • Utrede muligheten for å gjøre Svalbard til «utstillingsvindu» for hydrogen.
- 3384 • Satse på akse Andøy–Narvik–Tromsø–Svalbard i romindustrien og arbeide
- 3385 for et nasjonalt romsenter i Tromsø.
- 3386
- 3387
- 3388

3389 **Tro og livssyn:**

3390 **Et livssynsåpent samfunn med respekt for alle**

3391 Arbeiderpartiet ønsker et livssynsåpent samfunn, hvor alle har respekt for andres
3392 tro, livssyn eller ikke-tro.

3393 Norge har en kristen og humanistisk arv, som vi tar med oss i møte med et stadig
3394 mer mangfoldig samfunn. Retten til å tro, skifte tro eller å ikke tro er en
3395 menneskerett. Utøvelse av religion er ikke bare en privatsak, men også et
3396 offentlig anliggende. Både finansiering av, kontroll over og innsyn i religiøse
3397 samfunn er viktige offentlige oppgaver.

3398 For mange mennesker utgjør tros- og livssynssamfunnene viktige fellesskap, de
3399 skaper tilhørighet og identitet. Samtidig opplever mange troende hatkriminalitet,
3400 og sterke krefter forsøker å skape splittelse mellom mennesker både i Norge,
3401 Europa og resten av verden.

3402 Tros- og livssynssamfunnene spiller en sentral rolle i mange enkeltmenneskers
3403 liv, derfor er innsyn i og utsyn fra disse samfunnene også viktig for
3404 storsamfunnet.

3405 På de fleste andre områder av samfunnet vårt stiller vi krav til demokrati, åpenhet
3406 og representasjon. Nå er det på tide å gjøre det samme overfor tros- og
3407 livssynssamfunnene. Kravene som stilles, skal ivareta trosfriheten og ikke gripe
3408 inn i tros- og livssynssamfunnenes teologi.

3409 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3410 • Sikre tros- og livssynssamfunn forutsigbar finansiering.
- 3411 • Utarbeide og inngå en samfunnskontrakt med trossamfunn som mottar
3412 offentlig finansiering. Denne skal anerkjenne tros- og livssynssamfunnenes
3413 viktige rolle i samfunnet og bidra til at de sammen med det offentlige
3414 jobber aktivt for integrering, bedre likestilling og økt kunnskap om norske
3415 lover.
- 3416 • Stille krav om at offentlige institusjoner som sykehus, sykehjem og fengsel
3417 tilrettelegger for at pasienter og innsatte får anledning til å utøve sin tro og
3418 sitt livssyn.
- 3419 • Stille krav til personer som kommer til Norge for å praktisere som religiøse
3420 ledere, at de skal ha eller skaffe seg kunnskap om hvordan de skal utøve
3421 den religiøse rådgivningsrollen i møte med vold i nære relasjoner,
3422 eksilerfaringer og sentrale verdier i det norske samfunnet.
- 3423 • Stille krav om full åpenhet om gaver og finansiering til trossamfunn.
- 3424 • Kreve at organer som forvalter offentlig tilskudd på vegne av trossamfunn,
3425 er demokratisk valgt og har minst 40 prosent representasjon av hvert
3426 kjønn.
- 3427 • Utrede om utenlandsk finansiering av trossamfunn kan forbys.
- 3428 • Sikre barns medvirkning og selvbestemmelse i spørsmål om tro og livssyn.

3429

3430

3431

Bolig: Gjenreise den sosiale boligpolitikken

3432 Alle har rett til en trygg og god bosituasjon. Selveierpolitikken i Norge har vært en
3433 suksess, og svært mange eier sin egen bolig. Samtidig har boligmarkedet vært en
3434 svært lønnsom investering for investorer, noe som har bidratt til høy prisvekst og
3435 høy gjeld for mange husholdninger. For mange i pressområdene er det vanskelig
3436 å komme inn på boligmarkedet. Det skaper større forskjeller mellom folk. Både
3437 staten og kommunene har ansvar for at det bygges nok boliger, og at det bygges
3438 varierte boliger. Arbeiderpartiet vil gjenreise den sosiale boligpolitikken.

3439 Skal vi nå klimamålene, må nye boområder bringe innbyggerne effektivt og
3440 klimavennlig til og fra jobb. Mange som leier bolig, er i en presset situasjon. Deres
3441 rettigheter må styrkes.

For å bygge flere boliger vil Arbeiderpartiet:

- 3442 • At kommunene må legge til rette for kommunale tomter og rimelige boliger
3443 for førstegangsetablerere og studentboliger.
- 3444 • Utrede en statlig rentekompensasjonsordning for kommunale tomtekjøp
3445 som skal legge til rette for boligbygging, gjerne med nye eieformer.
- 3446 • Legge til rette for at kommunene i samarbeid med aktører som
3447 boligbyggelagene kan bygge boliger til folk med begrenset egenkapital.
- 3448 • Knytte infrastruktur til boligbygging og øke boligbygging rundt
3449 kollektivknutepunktene.
- 3450 • Trappe opp studentboligbyggingen med mål om 3000 bygde boliger i året.
- 3451 • Ta initiativ til et eldreboligprogram og lage boligtilbud slik at generasjoner
3452 kan dra nytte av hverandre.
- 3453 • Korte ned saksbehandlingstid for plan- og byggesaksbehandling.
- 3454 • Koordinere offentlige innsigelser i byggeprosesser bedre.
- 3455
- 3456

For å få flere som trenger bolig, inn i boligmarkedet vil Arbeiderpartiet:

- 3457 • Øke utlånsrammene i Husbanken slik at flere kan få startlån. Husbanken
3458 skal kunne brukes som virkemiddel også for førstegangsetablerere.
- 3459 • Gi kommunene mulighet til å tildele startlån til unge med liten egenkapital
3460 og gode inntektsutsikter.
- 3461 • Oppfordre kommuner å bruke «fra leie til eie» eller andre lignende
3462 initiativer som utgangspunkt i lokal boligsosial planlegging.
- 3463 • Gi kommunene mulighet til å fastsette disposisjonsform i boligprosjekter
3464 gjennom endring i plan- og bygningsloven.
- 3465 • Øke tilskudd til kommunalt boligsosialt arbeid og etablere flere ikke-
3466 kommersielle utleieboliger.
- 3467 • Unngå for sterk konsentrasjon av kommunale boliger på ett område.
- 3468 • Fryse BSU-ordningen (Boligsparing for ungdom) på 25 000 kroner i året og
3469 300 000 kroner totalt og begrense ordningen til å gjelde førstegangs
3470 boligkjøp.
- 3471 • Styrke leietakeres rettigheter og tilrettelegge for et mer profesjonelt
3472 leiemarked med økt mulighet for kontroll og tilsyn.
- 3473 • Sikre bedre innløsningsrett for tomtefestere slik at flest mulig kan eie
3474 grunn til eget hus eller egen hytte.
- 3475
- 3476
- 3477

3478 **Kultur: En kultur å leve av og for**

3479 Kultur gir oss noe å leve for. Gode kulturopplevelser gir den enkelte mulighet for
3480 refleksjon og læring, og i samfunnet oppstår det felles historier og
3481 samlingspunkter gjennom kulturelle opplevelser. Kulturen bidrar på denne måten
3482 til å skape gode liv og et godt samfunn.

3483 Samtidig er norsk kulturliv en viktig næring med mange titusen arbeidsplasser, og
3484 det er avgjørende for et sterkt og fritt kulturliv at utøvende kunstnere og andre
3485 som jobber i kultursektoren, har noe å leve av. Mange frilansere i kulturlivet har
3486 ikke de samme sosiale rettighetene som ordinære arbeidstakere, og kulturlivet
3487 har fremdeles en jobb å gjøre for å representere mangfoldet i det norske
3488 samfunnet. Arbeiderpartiet vil sørge for at kulturopplevelser av god kvalitet er
3489 tilgjengelig for alle, uavhengig av bosted og bakgrunn.

3490 Nynorsken skal fremmes og sikres gode vilkår, blant annet gjennom å sikre god
3491 nynorskkompetanse i lærerutdanningene, forbedre sidemålsundervisningen,
3492 sørge for flere digitale læremidler på nynorsk, og utrede retten til å gå i egen
3493 nynorskklasse gjennom hele grunnskolen. Nynorsk og bokmål skal være likestilte
3494 målformer.

3495 Arbeiderpartiet vil øke mangfoldet, både på scenen og i tilbudet til publikum. Vi
3496 vil bygge ned terskler for deltakelse og fremme det brede kulturlivet i alle
3497 kommuner og fylker gjennom et nytt «Kulturloft». Vi vil sørge for at
3498 kulturarbeidsplasser verdsettes på samme måte som det øvrige norske
3499 arbeidslivet. Flere av morgendagens talenter skal få sjansen til å lykkes, og
3500 Norges tiltrekningskraft på internasjonale kunst- og kulturmiljøer skal styrkes.

3501 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3502 • Gjennomføre et nytt kulturloft som kommer hele landet til gode, der
3503 kulturens andel av statsbudsjettet igjen gradvis økes til én prosent.
- 3504 • Senke tersklene for deltakelse slik at flere, særlig barn og unge, får
3505 mulighet til å delta i kulturaktiviteter.
- 3506 • Bedre kunstnernes levekår ved å videreføre kunstnerøkonomireformen,
3507 styrke de sosiale rettighetene til frilanserne og sikre at kunstnere faktisk
3508 får betalt når verkene deres brukes eller deles, både fysisk og digitalt.
- 3509 • Innføre regionale kulturfond.
- 3510 • Trappe opp momskompensasjonsordningen til full momskompensasjon.
- 3511 • Avvikle gaveforsterkningsordningen, fordi den offentlige støtten ikke skal
3512 være betinget av private donasjoner, men komme som et supplement til
3513 denne.
- 3514 • Styrke den regionale filmsatsingen og øke produksjonsmidlene til norsk
3515 film.
- 3516 • Øke mangfoldet i norsk film ved å arbeide for flere kvinner i film og serier
3517 og satse mer på samisk film.
- 3518 • Styrke scenekunsten over hele landet ved å styrke institusjoner og satse
3519 på det frie feltet.
- 3520 • Videreutvikle filminsentivordningen til å bli en rettighetsfestet ordning.
- 3521 • Sikre en desentralisert kinostruktur.
- 3522 • Innføre insentivordning for ny norsk dramatikk.
- 3523 • Gjeninnføre en boklov som sikrer fastprissystemet.

- 3524
- 3525
- 3526
- 3527
- 3528
- 3529
- 3530
- 3531
- 3532
- 3533
- 3534
- 3535
- 3536
- 3537
- 3538
- 3539
- 3540
- 3541
- 3542
- 3543
- Innføre en ny festivalstøtteordning som sikrer kvalitet og forutsigbarhet for festivalene.
 - Styrke museene med vekt på formidling og faglig utvikling.
 - Styrke og videreutvikle de universelle kulturordningene som gir alle en smakebit av kunst og kultur, som den kulturelle bæremeisen, skolesekken og spaserstokken.
 - Styrke litteraturformidlingen, blant annet gjennom innkjøpsordningene, og stimulere til leselyst blant unge.
 - Sikre at flere barn får mulighet til å delta i kulturskolene til en rimelig pris.
 - Bidra til at meråpne bibliotek skal videreutvikles som en aktiv møteplass for kunnskap, debatt og kulturformidling, og sikres mulighet til å låne ut digitale verk.
 - Ta vare på den norske og den samiske kulturarven, herunder tradisjoner og språk.
 - Anerkjenne og satse på samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon.
 - Føre en språkpolitikk som gjør at norsk eller samisk foretrekkes i alle deler av samfunnet.
 - Jobbe for likestilling og mangfold innenfor alle områder i kulturlivet.
 - Ha politikk som støtter opp om alt det positive ved digital spillkultur, og som forebygger eventuelle negative sider ved dataspill.

3544

3545 **Medier: Sterke og uavhengige norske medier er en**
3546 **forutsetning for demokratiet**

3547 Nyhets- og aktualitetsmediene er sentrale for folkeopplysning, demokrati og en
3548 opplevelse av fellesskap. Medievaner og forretningsmodeller er radikalt forandret
3549 som følge av digitalisering, og mange av de mest sentrale mediene i Norge har
3550 store utfordringer med å finansiere god journalistikk i møte med sosiale medier og
3551 konkurranse fra internasjonale teknologi- og medieselskaper.

3552 Arbeiderpartiets mål er å sikre sterke norske medier og legge til rette for at alle
3553 grupper i samfunnet har et godt medietilbud. Behovet for troverdig nyhetsinnhold
3554 av høy kvalitet er viktigere enn noen gang. Vi er spesielt bekymret for
3555 kvalitetsjournalistikkens kår og vil ta et større politisk ansvar for å sikre
3556 ytringsfrihet og medienes mulighet til å fylle sin samfunnsrolle i alle deler av
3557 landet. Angrep på anstendig og faktabasert journalistikk og angrep på
3558 ytringsfriheten er begge trusler mot et velfungerende demokrati.

3559 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3560 • Beskytte mennesker som er truet på grunn av sine meninger og ytringer,
3561 og sørge for at redaktører og journalister har et særskilt vern.
- 3562 • Ha en årlig redegjørelse for Stortinget om pressefrihetens vilkår i Norge
3563 med mål om å også sikre at den faktabaserte journalistikken har gode kår i
3564 Norge.
- 3565 • Arbeide for at de globale medieaktørene betaler skatter og avgifter i de
3566 landene de opererer i.
- 3567 • Forsterke NRKs rolle som en bred allmennkringkaster med sterk
3568 tilstedeværelse i hele landet, gjennom å sikre forutsigbar styring og
3569 finansiering.
- 3570 • Opprettholde det samlede nivået på mediestøtten, men utvikle den slik at
3571 den bidrar til innovasjon og særlig til at lokalaviser lykkes på nye
3572 medieplattformer.
- 3573 • Arbeide for kommersiell allmennkringkasting med hovedkontor i og
3574 nyhetssendinger fra Bergen, og en kommersiell allmennkringkaster på
3575 radio med hovedkontor i Lillehammer.
- 3576 • Forsterke det internasjonale arbeidet, blant annet overfor EU, mot
3577 spredning av opphavsrettslig beskyttede verk på internett uten
3578 godkjenning og eventuelle vederlag.
- 3579 • Ha som mål at de viktigste idrettsarrangementene skal være tilgjengelige
3580 for alle.
- 3581 • Styrke bestemmelsene i offentlighetsloven slik at meroffentlighet
3582 praktiseres i alle kommuner, og vurdere sanksjoner for kommuner som
3583 bryter offentlighetsloven.

3584

3585

Idrett: Idrett og idrettsanlegg i hele landet

3586 Idrett skaper engasjement og begeistring og gir økt livskvalitet, trivsel og gode
3587 oppvekstvilkår i bygd og by. Breddeidretten er også en viktig bidragsyter for
3588 bedre integrering, folkehelse, sosial utjevning og likestilling. Idrett, ikke minst
3589 toppidretten, byr på opplevelser som binder oss tettere sammen, både lokalt og
3590 som nasjon.

3591 Idrettsbevegelsen er Norges største frivillige organisasjon. Den er selvstendig
3592 med egne demokratiske organ. Idretten har også et stort samfunnsoppdrag og
3593 dermed en viktig rolle i nasjonsbyggingen. Samfunnsoppdraget løses i samspill
3594 og samarbeid med stat, fylker og kommuner.

3595 Arbeiderpartiet vil sikre gode idrettstilbud som er tilgjengelige for alle, særlig for
3596 barn og unge. Da må vi bygge ut anlegg og legge til rette for at terskelen for
3597 deltakelse er så lav som mulig. Deltakelse må være billigst mulig, og det må
3598 arbeides for å redusere utstyrspresset. For mange toppidrettsutøvere er det
3599 vanskelig å kunne leve av idretten sin. Det må være enklere å kunne kombinere
3600 karriere og utdanning for toppidrettsutøvere. For Arbeiderpartiet er det viktig å
3601 sikre likestilling også i idretten.

3602 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3603 • Ruste opp og bygge flere idrettsanlegg ved å:
 - 3604 ○ Lage en nasjonal plan for idrettsanlegg som danner grunnlaget for
 - 3605 prioritering av spillemidlene.
 - 3606 ○ Innføre en regelstyrt momskompensasjon til lag og organisasjoner
 - 3607 som bygger idrettsanlegg.
 - 3608 ○ Vurdere om staten også skal bidra til driftskostnader i
 - 3609 nasjonalanleggene.
 - 3610 ○ Legge til rette for nærmiljøanlegg og egenorganisert idrett.
- 3611 • Videreføre ordningen med ekstra spillemidler i pressområder.
- 3612 • Gjennomgå spillemiddelreglene for å legge til rette for utfasing av
- 3613 gummigranulat på kunstgressbaner.
- 3614 • Bevare og beskytte Norsk Tippings enerett, og sikre at overskudd fra Norsk
- 3615 Tipping til idretts-, kultur- og frivillighetsformål ikke går til kommersiell
- 3616 virksomhet.
- 3617 • Sikre at alle innbyggere har mulighet til gratis lån av utstyr, og sørge for at
- 3618 det lages en plan for tilgang til slikt utlån i alle kommuner.
- 3619 • Ha en time fysisk aktivitet i skolen hver dag.
- 3620 • Tilrettelegge for at flere toppidrettsutøvere kan ta utdanning.
- 3621 • Støtte arbeidet mot doping og kampfiksing.
- 3622 • Støtte idrettens arbeid for likestilling og inkludering i idretten.

3623

3624 **Frivillighet:**

3625 **En sterk frivillig sektor som står på egne bein**

3626 Frivillig innsats gjør samfunnet vårt rikere og fellesskapet sterkere. Frivilligheten
3627 fyller en rolle verken markedet eller det offentlige kan fylle i forbindelse med
3628 omsorg, friluftsliv, integrering, folkehelse, kultur og idrett. Frivillige
3629 organisasjoner bidrar til læring og inkludering og gir folk i alle aldre mulighet til å
3630 møtes, engasjere seg og tilhøre et fellesskap. Frivillig deltakelse motvirker
3631 ensomhet og fremmer folkehelse.

3632 Arbeiderpartiet vil sikre frivilligheten god finansiering, stor frihet og en sentral
3633 plass i samfunnet. Vi vil sørge for at frivilligheten får god tilgang på lokaler og
3634 anlegg og tilgang på utstyr, og fjerne hindringer for frivillig engasjement, som
3635 unødvendige søknadsprosesser og papirarbeid.

3636 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3637 • Bedre økonomien for frivilligheten gjennom en regelstyrt ordning for
- 3638 momskompensasjon.
- 3639 • Sikre frivilligheten en finansiering med en høy andel frie midler.
- 3640 • Sikre gode ordninger for bruk av lokaler og arealer, blant annet ved at
- 3641 statlige og kommunale bygg kan lånes ut utenom arbeidstid.
- 3642 • Legge til rette for at det opprettes flere frivillighetssentraler og
- 3643 frivillighetsråd i kommunene.
- 3644 • Sikre finansieringen til frivilligsentralene gjennom å flytte dem til egen post
- 3645 på kulturbudsjettet.
- 3646 • Forenkle og samordne regelverk og støtteordninger i samarbeid med
- 3647 organisasjonene.
- 3648 • Samle alle tilgjengelige statlige støtteordninger for frivillig sektor i en felles
- 3649 søkeportal.

3650

3651 **Likestilling:**

3652 **Et rettferdig samfunn er et likestilt samfunn**

3653 I et demokrati er det avgjørende at alle grupper i samfunnet deltar. Det er fortsatt
3654 ikke reell lik mulighet til deltakelse og tilgjengelighet for alle i det norske
3655 samfunnet. Dette utfordrer representativiteten i demokratiet vårt, og det legger
3656 uakseptable begrensninger på menneskers mulighet til å leve likeverdige liv.
3657 Likestilling kommer ikke av seg selv og krever at vi jobber systematisk med
3658 likestilling på alle samfunnsområder.

3659 Det er et mål for Arbeiderpartiet at vi skal ha et universelt utformet og tilgjengelig
3660 samfunn slik at alle kan delta. Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er et viktig
3661 verktøy for å sikre alle mennesker deltakelse og likestilling i samfunnet. Vi må
3662 sørge for at ordningen og finansieringen av BPA gir et best mulig universelt tilbud
3663 til de som trenger og ønsker det i alle kommuner.

3664 Arbeiderpartiet skal føre en offensiv likestillingspolitikk som gjør at alle
3665 inkluderes i samfunnet uavhengig av kjønn, seksuell orientering, funksjonsevne
3666 og etnisitet. Vi skal bygge ned hindre for deltakelse. Ingen minoriteter skal
3667 diskrimineres. Gjennom systematisk og målrettet innsats skal vi jobbe for et
3668 moderne og likestilt samfunn med plass til alle.

3669 Vi vil jobbe for at mennesker med funksjonsnedsettelse skal oppnå sine fulle
3670 rettigheter til deltakelse på alle samfunnets arenaer på lik linje med alle andre,
3671 ved å sikre at FN-konvensjonen for rettighetene til mennesker med nedsatt
3672 funksjonsevne (CRPD) realiseres i alle deler av offentlig sektor. Vi vil bygge ned
3673 samfunnsbarrierer som står i veien for denne realiseringen, og slik bidra til større
3674 synliggjøring, likestilling og livskvalitet for denne gruppen.
3675

3676 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3677 • Opprette et eget trepartssamarbeid for likestilling.
- 3678 • Sørge for økt mangfold i arbeidslivet samt bedre representasjonen mellom
3679 kjønnene i de bransjene der dette går for sakte.
- 3680 • Opprette nye likestillingssentre og styrke de fire som allerede finnes.
- 3681 • Styrke undervisning i seksualitet og grensesetting, kjønns- og
3682 seksualitetsmangfold, LHBT+ og reprodutiv helse i barnehagen,
3683 grunnskolen og den videregående skolen.
- 3684 • Iverksette ny handlingsplan for LHBT+ personer med fokus på levekår.
- 3685 • Bekjempe seksuell trakassering.
- 3686 • Jobbe for universell utforming og tilgjengelighet slik at alle kan delta i
3687 samfunnet.
- 3688 • Utrede hvordan FN-konvensjonene for rettighetene til mennesker med
3689 nedsatt funksjonsevne (CRPD) kan innlemmes i den norske
3690 menneskerettighetsloven.
- 3691 • Styrke Likestillings- og diskrimineringsombudet og
3692 Diskrimineringsnemnda.
- 3693 • Etablere kontaktutvalg mellom myndighetene og likestillings- og
3694 mangfoldorganisasjonene, og bruke disse som en ressurs i
3695 politikkutforming.

- 3696 • Øke kunnskapen om funksjonshemmedes rettigheter blant ansatte i staten
3697 og kommunene.
3698 • Sørgje for at flere fritidsaktiviteter blir tilrettelagt for alle, slik at barn med
3699 funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer kan delta.
3700 • Utarbeide ny handlingsplan med konkrete tiltak mot rasisme.
3701 • Innføre nye lovendringer og tiltak for å bekjempe netthets.
3702 • Innføre reguleringer som kan begrense den kommersielle industrien som
3703 bygger oppunder skjønnhetstyranniet, rettet særlig mot barn og unge.
3704 • Nedsette et nytt mansutvalg for å se på menns likestillingsutfordringer.
3705 • Støtte opp om den delen av sivilsamfunnet som arbeider med
3706 likestillingssaker.
3707

3708 **Familie:**

3709 **Gode universelle ordninger for alle familier**

3710 Godt utbygde offentlige velferdstjenester er en forutsetning for å gi frihet til alle
3711 typer familier. Arbeiderpartiet vil derfor styrke det universelle velferdstilbudet til
3712 barn og unge. Det vil bidra til sterkere fellesskap og mindre forskjeller i
3713 samfunnet.

3714 Fremdeles er det mange småbarnsfamilier som sliter med å få dagen til å gå opp.
3715 En del foreldre opplever at permisjonsordningen ikke fullt ut tar hensyn til deres
3716 livssituasjon. I tillegg bidrar kontantstøtten til å holde en del mennesker, særlig
3717 mødre med innvandrerbakgrunn, utenfor arbeidslivet.

3718 Alle skal kunne kombinere arbeid med familieliv. Arbeiderpartiet vil fortsette å
3719 utvikle og forbedre ordningene, slik at det blir enklere å kombinere arbeid med
3720 familieliv. Foreldrepermisjonen skal være raus og sikre at både mor og far har
3721 selvstendig krav på sin del av permisjonen sammen med barnet. Vi vil også gjøre
3722 det bedre for familier med barn som har særskilte behov, og vi vil fjerne
3723 kontantstøtten.

3724 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3725 • Styrke det universelle velferdstilbudet for barn og unge gjennom å
3726 prioritere velferdstjenester som omfatter alle barn.
3727 • Gjennomgå og bedre ordninger for familier med barn med særskilte behov.
3728 • Videreføre en tredelt foreldrepermisjon og sikre mor mulighet til å amme i
3729 tråd med helsefaglige råd.
3730 • Sikre at mødre ikke får kutt i permisjonstiden dersom de føder før termin,
3731 og at ikke permisjonen starter å løpe dersom de føder senere enn termin.
3732 • Beholde dagens fedrekvote og styrke fedres rettigheter.
3733 • Vurdere en oppdeling av utbetaling av engangsstønaden.
3734 • Fjerne kontantstøtten og erstatte den med en ventestøtte for de som ikke
3735 har fått barnehageplass.
3736 • Opprettholde barnetrygden på dagens nivå.

3737
3738

- Utrede hvordan foreldres rettigheter til omsorgspenger for fravær ved egne barns sykdom delvis kan tas i bruk av andre nære pårørende.

3739 **Urfolk og nasjonale minoriteter**

3740 Staten Norge er etablert på territoriet til to folk, nordmenn og samer. Norge skal
3741 være et foregangsland når det gjelder urfolks rettigheter. Vi vil sikre gode
3742 rammevilkår for samisk kultur, næringsliv, samfunnsliv og samiske språk. Samene
3743 skal ha reell mulighet til å lære samisk, bruke det i hverdagen og kunne
3744 overlevere det til neste generasjon.

3745 De tradisjonelle samiske næringene trenger gode og stabile rammevilkår.
3746 Samtidig må vi legge til rette for utvikling også innen annen næringsvirksomhet,
3747 og bidra til å opprettholde bosetting i de samiske områdene.

3748 Norsk og samisk språk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romanes og
3749 romani som Norge har ansvar for, utgjør rammen for kulturuttrykk i det norske
3750 samfunnet. Alle disse språkene er under press

3751 Kommunene har en avgjørende rolle i å utvikle de samiske samfunnene. En sterk
3752 kommuneøkonomi er viktig for å ivareta samiske rettigheter.

3753 Et sterkt folkevalgt organ i Sametinget er viktig for den demokratiske
3754 legitimiteten nasjonalt og for å løfte spørsmål som berører urfolk, i internasjonale
3755 fora. Sametinget må tilføres tilstrekkelige ressurser for å ivareta denne rollen. At
3756 Norge er et foregangsland når det gjelder urfolks rettigheter, styrker også vår
3757 troverdighet overfor våre naboland.

3758 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3759 • Ha et nasjonalt samisk kulturløft.
- 3760 • Styrke samisk filmsatsing.
- 3761 • Ta vare på den norske og den samiske kulturarven, tradisjoner og språk.
- 3762 • Løfte samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon, blant annet ved å
3763 øke bevilgningen til formålet.
- 3764 • Sikre nok samiske læremidler av tilfredsstillende kvalitet.
- 3765 • Utdanne flere samisktalende lærere, førskolelærere og helsearbeidere.
- 3766 • Øke antallet samiske barnehageplasser.
- 3767 • Arbeide for styrket barnehustilbud for samiske barn.
- 3768 • Støtte samisk LHBT+-arbeid.
- 3769 • Føre en aktiv språkpolitikk som gjør at norsk eller samisk forblir det
3770 foretrukne språket i alle deler av norsk samfunnsliv.
- 3771 • Ivareta våre forpliktelser overfor våre nasjonale minoriteter og arbeide for
3772 at de får videreutvikle sin identitet, kulturhistorie og sitt språk i Norge.
- 3773 • Jobbe for gode rammevilkår som sikrer arbeidet med kvensk språk og
3774 kultur.

3775

3776 **Integrering: Stille opp og stille krav**

3777 Innvandringen har gjort Norge til et mer mangfoldig samfunn. Arbeiderpartiet ser
3778 på mangfoldet som en styrke. Den norske modellen og måten vi har organisert
3779 det norske samfunnet på, er en av hovedgrunnene til at vi har lyktes bedre med
3780 integrering enn de fleste andre land. I fremtiden vil land som lykkes med
3781 integreringen, være vinnere på den globale arenaen.

3782 Mange av utviklingstrekkene som setter vår samfunnsmodell under press,
3783 forsterkes av høy innvandring og rammer integreringsarbeidet særlig hardt.
3784 Økende sosiale og økonomiske forskjeller og en lavere sysselsettingsgrad er
3785 blant de mest alvorlige utviklingstrekkene. Vi er avhengige av å lykkes bedre med
3786 integreringen dersom vi skal bevare den norske modellen også i fremtiden.

3787 Arbeiderpartiets hovedmål for integreringsarbeidet er å få flere i arbeid, bygge
3788 sterke fellesskap, fremme likestilling og bekjempe negativ sosial kontroll.

3789

3790 **Flere i arbeid**

3791 Arbeid er en nøkkel til integrering i samfunnet, og for å bli del av det norske
3792 arbeidslivet trenger man utdanning, kvalifisering og kompetanse i norsk språk.
3793 Dessverre ser vi at en altfor høy andel innvandrere ikke kommer inn i eller har
3794 svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Vår velferdsmodell forutsetter en høy grad
3795 av sysselsetting, med en lønn som er til å leve av.

3796 Hvis vi skal lykkes med integreringsarbeidet, må det innrettes slik at flere oppnår
3797 kompetanse som er etterspurt i arbeidslivet. Målet er at flere får en varig
3798 tilknytning til arbeidslivet, og slik blir aktive deltakere i det norske samfunnet.
3799 Arbeiderpartiet mener at introduksjonsprogrammet må bli mer arbeidsrettet. Vi
3800 ønsker større grad av individuelle tilpasninger i introduksjonsprogrammet, uten å
3801 senke kompetansekravene. Vi vil se introduksjonsordningen, NAVs verktøykasse
3802 og voksenopplæringen mer i sammenheng.

3803 Aktører i det lokale næringslivet er svært viktige samarbeidspartnere i
3804 integreringsarbeidet. De skal møte en offentlig sektor som spiller på lag. Vi vil
3805 gjøre det enklere, mer forutsigbart og mindre risikofylt for norske bedrifter å bidra
3806 til integreringen, blant annet gjennom lønnstilskudd.

3807 Når flyktninger skal bosettes, må fremtidige jobbmuligheter veie tungt i valg av
3808 kommune. Flyktingenes kompetanse og kommunenes arbeidsmarked og tilgang
3809 på utdanningstilbud må matches bedre enn i dag. En viktig grunn til at Norge har
3810 lyktes bedre med integrering enn våre naboland, er at vi har bosatt flyktninger i
3811 hele landet. Å sikre spredt bosetting er derfor viktig for at vi skal lykkes med
3812 integrering.

3813

3814 **Oppvekst**

3815 Barnehagene og skolene er blant våre viktigste fellesskapsarenaer. Her lærer
3816 barna norsk og begynner å mestre de sosiale og kulturelle kodene. De som ikke

3817 går i barnehage, strever ofte faglig allerede tidlig i grunnskolen og kan lett miste
3818 motivasjonen. Barn som uteblir fra skolen, søker andre fellesskap utenfor skolen,
3819 som ofte viser seg å være starten på en trøblete tilværelse i utkanten av
3820 samfunnet. Det vil Arbeiderpartiet bekjempe.

3821 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3822 • Starte arbeidet med å kvalifisere for arbeid allerede i mottak og styrke
3823 kompetanselinjen i norsk integreringspolitikk.
- 3824 • Gjøre det lettere å gjennomføre opplæring og kvalifisering av innvandrere i
3825 bedrifter.
- 3826 • Sette et yrkesmål i den enkeltes integreringsplan, basert på gjennomført
3827 kompetansekartlegging.
- 3828 • Gjennomgå introduksjonsordningen for å sikre tettere samarbeid mellom
3829 involverte aktører og en raskere vei ut i aktivitet for den enkelte.
- 3830 • Øke bruken av utdanning og arbeidsrettede tiltak i
3831 introduksjonsprogrammet.
- 3832 • Styrke ordningen med «hurtigspor» i introduksjonsprogrammet og satse på
3833 norskopplæring i arbeidslivet.
- 3834 • Sørge for at alle kommuner som tilfredsstiller kvalitetskriterier knyttet til
3835 bosetting og integrering, skal kunne bosette, uavhengig av størrelse.
- 3836 • Unngå at nyankomne flyktninger bosettes i områder med store
3837 levekårsutfordringer.
- 3838 • Sørge for at ansatte i barnehage og skole har flerkulturell kompetanse.
- 3839 • At asylmottak som hovedregel skal drives av det offentlige eller ideelle
3840 aktører som har kvalitet i fokus, ikke profitt, som mål.

3841

3842 **Frivillighet og det sivile samfunn**

3843 Deltakelse i frivillig arbeid er en god måte for nyankomne innvandrere å raskere
3844 tilegne seg norsk språk og kultur og gjeldende sosiale koder og verdier på, og vil
3845 ofte bidra til å gjøre veien inn i arbeidslivet og det store fellesskapet kortere.

3846 Arbeiderpartiet vil støtte utviklingen av frivillige organisasjoners tilbud til
3847 flyktninger, asylsøkere og andre med flerkulturell bakgrunn, og jobbe for et
3848 tettere samarbeid mellom kommunen og frivilligheten.

3849 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3850 • Gjøre frivillighet til en del av aktivitetstilbudet for asylsøkere, og
3851 tilrettelegge for frivillig arbeid for asylsøkere som ikke har arbeidstillatelse.
- 3852 • Legge til rette for språkpraksisplasser i frivillige organisasjoner, blant
3853 annet gjennom tilskuddsordninger.
- 3854 • Etablere faste kontaktpunkter i kommunen for innvandrere, for eksempel
3855 gjennom frivillighetsråd.
- 3856 • Styrke midlene til lokale dialogtiltak mellom ulike tros- og livssynssamfunn.
- 3857 • Jobbe med organisasjonene for å mobilisere etniske minoriteter til
3858 frivillighet.

3859

3860 Likestilling og sosial kontroll

3861 Frihet er en grunnleggende rettighet i vårt samfunn. Alle skal ha frihet til å være
3862 seg selv, til å delta der de måtte ønske, og til å bryte med miljøer eller mennesker
3863 dersom de opplever begrensninger i sin frihet.

3864 Mange av dilemmaene vi møter i integreringsdebatten, knytter seg til situasjoner
3865 der frie mennesker skal velge hvordan de vil leve livet sitt, og opplever et sosialt
3866 og kulturelt press som begrenser den friheten.

3867 Sosial kontroll og fysisk og psykisk æresvold har ikke en plass i vårt samfunn. Det
3868 er et felles samfunnsansvar å bekjempe dette.

3869 Et alvorlig utslag av negativ sosial kontroll er at barn og ungdom blir etterlatt av
3870 foreldrene i utlandet mot sin vilje. Arbeiderpartiet mener myndighetene må gjøre
3871 mer for å sikre at de unges rettigheter ivaretas, og at hele tiltakskjeden i dette
3872 arbeidet må styrkes og koordineres bedre enn i dag.

3873 Arbeiderpartiet vil:

- 3874 • Sørge for at det finnes kontaktpersoner i alle kommuner for å hjelpe barn
3875 og voksne som trenger støttespillere.
- 3876 • Kreve at partene i arbeidslivet sikrer nødvendig kompetanse om negativ
3877 sosial kontroll blant sine ledere og tillitsvalgte.
- 3878 • Øke antall minoritetsrådgivere i skolen, slik at elever på videregående
3879 skole kan søke råd hos denne tjenesten uavhengig av hvilken skole de går
3880 på.
- 3881 • Trappe opp det sosialfaglige arbeidet rettet mot familier som er berørt av
3882 sosial kontroll-problematikk.
- 3883 • Endre loven slik at foreldre som systematisk og bevisst hindrer sine barn
3884 pliktig grunnskoleopplæring, sanksjoneres økonomisk gjennom dagbøter
3885 og trekk i barnetrygden for hele perioden barnet har udokumentert
3886 skolefravær.
- 3887 • Etablere et program for å ivareta barn og ungdom som har vært etterlatt i
3888 utlandet, også etter retur til Norge.
- 3889 • Endre loven slik at myndighetene kan følge opp og hjelpe barn som er
3890 etterlatt i utlandet bedre, uansett hvilket land barnet oppholder seg i.
3891

3892 Integrering og kvoteflyktninger

3893 Utformingen av flyktning- og asylpolitikken har betydning for
3894 integreringspolitikken. Vår politikk skal bidra til forutsigbarhet for både
3895 flyktningene og lokalsamfunnene der de skal bosettes. Vi vil at flere av dem som
3896 får beskyttelse i Norge, skal bosettes direkte i et lokalsamfunn og ikke må vente
3897 på et mottak mens de får saken sin behandlet.

3898 Asylsøkere som kommer til grensen, skal leve et så normalt liv som mulig mens
3899 søknaden behandles. Kartlegging av kompetanse og jobbmuligheter og
3900 opplæring i norsk og samfunnskunnskap skal starte fra dag én. Vi vil unngå
3901 institusjonalisering og en passiv tilværelse og vil som hovedregel ha
3902 desentraliserte mottak.

3903

3904 **Arbeiderpartiet vil:**

- 3905
- 3906
- Starte integreringen av kvoteflyktninger fra det er besluttet at de skal til Norge, ikke først ved ankomst.
 - Sørg for at kvoteflyktninger, før de ankommer Norge, skal de:
 - Gjennomføre intensivkurs i demokrati, likestilling og norsk arbeidsliv.
 - Ta del i en grundig kompetansekartlegging som grunnlag for jobb og et kvalifiseringsløp med mål om arbeid.
 - Matches med riktig bosettingskommune og utarbeide grunnlag for en individuell plan som leder til selvforsørgelse.
 - Starte prosessen med godkjenning av utenlandsk utdanning, der det er mulig.
 - Gjennomføre prøveprosjekt med fjernundervisning i norsk i det landet det hentes flest kvoteflyktninger fra.
- 3916
- 3917
- 3918

3919

3920 **Innvandring: En mer rettferdig**

3921 **innvandringspolitikk**

3922 Norge har et ansvar for å hjelpe mennesker som flykter fra krig og forfølgelse.

3923 Asyl- og innvandringspolitikken vår skal bygge opp under den norske

3924 samfunnsmodellen med små forskjeller og like muligheter, høy tillit og sterkt

3925 samhold. Vi skal vise solidaritet med verdens flyktninger og samtidig bevare

3926 velferdsstaten og den norske modellen. Vår asyl- og innvandringspolitikk skal

3927 bygge på våre grunnleggende verdier og internasjonale forpliktelser. Vi må sikre

3928 at det er bred oppslutning om asyl- og innvandringspolitikken, og at vi har en

3929 politikk som samler Norge.

3930 Dagens asylregime har flere inhumane, urettferdige og lite bærekraftige

3931 konsekvenser. Derfor vil vi tilpasse dagens asylregime bedre til

3932 flyktningkonvensjonens intensjon om å gi mennesker beskyttelse fra forfølgelse.

3933 Vi ønsker en mer kontrollert innvandring gjennom en helhetlig politikk som er mer

3934 rettferdig, mer human og mer bærekraftig for det norske samfunnet. Vår politikk

3935 skal gjøre oss i stand til å håndtere fremtidige situasjoner med store økninger i

3936 antall migranter til Europa, og bidra til en kontrollert og forutsigbar innvandring til

3937 Norge.

3938 **Etablere solidaritetspott**

3939 Det er nabolandene i konfliktregioner som mottar det største antallet flyktninger,

3940 og det er i disse landene behovet for hjelp er størst.

3941 Arbeiderpartiet vil derfor bygge opp en solidaritetspott på utviklingsbudsjettet,

3942 som skal gå til å bedre forholdene for mennesker på flukt og gi fattige land som

3943 mottar mange flyktninger, mulighet til å ivareta flyktningenes langsiktige behov.

3944 Solidaritetspotten skal lukke gapet mellom humanitær nødhjelp og den mer
3945 langsiktige utviklingsbistanden.

3946 **Arbeiderpartiet vil:**

3947 • Bygge opp en solidaritetspott i bistandsbudsjettet på minimum 5 milliarder
3948 kroner som skal gå til å bedre forholdene for mennesker på flukt.

3949 Solidaritetspotten skal:

3950 ○ Styrke arbeidslinjen samt humanitær innsats, utdanning og
3951 velferdstiltak.

3952 ○ Gis gjennom blant annet multilaterale organisasjoner og globale
3953 bistandsorganisasjoner og styrke landenes mulighet til å ivareta
3954 flyktningers muligheter for å skape sin egen fremtid.

3955 • Øke Norges bidrag til UNHCR for å sette organisasjonen bedre i stand til å
3956 ivareta rettigheter til mennesker på flukt.

3957 • Skape nye finansieringsmekanismer for å hindre at økte asylankomster til
3958 Norge medfører dramatiske kutt i den øvrige utviklingsbistanden.

3959

3960 **En mer rettferdig asylordning**

3961 Retten til å søke asyl og beskyttelse fra forfølgelse er en grunnleggende
3962 menneskerettighet. Arbeiderpartiet vil verne om asylinstituttet. Dersom
3963 asylinstituttet også i fremtiden skal være i stand til å gi beskyttelse til personer
3964 som flykter fra individuell forfølgelse, må vi ha en mer rettferdig asylordning. Den
3965 må sikre flere beskyttelse i det første trygge landet de kommer til, og hjelpe flere
3966 gjennom kvoteflyktningordningen. Vi må bekjempe årsakene til at mennesker
3967 legger ut på flukt, og skille klarere mellom konvensjonsflyktninger og subsidiær
3968 beskyttelse. Vi vil ha en dreining av flyktningpolitikken til flere kvoteflyktninger
3969 fremfor asylsøknader ved grensen.

3970 FNs kvoteflyktningssystem er den tryggeste og mest rettferdige ordningen for å
3971 sikre mottak av mennesker som skal ha varig beskyttelse. Her kan Norge
3972 prioritere de mest sårbare flyktningene med størst behov for beskyttelse, for
3973 eksempel barnefamilier.

3974 I perioder med lave ankomster vil vi legge til rette for at kommunene kan ta imot
3975 flere kvoteflyktninger. Antallet skal settes på bakgrunn av forhandlinger mellom
3976 kommunene og staten, der regjeringen fastsetter det totale antallet.

3977 Anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger skal vektlegges gjennom
3978 hele prosessen.

3979 **Arbeiderpartiet vil:**

3980 • Hjelp flere gjennom kvoteflyktningordningen:

3981 ○ Se asylankomster, antallet kvoteflyktninger og familiegjenforening i
3982 sammenheng.

3983 ○ Fastsette antallet kvoteflyktninger på bakgrunn av forhandlinger
3984 mellom regjeringen og kommunene.

3985 ○ Sikre kommunene forutsigbarhet så langt det er mulig, slik at de vet
3986 hvor mange flyktninger de skal ta imot årlig over tid.

3987 • Forhindre at flere legger ut på en farlig flukt:

3988 ○ Øke innsatsen for å hjelpe sårbare stater og styrke humanitær
3989 bistand og utviklingsbistand overfor sårbare stater.

- 3990 ○ Styrke innsatsen mot menneskehandel og kriminelle nettverk som
3991 utnytter flyktninger.
3992 ○ Skal Norge støtte og delta i redningsarbeidet i regi av EU i
3993 Middelhavet.
- 3994 Innføre et klarere skille mellom hvem som får konvensjonsstatus og
3995 subsidiær beskyttelse, innenfor rammene av internasjonale forpliktelser:
 - 3996 Prioritere humanitær hjelp og støtte til de som flykter fra en
3997 vanskelig situasjon i hjemlandet, i tråd med den opprinnelige tanken
3998 bak FNs flyktningkonvensjon.
 - 3999 Begrense retten til familiegjenforening samt utvide bruken av
4000 midlertidige tillatelser for personer med subsidiær beskyttelse.
 - 4001 Styrke identitetskrav:
 - 4002 Sørge for at de som innvilges oppholdstillatelse i Norge, må
4003 dokumentere sin identitet, og at det stilles samme krav til
4004 klarlegging av identitet for permanent oppholdstillatelse og
4005 familieetablering som ved statsborgerskap.
 - 4006 Opprettholde tilliten til asylordningen gjennom et effektivt returarbeid:
 - 4007 Returnere de som får avslag, til hjemlandet.
 - 4008 Sørge for at alle som oppholder seg i Norge, har rett til nødvendig
4009 helsehjelp som ikke kan vente.
 - 4010 Bidra til relevante, returforberedende aktivitets- eller
4011 opplæringstilbud for mindreårige ungdommer med endelig avslag
4012 frem til utreisedato, forutsatt at de samarbeider om retur.
- 4013

4014 **Barnets beste**

4015 Barn på flukt er en særlig utsatt gruppe. Norge skal være en pådriver for at
4016 rettigheter for barn på flukt ivaretas. Svakhetene i dagens asylordning rammer
4017 særlig enslige mindreårige barn på flukt hardt.

4018 Barn skal bli tatt imot på en trygg og god måte som ivaretar deres rettigheter og
4019 behov. Barnets beste skal være et helt grunnleggende hensyn i alle saker, og FNs
4020 barnekonvensjon står sentralt i arbeidet med barn som søker beskyttelse i Norge.

4021 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4022 Prioritere barnefamilier gjennom kvoteflyktningordningen.
 - 4023 Sikre at barnets beste er et grunnleggende hensyn i behandlingen av
4024 asylsaker som berører barn.
 - 4025 Prioritere mindreårige asylsøkere i saksbehandlingen.
 - 4026 Plassere familier med små barn på desentraliserte mottak, ikke på
4027 asylmottak, slik at de lever så normale liv som mulig mens de venter på
4028 integrering i Norge eller retur til hjemlandet.
 - 4029 Opprette trygge omsorgssentre i hjemlandet som brukes der det kan
4030 dokumenteres at enslige mindreårige har en sterkere tilknytning til
4031 hjemlandet, som alternativ til midlertidighet i Norge. Kortvarig plassering
4032 på slike omsorgssentre kan også bidra til raskere oppsporing av den
4033 enslige mindreåriges familie.
- 4034

4035 **Internasjonalt samarbeid**

4036 Asylsøkere skal kunne henvises til trygge land i og utenfor Europa så lenge deres
4037 behov for beskyttelse blir godt ivaretatt. Dette krever bedre samarbeidsavtaler
4038 med tredjeland slik at dagens hjemmel for dette kan brukes mer aktivt. Før slike
4039 avtaler inngås, skal det gjøres en konkret vurdering av
4040 menneskerettighetssituasjonen for flyktningene i landet. Denne vurderingen skal
4041 tillegges stor vekt. Asylsøkere skal ikke returneres til land der de risikerer
4042 forfølgelse. Rettsikkerheten skal ivaretas. Norge skal i større grad bistå disse
4043 mottakerlandene med økonomisk og praktisk støtte som gjør dem i stand til å
4044 ivareta sine forpliktelser.

4045 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4046 • Ha en effektiv bekjempelse av irregulær migrasjon:
 - 4047 ○ Søke samarbeid med avsender- og transitland for å sikre bedre
4048 håndtering av migrasjonsutfordringer.
 - 4049 ○ Henvise asylsøkere til trygge land i og utenfor Europa så lenge deres
4050 behov for beskyttelse blir godt ivaretatt. - 4051 ○ Sørge for bedre samarbeidsavtaler med trygge tredjeland utenfor
4052 EU. - 4053 ○ Legge frem en konkret plan for Norges internasjonale bidrag til å
4054 etablere verdige mottaksforhold som ivaretar menneskerettighetene4055 i transitland.
- 4056 • Jobbe aktivt i EU og med våre nordiske naboer for å inngå flere
- 4057 migrasjonsavtaler:
- 4058 ○ Vurdere å slutte seg til en avtale på nordisk eller europeisk nivå som
4059 åpner for å behandle asylsøknader i tredjeland utenfor EU, dersom4060 en slik avtale kommer i stand. - 4061 ○ Ha som utgangspunkt at Norge skal være en del av en eventuell
4062 avtale i EU om en byrdefordelingsmekanisme, som innebærer at4063 asylinnvandring reguleres og irregulær migrasjon kontrolleres bedre4064 enn i dag. - 4065 ○ Sørge for at Norge deltar i oppfølgingen av EUs asylavtale, og bidra
4066 med ressurser i arbeidet, som for eksempel finansiell støtte og faglig4067 ekspertise.4068

4069 **Familieinnvandring**

4070 Familieinnvandring er en viktig del av en helhetlig asyl- og innvandringspolitikk.
4071 Hensynet til integrering, arbeidslinje og selvforsørgelse må vektlegges. Erfaringer
4072 viser at det også har stor betydning hvordan regelverket er utformet
4073 sammenlignet med andre land.

4074 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4075 • Ved familiegjenforening:
 - 4076 ○ Gjenforene flyktninger med sine familier raskt, for å sikre god
4077 integrering.
- 4078 ○ Sørge for at kvoteflyktninger skal ha avklart eventuelle
4079 familiegjenforeninger før ankomst til Norge.- 4080 ○ Gi bistand til å gjenføres med familien regionalt for flyktninger
4081 som ønsker det.

- 4082
- 4083
- 4084
- 4085
- 4086
- 4087
- 4088
- 4089
- 4090
- 4091
- 4092
- 4093
- 4094
- 4095
- 4096
- Redusere saksbehandlingstiden og ventetiden på asylsøknader og søknader om familiegjening.
 - Begrense mulighetene til familiegjening ved subsidiær beskyttelse i Norge og innføre forbud mot søskenbarneekteskap. Familieinnvandring med søskenbarn skal presumtvt bli betraktet som tvangsekteskap og dermed avslås.
 - Forby arrangerte ekteskap inngått under psykisk press.
 - Ved familieetablering:
 - Sikre at ektefellen, eller den som kommer, skal kunne forsørge seg selv.
 - Innføre obligatorisk introduksjonskurs for ektefellen som kommer til Norge. Kurset skal inneholde informasjon om rettigheter og lover, hjelpeapparat samt informasjon om arbeidsliv og språkkurs.
 - Skjerpe tilknytningskravet for familieetablering.

4098 **Utenriks:**

4099 **En tryggere, mer rettferdig og grønnere verden**

4100 Arbeiderpartiets utenrikspolitikk skal ivareta norske interesser og er forankret i
4101 våre grunnleggende sosialdemokratiske verdier: frihet, likhet og solidaritet. Vårt
4102 mål er en verden uten krig, fattigdom, urettferdighet eller undertrykkelse. Jordas
4103 tåleevne er en absolutt ramme for vår politikk. Vi er en del av et fellesskap på
4104 tvers av landegrensene. Norges trygghet og velstand er bygget på en
4105 forpliktende og fungerende internasjonal orden.

4106 Verden kommer stadig nærmere vår egen hverdag: Verken virusutbrudd eller
4107 klimaendringer tar hensyn til landegrenser. Ved inngangen til 2020-tallet preges
4108 verden også av mer uro, endring og uforutsigbarhet. Spenningene mellom
4109 stormaktene tiltar. Nedrustningsavtaler undergraves og sies opp. Risikoen øker
4110 for nye våpenkappløp. Raske og dramatiske klimaendringer vil få alvorlige
4111 konsekvenser for norsk velferd, sikkerhet og internasjonal stabilitet. Forpliktende
4112 samarbeid er under press. Folkestyrets fremmarsj har møtt en motbølge, og 80
4113 millioner mennesker er på flukt. Verden er ikke i rute til å nå FNs bærekraftsmål.
4114 Ulikhetene vokser, både i Norge og i land verden over. Koronapandemien har
4115 forsterket mange av disse endringene.

4116 Norge skal være et engasjert og gjenkjennelig medlem av det internasjonale
4117 samfunnet. Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk skal bestå: folkeretten, FN-
4118 medlemskapet, NATO-alliansen og EØS-avtalen. Men i en tid preget av mer uro og
4119 uforutsigbarhet trenger vi flere bein å stå på i utenriks- og sikkerhetspolitikken.
4120 Vi må evne å balansere og bygge nye allianser. Og vi må løfte klimapolitikken inn i
4121 handels- og utenrikspolitikken i bred forstand.

4122 **En tryggere verden: sikkerhets- og fredspolitikk**

4123 Fred og sikkerhet sikres best gjennom et forutsigbart internasjonalt samarbeid
4124 basert på folkeretten, ikke ved at den sterkeste rett får råde. USAs forhold til
4125 omverden preges av mer allianseskepsis og uforutsigbarhet. Kinas fremvekst og
4126 mer selvhevdende opptreden påvirker nær sagt alle politikkområder. Vårt
4127 naboland Russlands forsøk på å endre landegrenser med militærmakt har
4128 utfordret Europas stabilitet. Økt stormaktsrivalisering på stadig flere områder er
4129 skadelig for hele verdenssamfunnet og ikke i Norges interesse. Å bidra til en
4130 fredelig, regelstyrt utvikling i våre nærområder er viktig for Norge, og
4131 nordområdepolitikken er derfor Norges viktigste fredsprosjekt.

4132 I Europas nabolag forblir store områder fra Vest-Afrika til Afghanistan ustabile.
4133 Sårbare, autoritære eller ikke-fungerende stater er arnesteder for krig og konflikt,
4134 humanitær lidelse og radikaliserings. Norge må ta vår del av ansvaret for å
4135 bekjempe alle former for ekstremisme og bidra gjennom
4136 konfliktløsningsdiplomati.

4137 Samvirket med våre NATO-allierte er fundamentet for vår militære sikkerhet, men
4138 norsk sikkerhetspolitikk er også tjent med å ha flere bein å stå på. Vi vil utdype
4139 samarbeidet med våre nordiske naboer, med Tyskland og andre nærstående land

4140 i Europa. Vi vil støtte opp under FNs fredsoperasjoner for å skape stabilitet i
4141 konfliktrammede regioner.

4142 Atomvåpen utgjør en trussel mot menneskehetens eksistens, og arbeidet for
4143 nedrustning og ikke-spredning går nå i gal retning. Arbeiderpartiet vil at Norge
4144 igjen inntar en ledende rolle i det internasjonale nedrustningsarbeidet og
4145 engasjerer seg sterkere i FN og NATO og bilateralt for atomnedrustning. Vi må
4146 hindre en ny rustningsspiral i Europa. Vårt mål er en verden fri for atomvåpen.
4147 Arbeiderpartiet har alltid arbeidet for at nedrustning må være gjensidig. Effektiv
4148 atomnedrustning forutsetter deltakelse av atomvåpenstatene. Det er positivt at
4149 den internasjonale forbudstraktaten bidrar til å øke stigmaet rundt atomvåpen. I
4150 dagens sikkerhetspolitiske situasjon er det politisk umulig for NATO-land som
4151 Norge å undertegne uten å redusere vår mulighet for innflytelse og beskyttelse.

4152

4153 *DISSENS: Ina Rangønes Libak og Lozan Balisany vil erstatte avsnittet over med.*

4154 *En atomvåpenfri verden*

4155 *Atomvåpen er et masseødeleggelsesvåpen som med sin fortsatte eksistens*
4156 *setter hele menneskeheten i fare. Å fortsette å satse på kjernefysisk avskrekking*
4157 *er en akutt og uakseptabel trussel mot liv på jorda. Fremgang på*
4158 *nedrustningsfeltet avhenger av at vi bygger en sterk norm mot atomvåpen. Å ta*
4159 *avstand fra atomvåpen og kjernefysisk avskrekking er en forutsetning for*
4160 *fremdrift i samtaler om nedrustning og avspenning.*

4161 *Ved å fortsette å stå utenfor FNs atomvåpenforbud vil Norge bare bidra til å*
4162 *legitimere atomvåpen som strategisk konsept. Arbeiderpartiet mener derfor at*
4163 *Norge bør bidra til å legge press på atomvåpenmaktene gjennom å slutte seg til*
4164 *FNs atomvåpenforbud.*

4165 *Arbeiderpartiet vil:*

- 4166 • *At Norge skal signere FN-traktaten som forbyr atomvåpen, og i påvente av*
4167 *dette ønske den velkommen og delta som observatør på statspartsmøtene*
4168 *til atomforbudstraktaten.*
- 4169 • *At Norge tar initiativ til samtaler om gjensidig og balansert nedrustning.*
4170

4171

4172 Den teknologiske utviklingen stiller oss også overfor nye og sammensatte trusler.
4173 Stadig mer omfattende digitalisering, selvstyrte våpen, droner, kunstig
4174 intelligens, posisjoneringsteknologi, nye materialer og biologiske og medisinske
4175 gjennombrudd vil i stor grad forandre kriger og konflikters gang og kan utfordre
4176 grunnleggende prinsipper i krigens folkerett. Vi trenger internasjonalt samarbeid
4177 og regelverk for å styre denne utviklingen.

4178 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4179 • Føre en robust og balansert sikkerhetspolitikk for å ivareta Norges trygghet
4180 og handlefrihet, våre interesser og verdier.

- 4181 • Holde fast ved NATO-samarbeidet og samtidig gi norsk sikkerhetspolitikk
4182 flere bein å stå på ved å utdype vårt sikkerhetspolitiske samarbeid i
4183 Norden, med Tyskland og andre nærstående land i og utenfor EU.
4184 • Styrke norsk innsats for konfliktløsning og forsoning gjennom nye
4185 fredsinitiativer.
4186 • Støtte aktivt opp om det svensk-tyske Stockholm-initiativet for
4187 atomnedrustning og sammen med likesinnede land bidra til å styrke
4188 ikkespredningsavtalen NPT.
4189 • Bringe det internasjonale våpenkontroll- og nedrustningsarbeidet videre
4190 og ta nødvendige initiativ for å regulere utviklingen av selvstyrte
4191 våpensystemer.
4192

4193 **En varmere verden: klima i utenriks- og utviklingspolitikken**

4194 Global oppvarming og tap av natur er vår tids største utfordring. En mer rettferdig
4195 verden må bygges på ren energi, lavere klimagassutslipp og en bedre forvaltning
4196 av sårbar natur.

4197 Klimaendringene får også sikkerhetspolitiske konsekvenser. De vil påvirke
4198 konfliktmønstre, allianser og styrkeforhold og dermed også betingelsene for
4199 norsk utenrikspolitikk.

4200 Klimaendringene rammer ulikt og urettferdig. Innsatsen for å begrense
4201 klimakrisen og bidra til klimatilpasning er derfor også god utviklingspolitikk.
4202 Sårbar natur som ødelegges, og arter som utrykkes, truer livsgrunnlaget på jorda.
4203 I dag er verdenshavene dårlig forvaltet og svakt styrt. Resultatet er overfiske,
4204 forsøpling og forgiftning. Norge som havnasjon bør lede an i arbeidet for en bedre
4205 forvaltning av verdenshavene.

4206 Arbeiderpartiet forutsetter at alle land kutter i egne klimautslipp i tråd med Paris-
4207 målene. Samtidig må det internasjonale samarbeidet om klima og naturtap bli mer
4208 forpliktende. I solidaritet med de som rammes først og hardest av klimaendringer,
4209 vil vi gjøre klima til hovedprioritet i norsk utviklingspolitikk. Energinasjonen Norge
4210 skal ta en internasjonal lederrolle for å støtte fattige land med å ta i bruk ren
4211 energi.

4212 Klimaomstillingen skaper også store internasjonale muligheter for norsk
4213 verdiskaping. Norsk kompetanse kan bli et viktig bidrag i utviklingen av ny,
4214 klimavennlig teknologi. Å fremme norsk næringsliv i utlandet skal være en viktig
4215 oppgave i utenrikspolitikken.

4216 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4217 • Gjøre Norge til en pådriver i det internasjonale klimaarbeidet og gjøre klima
4218 og natur til en hovedprioritet i utenriks- og utviklingspolitikken.
4219 • Sørge for at Norge leder an internasjonalt på områder hvor vi har fortrinn,
4220 som i utviklingen av karbonfangst og -lagring, fornybar kraft og elektrisk
4221 skipsfart og i arbeidet for bærekraftige verdenshav.
4222 • Bruke Norges plass i FNs sikkerhetsråd til å sette natur og klima høyere på
4223 dagsorden.
4224 • Gjøre Norge til en sterk pådriver for en ambisiøs internasjonal avtale for å
4225 stanse tap av natur, etter modell av Paris-avtalen for klima.
4226 • Sørge for at tap av natur vektlegges sterkere i våre relasjoner med andre
4227 land, for eksempel i nye handelsavtaler.

- 4228 • Ta initiativ til å opprette et internasjonalt klimasamarbeid mellom landene
4229 som har boreal barskog.

4230

4231 *Les mer om ansvarlig forvaltning av Statens pensjonsfond utland i Kapitlet*
4232 *«Statens pensjonsfond utland»*

4233

4234 **En ny solidaritets- og utviklingspolitikk**

4235 Vår utviklingspolitikk er forankret i FNs bærekraftsmål, klimamålene og
4236 menneskerettighetene. Utviklingspolitikken skal støtte opp under demokratiske
4237 krefter. Vi vil fortsatt bruke én prosent av bruttonasjonalinntekt til internasjonal
4238 innsats for å oppnå FNs mål om sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Vi
4239 legger til grunn at målet med utviklingspolitikk er samfunnsendring. Tradisjonell
4240 «gavebistand» blir stadig mindre viktig. Norge kan heller ikke gjøre alt alene.
4241 Utviklingspolitikk risikerer å bli en oppsamling av gode formål på svært mange
4242 områder, uten reelle prioriteringer. Vi må samordne med andre aktører og mer enn
4243 i dag styre vår innsats slik at den får størst mulig effekt. Samtidig skal Norge være
4244 til å stole på – vi vil respektere inngåtte politiske forpliktelser og demokratiske
4245 prioriteringer i mottakerland.

4246 For Arbeiderpartiet er fem områder viktigst for norsk utviklingspolitikk på 2020-
4247 tallet:

- 4248 1. *Kutte utslipp og bevare natur:* Klima- og naturkrisen skal få førsteprioritet i
4249 utviklingspolitikken. Vi må forene klima- og utviklingspolitikken og vil
4250 prioritere fornybar energi sammen med en revitalisering av
4251 regnskogsatsingen og midler til klimatilpasning.
- 4252 2. *Bekjempe ulikhet:* Hovedveien ut av fattigdom går gjennom bærekraftig
4253 økonomisk vekst, jobbskaping i et anstendig arbeidsliv og rettferdig
4254 fordeling. Et velfungerende skattesystem og en god offentlig sektor kan
4255 levere helse, utdanning og velferd. Vi må unngå bistandsavhengighet.
- 4256 3. *Gi flere kvinner støtte til å bestemme over egen kropp:* Kvinners rett til selv
4257 å bestemme over egen kropp utfordres i stadig flere land. USA under
4258 Trump-regjeringen har kuttet drastisk i støtten til prevensjon og
4259 familieplanlegging. Når amerikanerne trapper ned, vil vi øke vår innsats og
4260 etablere nye allianser.
- 4261 4. *Stille opp med humanitær nødhjelp:* Norge skal stille opp for å lindre nød
4262 etter sykdomsutbrudd og natur- og menneskeskapte katastrofer. Vi vil
4263 etablere en solidaritetspott for verdens flyktninger og fordrevne.
- 4264 5. *Bekjempe smittsomme sykdommer:* Vi trenger kraftigere internasjonalt
4265 samarbeid for å håndtere smittsomme sykdommer. Det er avgjørende at vi
4266 utvikler, produserer og deler ut vaksiner. Vi trenger også et effektivt
4267 internasjonalt samarbeid for å stanse fremveksten av antibiotikaresistente
4268 bakterier.

4269

4270 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4271 • Gjøre ren energi til den viktigste enkeltsatsingen i norsk utviklingspolitikk
4272 ved å:
- 4273 ○ Samle norske energiaktører i en koordinert og ambisiøs satsing.
 - 4274 ○ Skape allianser og stille krav som utløser investeringer fra andre land
4275 og private aktører.

- 4276 ○ Gjøre støtten betinget av at mottakerland stanser utbygging og bruk
4277 av kull.
4278 ○ Omgjøre programmet «Olje for utvikling» til «Energi for utvikling».
- 4279 • Revitalisere den norske regnskogsatsingen ved å kritisk gjennomgå
4280 situasjonen i dagens mottakerland og behovet for støtte til vern av
4281 regnskog i nye land.
 - 4282 • Bygge opp en solidaritetspott i utviklingsbudsjettet på minst 5 milliarder
4283 kroner for å bedre forholdene for mennesker på flukt.
 - 4284 • Stille klare og etterprøvbare krav til mottakerne av norsk bistand, også om
4285 regelmessig evaluering og dokumentasjon av oppnådde resultater.
 - 4286 • Åpne for forsøk med nye metoder og tilnærminger innen humanitær
4287 nødhjelp, for eksempel økt bruk av kontantbidrag.
 - 4288

4289 **Godt naboskap: Europa og Norden**

4290 Europeiske land er Norges viktigste politiske og økonomiske partnere. Mange av
4291 dem er også våre allierte i NATO. Vi vil stå tydelig opp for verdiene av et åpent og
4292 samarbeidende Europa i en tid hvor autoritære krefter, nasjonalisme og
4293 fremmedfrykt er på fremmarsj.

4294 Våre interesser fremmes best ved å samarbeide med våre europeiske naboer.
4295 Arbeiderpartiet er tilhenger av et sterkt politisk samarbeid i Europa. Ved to
4296 tidligere folkeavstemninger har vi derfor anbefalt å si ja til norsk medlemskap.
4297 Samtidig er det hos oss rom for ulike syn i EU-spørsmålet. Dersom et
4298 medlemskapsspørsmål skulle bli aktuelt, skal det være gjenstand for ny
4299 landsmøtebehandling i Arbeiderpartiet. Uavhengig av tilknytningsform er det i
4300 Norges interesse at EU-samarbeidet lykkes i avgjørende spørsmål som kampen
4301 for ansvarlig klimapolitikk og i forsvaret av demokrati- og rettsstatsprinsipper.

4302 EØS-avtalen har gjennom et kvart århundre i sum tjent Norge godt. Vi har opplevd
4303 høy vekst i sysselsetting og reallønn, stabil lønnsfordeling og sterk vekst i
4304 offentlige tjenester. Samtidig har den store arbeidsinnvandringen til Norge også
4305 ført med seg flere utfordringer, særlig for norsk arbeidsliv.

4306 Vårt naboskap med Russland må være basert på samarbeid og dialog, fasthet og
4307 forutsigbarhet. Vi må stå sammen med våre allierte og europeiske partnere i møte
4308 med brudd på folkeretten. Samtidig må vi føre en aktiv naboskapspolitikk og
4309 særlig hegne om samarbeidet i nord, som har bidratt til lavspenning i
4310 nordområdene, ikke minst folk-til-folk-samarbeidet.

4311 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4312 • Utnytte handlingsrommet i EØS-avtalen maksimalt gjennom å medvirke
4313 tidlig i beslutningsprosesser og ved å gjennomføre kraftfulle tiltak for et
4314 organisert arbeidsliv.
- 4315 • Utvide og fordype det nordiske samarbeidet innen sikkerhetspolitikk,
4316 økonomi, teknologi, klimapolitikk og infrastruktur.
- 4317 • Ivareta norske interesser og arbeidsplasser i et nytt avtaleverk med
4318 Storbritannia etter EU-utmeldingen og beholde et bredt samarbeid over
4319 Nordsjøen.
- 4320 • Bruke vårt fulle medlemskap i Det europeiske sosialdemokratiske partiet
4321 (PES) til både å ivareta norske interesser og å fremme vårt syn på Europas
4322 utvikling.

4323

4324 **Samarbeid, rettigheter, folkestyre og likestilling under press**

4325 Vår verden står overfor utfordringer ingen land kan løse alene. Arbeiderpartiet vil
4326 arbeide for en regelstyrt og bedre organisert verden. Samtidig har FN-systemet
4327 og andre internasjonale organisasjoner vesentlige svakheter og mangler. Norge
4328 var med på å grunnlegge mange av disse organisasjonene. Nå vil vi ta ansvar for
4329 både å forbedre og forsvare dem.

4330 Arbeiderbevegelsen oppsto som en reaksjon på klassesamfunn hvor det
4331 systematisk ble gjort forskjell på folk. Respekt for alle menneskers
4332 grunnleggende rettigheter ligger til grunn for vårt internasjonale engasjement. Vi
4333 vil jobbe mot innskrenkning av menneskerettighetene og kjempe mot folkeretts-
4334 og menneskerettsbrudd uansett hvor de måtte finne sted. De siste årene har
4335 demokratiet i verden vært i tilbakegang. Også i Europa utfordres og trues
4336 grunnleggende demokratiske og rettstatsverdier. I mange land settes særlig frie
4337 medier og uavhengige domstoler under press.

4338 En rettferdig verden er også en likestilt verden. Kvinners aktive deltakelse i
4339 samfunnet skaper utvikling og vekst. Verden over blir likestilling sakte, men
4340 sikkert mer ukontroversielt. Likevel skyller det en konservativ bølge over verden
4341 med mål om å innskrenke kvinners rett til å bestemme over egen kropp. Vi vil
4342 gjøre styrking av kvinners rett til selv å bestemme over egen kropp til
4343 hovedsaken i vårt internasjonale likestillingsarbeid.

4344 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4345 • Ta nye initiativer for å videreutvikle havretten og øvrig internasjonal
4346 folkerett.
- 4347 • Bruke medlemskapet i FNs sikkerhetsråd i 2021–22 til å forsterke
4348 folkeretten, løfte klima- og naturspørsmål og beskytte sivile og barns
4349 rettigheter i krig og konflikt.
- 4350 • Være en pådriver for reform av FN og gjøre FN-systemet sterkere, mer
4351 effektivt og representativt.
- 4352 • Arbeide for nordisk samordning og en tydeligere nordisk stemme i FN og
4353 samtidig søke samarbeid med nye land i andre deler av verden for å
4354 videreutvikle FN-systemet og en regelstyrt verdensorden.
- 4355 • Styrke arbeidstakerrettigheter globalt gjennom vår utenriks-, handels- og
4356 utviklingspolitikk og sikre gjennomføring av kjernekonvensjonene til den
4357 internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO.
- 4358 • Øke Norges kapasitet til å straffeforfølge alvorlige forbrytelser mot
4359 menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser.
- 4360 • Styrke demokratiets stilling i verden gjennom å støtte opp under frie
4361 medier og uavhengige domstoler.
- 4362 • Arbeide internasjonalt for å bekjempe forfølgelse og diskriminering av
4363 mennesker basert på seksuell legning.
- 4364 • Bruke utviklingspolitikken til å bygge bærekraftige demokratier ved å
4365 støtte demokratiske krefter som fagbevegelse og øvrig sivilsamfunn.
4366

4367 **Skape og dele: handel, kapitalflyt, skatt og økonomisk samarbeid**

4368 Et åpent og regulert handelssystem skaper forutsigbarhet og er en forutsetning
4369 for rettferdig handel. Verdens handelsorganisasjon (WTO) må spille en sentral

4370 rolle i å sette rammer for verdenshandelen. Regionale og flernasjonale
4371 handelsavtaler må sikre grunnleggende standarder og rettigheter, klima- og
4372 miljøhensyn og arbeidstakerrettigheter.

4373 Vi ser at verdens økonomiske tyngdepunkt flytter seg øst- og sørover. En åpen
4374 verdenshandel har bidratt til at millioner av mennesker har kommet ut av
4375 fattigdom. Samtidig fører handel og kapitalflyt til nye samfunnsutfordringer.
4376 Forskjeller i inntekt og velstand øker. De siste årene har også gjeldsbyrden til
4377 mange utviklingsland økt dramatisk. Til tross for fremskritt for internasjonalt
4378 skattesamarbeid blir stadig større verdier plassert i skatteparadiser.
4379 Skatteunndragelse svekker tilliten til skattesystemet i et land, fører til urettferdig
4380 konkurranse mellom bedrifter, høyere skattebelastning for folk og dårligere evne
4381 til å finansiere velferd.

4382 En regelstyrt handel er en motvekt til at den sterkeste rett og kapitalkreftene får
4383 råde fritt. Et langt sterkere internasjonalt samarbeid må til for å forebygge og
4384 avdekke skatteunndragelse. Et økt skattegrunnlag er også en forutsetning for å
4385 stabilisere sårbare stater og gjøre utviklingsland uavhengige av bistand.

4386 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4387 • Sørge for at Norge inntar en ledende rolle i det internasjonale arbeidet for å
- 4388 bekjempe ulovlig kapitalflyt og skatteunndragelse.
- 4389 • Styrke bærekraftige skattesystemer og drive institusjonsbygging gjennom
- 4390 «Skatt for utvikling»-programmet.
- 4391 • Arbeide for en internasjonal konvensjon om økonomisk åpenhet.
- 4392 • Forsvare prinsippet om et regelstyrt handelssystem og WTOs avgjørende
- 4393 rolle for å sikre rettferdig handel mellom land.
- 4394 • Arbeide for at flernasjonale handelsavtaler tar inn grunnleggende
- 4395 standarder og rettigheter, basert på ILOs kjernekonvensjoner, som også
- 4396 kan bygges inn i globale handelsavtaler i regi av WTO.
- 4397 • Støtte opp om etableringen av internasjonale mekanismer for effektiv og
- 4398 rettferdig håndtering av statlige gjeldskriser.

4399

4400 **Forsvar: Vårt felles forsvar**

4401 Forsvaret skal ivareta Norges sikkerhet, trygghet og handlefrihet, våre interesser
4402 og verdier. Basert på NATO-alliansen skal Forsvaret avskrekke og forebygge krig
4403 og konflikt.

4404 Det sikkerhetspolitiske landskapet rundt oss er i endring og har blitt mer
4405 uforutsigbart. Samtidig veves de nordiske landene stadig tettere sammen
4406 sikkerhetspolitisk. Verden er inne i en teknologisk revolusjon med store
4407 konsekvenser for både vårt eget forsvar og trusselbildet vi står overfor. Norge
4408 utsettes allerede for daglige trusler i det digitale rom. Selvstyrte våpen, kunstig
4409 intelligens, posisjoneringsteknologi, nye materialer og biologiske og medisinske
4410 gjennombrudd vil kunne forandre kriger og konflikters vesen.

4411 For å kunne håndtere nye og mer sammensatte trusler trenger Norge et sterkt
4412 forsvar, moderne utrustet og med høykompetent personell. Vi må styrke
4413 Forsvarets evne til å håndheve norsk råderett i hele vårt territorium til lands og til
4414 havs. Vi skal bidra til lavspenning i våre nærområder ved å opptre tydelig,
4415 forutsigbart og beroligende. Arbeiderpartiet mener det fremdeles er ubrukte
4416 muligheter i et nordisk forsvarssamarbeid som et tillegg til NATO-alliansen. Vi vil
4417 bidra til flere nordiske fellesøvelser i våre nærområder.

4418 Det er spesielt viktig at Forsvaret er i stand til å løse utfordringer Norge kan stå
4419 overfor i nordområdene. Arbeiderpartiet vil styrke forsvarsevnen og den militære
4420 tilstedeværelsen i Nord-Norge. Samtidig må Forsvaret også kunne bidra i felles
4421 innsats for internasjonal fred og sikkerhet.

4422 Menneskene er Forsvarets viktigste kapasitet og ressurs. Det er viktig for
4423 Arbeiderpartiet at de forsvarsansatte har gode rammevilkår. Samtidig trenger
4424 Forsvaret flere folk. De neste årene er det nødvendig med en betydelig
4425 bemanningsøkning i de operative avdelingene for å forbedre Forsvarets
4426 reaksjonsevne og utholdenhet. Arbeiderpartiet ønsker et forsvar basert på
4427 verneplikten. Vi skal anerkjenne våre veteraners innsats for landet i internasjonal
4428 tjeneste og sørge for god helsemessig og sosial oppfølging før, under og etter
4429 tjeneste.

4430 Arbeiderpartiet sier nei til omfattende privatisering av Forsvarets
4431 støttefunksjoner. På enkeltområder kan samarbeid med private aktører være
4432 fornuftig, forutsatt at det reelt spares penger, og at samarbeidet ivaretar
4433 Forsvarets behov for intern kompetanse og beredskapsevne, spesielt i krise og
4434 krig.

4435 **Arbeiderpartiet vil:**

- 4436 • Øke Norges totale forsvarsevne ved å styrke og videreutvikle vårt eget
4437 nasjonale forsvar, NATO-alliansen og samarbeid med enkeltallierte.
- 4438 • Forsterke og fordype nordisk sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid
4439 som et tillegg til NATO-alliansen.
- 4440 • Gjennomføre en ambisiøs opptrappingsplan for antall ansatte og
4441 vernepliktige i Forsvarets operative ledd.

- 4442 • Fortsette moderniseringen av Forsvaret med relevante og gjensidig
- 4443 forsterkende kapasiteter innen land-, sjø- og luftmakt og i det digitale rom.
- 4444 • Styrke forsvarsevnen i Nord-Norge med relevante bidrag fra alle
- 4445 forsvarsgrener.
- 4446 • Slutte opp om NATOs toprosentmål og være en pådriver for langsiktig
- 4447 balanse mellom Forsvarets oppgaver, struktur og økonomiske rammer.
- 4448 • Satse spesielt på å utvikle Hæren til en moderne, mobil og slagkraftig
- 4449 landmilitær styrke, inkludert egen helikopterstøtte. Heimevernet må
- 4450 tilføres flere ressurser til bedre utstyr og mer trening.
- 4451 • Fortsette å stille krav om effektivisering i forsvarssektoren, men måltallene
- 4452 skal være håndfaste, og Forsvaret skal selv få bruke frigjorte midler.
- 4453 • Videreutvikle forsvarssektorens samlede innsats mot trusler fra det digitale
- 4454 rom, og iverksette særskilte tiltak for at Forsvaret kan rekruttere og
- 4455 beholde personell med digital kompetanse.
- 4456 • Legge til rette for et tettere samarbeid mellom Forsvaret og samfunnet for
- 4457 øvrig for å styrke både forsvarsevnen og vår totale samfunnsberedskap.
- 4458 • Sørge for at renholdet i hele forsvarssektoren igjen organiseres i
- 4459 Forsvarets egen regi.
- 4460 • Ta bedre vare på våre veteraner før, under og etter tjeneste, med spesiell
- 4461 vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og
- 4462 pårørende.
- 4463 • Etablere en fast praksis med uavhengige evalueringer av større militære
- 4464 utenlandsoppdrag for å lære og bidra til mest mulig åpenhet.
- 4465

